مئل ماڻهو- جيئري پيڙا

(ماڻڪ کي پيڙا)

سهڙيندڙ : سحر امداد / امداد حسيني

سهڪاري : سمورا سنڌي پڙهندڙ / لکندڙ

ليکڪ : ماڻڪ ؛ لعل پشپ ؛ مراد علي مرزا ؛ علي بابا ، شوڪت شورو ؛ نور لهڏي شاهه ؛ سحر امداد ؛ سانول ؛ عبدالجبار جوٽيجو ؛ عزيز مهراڻوي ؛ ممتاز مهر ؛ مظهر ميمڻ ؛ ڏينسي وليئمز / آغا سليم ؛ مشتاق شورو

ملهه : ۱۰-۰۰ (ڏهه روپيا)

ايڈريس : ۷-۲۳۵ يونٽ ۲ لطيف آباد ، حيدرآباد سنڌ.
پوسٽ باڪس ۴۳۶

(359) ۳

نسیم شهریار

چوتوز سلامیمزی یزدی

ایل ایم سی

چامشورو سندم

۱۵-۱۰-۸۳

پـ اکـر

● ماڻڪ آن ٿهيءَ مان هو، جيڪا پاڻ کان سينئر ۽ جونيئر جي ٻن پڙڻ ۾ پيسجي رهي هئي / آهي. سينئر پنهنجي لکڻين ۾ وڏيرن کي لوئي پاڻ ادبي وڏيرا بڻجي ويا۔ ۽ جونيئر شارٽڪٽس جي گهولا ۾ رهيا. ائين ادبي محاذ تي قومي ايڪي واري اعليٰ مقصد کي کا پاري ڏڪ لڳو. ون يونٽ کان پوءِ واري مائار ۾، جن ليکڪن ٻيئل پاڻيءَ ۾ پٽر آڇلي، تجربي جو ساهس ڪيو ۽ ادبي ٺيڪيدارين جي مخالفت ڪئي، انهن کي ڪچيون گاريون ڏئي، جڙتو حالتن جي ڪنڊ۔تار لوڙهي ۾ واڙيو ويو! نصاب مان ڪين باهر رکيو ويو؛ ادارن جا دروازا تہ مٿن اڳ ئي بند هئا؛ پر نجي سطح تي بہ هو "ادبي واڳن" جي ور چڙهي ويا! اِن آگري صورتحال جو ماڻڪ وڏيڪ شڪار رهيو: شايد ان ڪري ئي ماڻڪ پاڻ ارپي، ڪلا سان سچو رهي ٻولي/ ساهت / جاتيءَ ۽ پوري انسانذات لاءِ شاندار آتساهيندڙ ڪردار ادا ڪندو رهيو● اسان کي پڙهندڙ ۾ اتل ويساهہ آهي، تہ "ٽکڙ پبليڪيشن" جي پرپور آجيان ڪندو۔ ۽ سندي ٻوليءَ / ساهت ۽ قوم کي درپيش خطرن کي ٽاڙڻ لاءِ مڪمل سهڪار ڪندو.

ـــ امداد حسيني

MUAL MANHOON-JIHRI PEERA (A dedication to "Manik")
Compiled by: SAHAR IMDAD/IMDAD HUSSAINI
Published by: SYED SHARAF ALI SHAH for TIKHUR PUBLICATION P.O. Box No. 436 Hyd. Sind/ 235-C Unit No. 2 Latifabad Hyderabad Sind
Printed at: Shahbaz Printing Press, Tilak Incline, Near Sultani Masjid, Hyderabad Sind.
Copies: 1000 Edition: First Price: 10-00

(ب)

ڪاري / ماڻڪ

انجام پاڙڻ لاءِ: وقت ۾ واجهه وڌل، وقت ڄميل، رڙهي نٿو، ڳجها ٿڌا ساهه. اتاولو من. اماڙيون اندر ۾، پچي راس ٿيندڙ آس. آسائتيون اکيون. ڊانوان ڊول ڪندڙ مانڌاڻ، اڻ- پورا جواب. گٿل وراڻيون. مڊيل مئو وقت، رڙهي ئي نٿو!

جهرمر تارا، اڀ ۾ اکيون. اندر ۾ مانڌاڻ. چوڦير اوندهه جون ڇوليون. لڏندڙ لمندڙ آسائتو من. بک ۾ پاهه، پوءِ به اجهل وکن کي هونش جا ٻيڙا وڌل. متان: ٻُوريل آس جهوٽي تي ڇڻي پوي.

اوندهه جون ڇوليون. ٻڏل لوڪ. ٻر ٻر ٿڌڪار جي ورکا ۾ دفن ٿيل. آسائتيون اکيون اڀ ۾ کتل. اجهل وکون ٻيڙا ڇڏائيندڙ. اٿل آيل: چوڦير نگاهه. ساهه مٺ ۾. پوءِ به جوکو پيرن هيٺان لتاڙيندڙ. وقت تي لانگ ورايل. اٽڪيل ساهه اَجهل وکون. يار ڏانهن. رئي جو پٽڪو. مڙداني همٿ. وک وک ۾. اندر جي اڌمي جي ڇير تي اَجهل وکون. پير، پير ۾.

اوندهه جو اٿاهه سمنڊ جهاڳيندڙ. من جي اک سان هرگس چلڪندڙ. ڪئين ڀيرا لتاڙيل، تنهنڪري ڄاتل سڃاتل. اجهل وکون ديري ۾، آس مروٽيل. اٻاڻڪو من. جو، ڪاريءَ وارا ڪک. اڃان يار نه آيو!

اوسيڙي ۾ اکيون ڀنل. منڌل من. هتي، هن هنڌ ڪئين ڀيرا ماڻيل- وڃايل، وڃائي ماڻيل، ماڻي- وڃايل گهڙين جي سڳنڌ ۾ ٽُٻيون. اڌَڪو:

اڃان نه آيو!

هورا- کورا اٽڪيل ساهه جي.

اوس ايندو.

آٿت من کي.

مَڄاڻ،

کُٽڪو. پر شڪ جو گس نہ. انڌو ويساهہ انڌي من وانگر.

اجهوڪي پوياڙيءَ جو پهر-

اوندهہ جي پاتال ۾ اوسيڙي ڀنل نيڻ آسائتا. اُڻ- تُڻ. هُوراکورا.

کڙ-کڙ. سڪل پن لتڙ هيٺ آيل. اٿاهہ سرهائيءَ هيٺ، اوسيڙي جو عذاب گهٽيل.

انگل، ڪوڙو روسامو:

دير ڪيئي؟

اک لڳي وئي هئي

منهنجي اک نہ لڳي. سومهڻيءَ کان وٺي پئي واجهايم.

پرچاءُ. ايلاز. مٺيون ايلازن جون. ميڙن منٿن ساڻ.

ٽونڪر: شابس ٿئي.

وري نہ ٿيندو،

انجام

ڏاڙهي

رهاڻ. اڻ- کٽ ڳالهڙيون.

ٻوريل آس ڇڻي پئي، متل، مانڌاڻ ۾ اٿل. وير چنڊکي ڇهڻ لاءِ تڙپڻ لڳي. ڏرتيءَ کي ڀوانٽي آئي.

ڄڀن جو اٽڪاءُ:

اَچ تہ پڄايون

اَچ

ساهي ڪار ناهي

اٽڪيل ڄڀون، جهاڪا کائيندڙ ساهہ. ڪڇن جي پگهر جي بوءِ ۽ ٻيڙين پيتل ساهہ ۾ بولاٽيون.

بس!

ساهي وٺان

وَٺَ نہ ڏيندي سانءِ

اڊمبر وچان اڀام

وري ساڳي ڪار. هر لوچ سپڻ جي بولاٽي. هر بولاٽي سپڻ جو ڏنگ. هر ڏنگ آڊيڙيندڙ ساهه. بولاٽيءَ جي هر لوڏ، حياتيءَ جي جوت جلائيندڙ. تارن جي اک ٻوٽ. جهر-مر تارا. اوندهه جي ساگر ۾ ڇوليون. ڇوليون ڊهندڙ - هندڙ. اڻ-کٽ سلسلو ڇولين جو. ڪپ کي رسڻ لاءِ آتيون. لانگ، لانگ تي. وقت تي لانگ ورايل. ڌرتي بيٺل. ديرو بيٺل سڀڪجهه وڃايل. اوجهل. پاڻ به.

آڊڙيل ساهه پولار ۾ ٿيڙ کائيندڙ. وير چنڊ کي ڇهي واپس ورندڙ. ۽ پوءِ ٺاپر. چوڦير سانت. ساڻي ڌرتي. ساڻو ديرو. هلڪي ٿڌڙي هير، ساڻن لڳن کي ڪٽڪائي ڪندڙ. آڊڙيل ساهن کي سنواريندڙ.

ڪا مهل ائين —

موڪلايون

وري انجام

سڀان هن ويل ؟

نه —

پرهينءَ

روز روز نه — کڙڪ نه پوي

هتي؟

ڀلي

پر

چنچلتا :

چهءُ

اک نه لڳي وڃئي

دٻيل ٽهڪڙو. ڀاڪر. ساڻيون مٺيون، ننڊاکڙيون.

موڪلاڻي :

وک، وک ۾. دهڪو دل جو. جوکو پيرن هيٺان لتاڙيل پر وقت جي لانگ ورايل. اڊ ڪي ساڻ: ڪا مهل نه، ڪنهن

جهڙي. هوشائتيون وکون، تن ۾ ٻيڙا وڌل. سجاڳ من جا سانتيڪا چوڪس حواس. وک، وک ۾ نه وچڙي.

سڀ سک.

پوءِ: ماڻيل گهڙين جي اولڙن تي اڏيل، سامائيل سپنا. ٻور جهليندڙ. جهوٽن لاءِ آسائتا ڇڻجڻ لاءِ.

وقت ۾ واجهه وڌل. وقت ڄميل. رڙهي نٿو. ڳجها ٿڌا ساهه. آتاولو من، آماڙيون اندر ۾. پڇي راس ٿيندڙ آس. آسائتيون اکيون. ڊانوان ڊول ڪندڙ مانڌاڻ....

منڊيل مئو وقت رڙهي ئي نٿو!

جهرمر تارا. اڀ ۾ اکيون. اندر ۾ مانڌاڻ، چؤڦير اوندهه جون ڇوليون. لڏندڙ لمندڙ آسائتو من. بک ۾ پاهه، پوءِ به اجهل وکن کي هونش جا ٻيڙا وڌل. متان: ٻوريل آس جهوٽي تي ڇڻي پوي.

اوندهه جون ڇوليون، ٻڏل لوڪ. ٻر ٻر ٿڌڪار جي ورکا ۾، دفن ٿيل. آسائتيون اکيون اڀ ۾ کتل. آجهل وکون ٻيڙا ڇڏائيندڙ. اٿل آيل. چوڦير نگاهه، مٺ ۾ ساهه. پوءِ به جوکو پيرن هيٺان لتاڙجندڙ. وقت تي لانگ ورابل. وقت پيرن هيٺان اٽڪيل ساهه. اجهل وکون، يار ڏانهن. رٿي جو پٽڪو. مڙداني همٿ. وک، وک ۾، اندر جي اڌمي جي ڇير تي اجهل وکون پير - پير ۾.

اوندهه جو اٿاهه سمنڊ جهاڳيندڙ. من جي اک سان هرگس چلڪندڙ. ڪئين ڀيرا لتاڙيل- تنهنڪري ڄاتل سڃاتل....

يار اڳ - اوسيڙو ڪندڙ.

اوتجي آيل ڀوڳ جو خيال من ۾:

مڙدانو آواز ٺاهي:

”متان ويو آهين.“

سراپيل همراهه. ٽٻيءَ ۾ پيل. پوءِ - امالڪ ڀاڄ.

دٻيل ٽهڪڙن جي ڦوهار. ٻانهن کان جهلي- ڀاڪر ۾ پڪڙ.

گيدي آهين.

بلي. تون هيين.

ڪيڏانهن پئي ڀڳين؟

مون سمجهيو-

تو سمجهيو اجهو ڌڻي اچي پڳا.

نه، تڏهن به هوشيار ته رهجي.

ڏاهپ جا ٻول:

ڊڄين ٿو؟

نه جاني- تڏهن به کٽڪو ته-

ٽٻيءَ ۾ پيل:

جي اهڙي مهل اچي-

اونهي کوهه سان جهيڻو آواز

سر لڳي.

پڪو انجام.

مڙساڻي ڏاڙهي.

پٺي نه ڏيندين.

اهو لعنتي ٿئي.

وريل ويساهه. اڻ- مئي خوشيءَ ۾ اوتيل. پاٻوهه جاگل پکڙيل ڳلن تي. ڳچيءَ ۾ ٻانهن جو هار. چمين جي ورکا.

ادمبر ۾ ڀريل، لوچ کائيندڙ آواز:

جاني-

ڄڀن جو اٽڪاءُ. ٻوريل آس ڇڻيل. متل مانڌاڻ ۾ اٿل. وير جي چنڊ کي ڇهڻ لاءِ تڙپ. ڌرتيءَ کي ڀوانٽي.

اٽڪيل ڄڀون. جهاڪا کائيندڙ ساهه. ڪڇن جي پگهر جي بوءِ ۽ ٻيڙين پيتل ساهه ۾ بولاٽيون.

وٺ نه ڏيندي سانءِ....

اڊمبر مان اڀام.

هر لوچ سپڻ جي بولاٽي. هر بولاٽي سپڻ جو ڏنگ. هر ڏنگ، اُڊيڙيندڙ ساهه. بولاٽيءَ جي هر لوڏ، حياتيءَ جي جوت جلائيندڙ. تارن جي اک-ٻوٽ. جهرمر تارا. اوندهه جي ساگر ۾ ڇوليون. ڊهندڙ-ٺهندر. اڻ-کٽ سلسلو ڇولين جو. ڪپ کي رسڻ لاءِ آتيون. آتيون ڇوليون. لانگ-لانگ تي. وقت تي لانگ ورايل. بيٺل وقت پيرن هيٺان چيڀاٽيل. ڌرتي بيٺل. سڀڪجهه وڃايل. اوجهل. پاڻ به، پاڻ کان—

اُڊڙيل ساهه پولار ۾ ٿيڙ کائيندڙ. ويرون چنڊ کي ڇهي واپس ورندڙ. ٿڪل- ساڻيون. جو زوم سان ڪريل- ۽ پوءِ ٺاپر. سانت. ساڻي ڌرتي. ساڻو ساهه. هلڪي ٿڌڙي هير ساڻن لڳن کي ڪتڪائي ڪندڙ. اُڊڙيل ساهن کي سنواريندڙ. ماڻيل گهڙين جي ڇولين جي هندوري ۾ ٿڦڪيون کائيندڙ لڳ.

ڪنهن سمي امالڪ ڪن وڄيا.

ڌت هڻي پيل. جهليل ساهه وس ۾ ڪيل.

جائي به، ٻه پاڇولا اڳتي وڌندڙ.

سُر ٻاٽ ۾: پيو هج، نه اٿجانءِ.

کيڪار ٿي:

متان ويا آهيو.

اوندهه جي ماٺي سمنڊ ۾ ڀينڊ پئي.

مڙس ٿجان.

هوڪار:

متان—

مڙس ٽپ ڏئي اٿيل. گولي.

وڃئي ٿو جهل ڪجانءِ.

هيئين ۾ چگهه، اکين آڏو اوندهه. اکين جي هيرين روشني انڌي ٿيل.

هڪ پاڇو ڀڄندڙ.

يار جي ڀاڄ جي وک وک، گهوٻاٽو. هنياءَ تي ڦهڪو ٿي لڳندڙ.

ڪوماٽيل ذهن. ڪوماٽيل حواس. سر تي آئي، منهن ڏبو. ڪوماٽيل ذهن. سوچ جو ترورو. پاڻ سنڀاليل:

حيف ٿس.

نہ وئي آهين رن.

پولار ۾ بولاٽيون کائيندڙ آواز کي سڃاڻڻ لاءِ:

ادو؟

امالڪ چوٽيءَ ۾ هٿ. سٽ: کريل رن. ڪُتي،

ڪيڏانهن: ڀڳئي يار؟

اوسان خطا. ڪُڇي جهڙي ڀت.

يار جو لفظ بت بڻيل لڳن تي ڇنڊو ٿي لڳل. تتل،

بڙڪا ڏيندڙ پاڻيءَ جو ڇنڊو: روح ۾ ڦلڪڻو ٿيل.

آ ـ اچي ٿو ـ

چمڪاٽ، وڄ ڪريل. ڪنڌ لڙيل. ڌڪ مٿان ڌڪ.

بت ڌرتيءَ تي زپڪو ڪري ڪريل. ڳڙڪايل ڪيڪراٽ،

رات جي اونداهين سانتيڪي سمنڊ جي پيٽ اندر.

۽ پوءِ ساڳي سانت.

ٻئي ڏينهن، سج اڀرئي راڄ ڏٺل: واهہ ۾ لڙهندڙ لاش.

سڃاڻپ وڃايل.

چيائون: ڪاري.

۽ پوءِ سڀ پنهنجي پنهنجي ڪرت سان لڳل.

هڪ ماءُ، هڪ پيٽ، هڪ پتني / لعل پشپ

ٽئڪسي جڏهن هلڻ لڳي ، تڏهن هن متي نہ نهاريو. هن کي وشواس هو تہ هوءُ پيٽ جو چهرو ڏسي سهي نہ سگهندو. هن کي وشواس هو تہ هوءُ وري هن جو چهرو کڏهن نہ ڏسي سگهندو. ٽئڪسيءَ اندر ، پاسي ۾ ويٺل نلني هن جي من استتي چاٽي چپ رهي- پر سوچيندي رهي. ٽئڪسي اڳتي هلي. هن کي ڄاڻ هئي تہ اگر هوءُ چاهي ها تہ اڃا بہ هڪ دفعو پٺيان منهن ڦيري انتر بار پيٽ جو درشن ڪري سگهي ٿا. دريءَ کان منهن ٻاهر ڪيڻ جي بہ ضرورت نہ هئي. پٺيءَ پٺيان شيشو هو، جنهن مان هوءُ هن کي ڏسي سگهيو ٿي. پر هن نہ چاهيو. جيتريءَ تيزيءَ سان هو ان چهري تائين دوڙندو آيو هو ، اوتريءَ تيزيءَ سان هوءُ پٺيان موٽيو هو.... جهڙيءَ طرح ديوار کي زور سان ڪينهو ستيو آهي ۽ ساڳئي زور سان واپس موٽي ايندو آهي.

پر هيءَ ٽئڪسي هلي رهي يا چري رهي آهي؟ سڀ ڪجهہ ايترو آهستي چو ٿي رهيو آهي؟ ان رفتار سان بمبئي ڪيترو دور آهي؟ هيءَ دهلي آهي ، پارت جي گاديءَ جو هنڌ آهي ، هتي لعل قلعو آهي، قطب منار آهي ، سڀ ڪان وڏي ڳالهہ تہ پيٽ ميناڪشي آهي، ان سڀ ڪان وڏي ڳالهہ ڪان بہ وڏي ڳالهہ تہ هتي هن سان نلني آهي جا هينئر هن جي پاسي ۾ ويٺي آهي. پر بمبئي ڪيترو دور آهي؟ ٽئڪسيءَ ڪانپوءِ ٽرين. چوويهن ڪلاڪن جو سفر. جيڪڏهن اُنهن چوويهن ڪلاڪن جو هر ڪلاڪ، سري رامچندر جي بنواس ۾ ڪاٽيل هر سال جي برابر آهي تہ هوءُ رامچندر ڪان بہ وڌيڪ ڪشٽ پوگهيندو !

هو اُن چهري کان پڇي وڃڻ چاهي رهيو هو. هن کي ان چهري کان گهرٽا هئي. ان چهري هن جي پريم جو نرادر ڪيو هو. هن جي پريم کي نہ سمجهيو هو ، ان ڪري اُن جو

نرادر ڪيو هو. هن کي ان چهري کان گهرڻا هئي. جنهن چهري جي هر ريکا جي هن پوڄا ڪئي هئي، دور هوندي به جنهن چهري هن جي جيون جي اسهيه انڀون کي هڪ جننيءَ جيان لولي ڏيئي سمهاريو هو، اُن چهري کان هن کي سخت گهرڻا هئي.

”اڄ تاريخ ڪهڙي آهي؟“

هن جواب نه ڏنو، ٻڌوئي نه.

آواز ٽئڪسيءَ واري جو هو.

جواب نلنيءَ ڏنو:

”١٨ آهي.“

ها، هن کي ياد آيو، ان ڏينهن ١٨ تاريخ آهي. يعني هوُ ڏهه ڏينهن اڳ دهليءَ کي، ڀيڻ مينا ڪشيءَ کي وداع ڪري رهيو آهي. ٻئي مهني جي پهرين تاريخ تائين هن آفيس مان موڪل ورتي هئي. پر هوُ ڏهه ڏينهن اڳ موٽي رهيو آهي. بمبئي پهچي ئي هو ڊيوٽيءَ تي نه چڙهندو، ڊيوٽيءَ تي پهرين تاريخ ئي چڙهندو- پر هو دهليءَ کي، ڀيڻ مينا ڪشيءَ کي ڏهه ڏينهي اڳ وداع ڪري رهيو آهي.

هن کي ياد آيو:

جڏهن گاڏيءَ جا ننڍا دٻا دارجلنگ جي اتاهين چوٽين تان هيٺ لهي رهيا هئا، سامهون سلي گريءَ جي ننڍي بازار به نظر اچي رهي هئي، تڏهن نلنيءَ چيو هو، ”باقي سڀ ڏينهن ڇا دهليءَ ۾ رهندا؟“

”پروگرام ته ڪجهه اهڙو ئي آهي.“

”ٺورا ڏينهن آگره هلو.“

”آگره؟ تنهنجي ڇا اهڙي اِڇا آهي نلني؟“

نلنيءَ دور دارجلنگ جي ان پربت جي چوٽيءَ ڏانهن نهاريو.

”پهاڙن جي سندرتا ڏٺي آهي، نديءَ جي سندرتا ڏسڻي آهي.“

”سا ته نلني، ندي توکي دهليءَ ۾ به ملندي.“

”ملندي، پر تاج جي هيٺان وهندي نه ملندي.“

”جيئن چاهيندينءَ، ٿيندو نلني. پر هن دفعي ڀيڻ ميناڪشيءَ کان هڪ ڏينهن به پري ٿيڻ مان نه چاهيندس.“

نلنيءَ ڪجهه نه چيو. عجب موه هو هن جو پنهنجي هن ڀيڻ ۾. هن کي ياد آئي هڪ سنجها، شاديءَ کان اڳ واري اها سنجها- هن چيو هو، ”توسان شادي ڪري، مان اُن ڏينهن ئي توکي دهليءَ وٺي هلندس نلني. اُتي منهنجي ڀيڻ آهي، پر ماتا آهي. هن جو سنيهه ڪجهه ائين آهي، ڄڻ اندرئي ڪٽي ويندو آهي. هن جي هٿن جو ڀوڄن کائيندي اکيون ڀرجي اينديون آهن.“

نلنيءَ کي ڪجهه ٻيو به ياد آيو. اهو ٻيو به ان کان ٻاهر نه هو. هوءَ هن جي گهر ويئي هئي پر هوُ صبح جوئي ڪيڏانهن نڪري ويو هو. هن جي ماءُ جئن هن جا هٿ پڪڙيا هئا، پنهنجي پٽ جي ساراه ڪئي هئي....

ٻئي ڏينهن جڏهن هو مليو ته نلنيءَ هن کي پاٻوهه مان ڇنڀيندي چيو هو:

”تون ڪوڙ ڳالهائڻ ڪڏهن کان سکئين، ري؟“

”معلوم ٿي رهيو آهي، منهنجي گهر منهنجي چريتر بابت جاسوسي ڪرڻ ئي ويئي هئينءَ- آهين نه....“

”آهيان ڇا؟“

”هڪ پڪي وهنوارڪ استري!“

”سٺو ٿيو جو پڪڙجي پئين!“

”نياءُ تڏهن آهي نلني، جڏهن سزا جي اڳيان اپراڌ به هجي.“

”توکي ياد آهي، تو چيو هو، تنهنجي ماءُ ماٽيلي آهي.“

”چيو هو.“

”ڪوڙ.“

”ڪوڙ؟“

”ٿي نٿو سگهي.“

”ٿي ويل آهي.“

"پر ايتري سڀي، سڀاجهي، توسان ايترو پيار ڪندڙ...."

"استري ، پرش جي پيٽ ۾ وڌيڪ ڀهروپي ان ڪري آهي جو نديءَ ۾ پرش جي پيٽ ۾ من جي سڪيا وڌيڪ محدود رهي آهي ."

"هوءَ تہ چئي رهي هئي ، تنهنجي پيٽ ماڻيلي آهي ."

"پيو ڪوڙ !"

"پر تون ڪئن ٿو چاڻين ؟"

"مان اڃا نندو هوس جو هن هڪ ڳالهہ تي مون کي سخت ماريو هو. تڏهن منهنجي ڀڻي منهنجي گهر رهندي هئي. پاسي ڪري . هن مون کي چيو هو ، "ماءُ ٻہ ڪڏهن پنهنجي پيٽ جائي کي ائين ماريندي آهي ؟ هيءَ تنهنجي ماءُ ئي نہ آهي. تنهنجي ماءُ تڏهن مري ويئي ، جڏهن تو اڃا ڪير ٻہ نہ ڄڏيو هو ...."

"پر هوءَ تہ توکي تمام گهڻو پيار ڪندي آهي."

"ها، اهو صرف ان ڪري جئن پيٽ مينا ڪشيءَ سان پيار نہ ڪريان ."

"چي .... چي .... ماتا لاءِ ...."

"مون کي هن کان سخت نفرت آهي."

تڏهن ننڍي هن جو ڪنور مک ڏسي ڏجي وئي هئي — دوش ڪنهن جو ٻہ هجي، ڪارڻ ڪهڙو ٻہ هجي، پر هوءَ چاڻي ويئي، هن ماڻهوءَ کي ماءُ جو پيار ڪڏهن نہ ملیو آهي.

هن چيو هو ، "مون کي هن کان نفرت ان ڪري آهي جو هن پيٽ مينا ڪشيءَ کي ڪڏهن پيار نہ ڏنو آهي، هن کي ڪيترا دک ڏنا آهن ."

* * * *

ترين ۾ ....

نہ ، هو وري هن شهر کي ڪڏهن نہ ڏسندو. هن شهر هن جا سپنا ٽوڙيا هئا، هن جي سنيهہ جو نرادر ڪيو هو. نفرت.... ها - هو اهائي ڪري سگهندو. چو تہ پريم نہ ڪري سگهندو .

ٻنهي مان هو هڪ ڪري سگهندو آهي. ٻنهي جي وچ هن کي ڪڏهن سنتوش نه ڏنو آهي. پاڻ ۾ ٻنهي جو سمجهوتو پائڻ هن لاءِ ممڪن نه آهي. گهرو پريم يا گهور نفرت....

نلنيءَ هن ڏانهن نهاريو. هڪ هٿ هن جي ڪلهي تي رکيو.

هن چيو. "مون کي معاف ڪج نلني."

نلنيءَ نه سمجهيو—

هن چيو. "ڀلجي وڃج نلني ۽ مان ڀلجي وڃان. ان ڳالهه ۾ به ساٿ ڏج."

"تنهنجو من ٺيڪ نه آهي."

"ڀيڻ ميناڪشيءَ تنهنجو نرادر ڪيو آهي.—"

"پر من تنهنجو ٺيڪ نه آهي.—"

"مون هن لاءِ توکي نه معلوم ڇاڇا چيو هو."

"مون کي ياد نه آهي.—"

"ڪرڻ جي ڪوشش به ته ڪج نلني."

"پر هڪ ڳالهه مان نٿي ڀلجي سگهان."

هو خاموش.

ڀيڻ ميناڪشي پڇاڙيءَ جو ٻاهر ڪٽهڙي ۾ به نه نڪتي. پڇاڙيءَ جو هن مون سان موڪلائڻ ته نه چاهيو پر پوءِ به جڏهن اسان هيٺ ٽئڪسيءَ ۾ ويٺاسين. تڏهن مٿي ڪٽهڙي ۾ به ڪانه آئي...."

"تڏهن ڇا هوءَ اُتي ڪونه هئي؟" هن پڇيو. پر جواب پائڻ نه چاهيو — من ۾ جا چوٽ پهتي. سا ان پڇڻ ۾ ٻاهر نڪتي. هن مٿي نهاريو نه هو، پوءِ به هن کي وشواس هو ته هوءَ ٻاهر نڪتي هوندي. مٿان نهاريندي هوندي....

هن دريءَ کان ٻاهر نهاريو. وشال آڪاش ڏانهن.

"ٻڌ."

هن دريءَ کان منهن اندر ڪيو.

"دوش اسان جو نہ آهي؟"

هن نلنيءَ طرف نهاريو.

"مان سوچي رهي آهيان، اهو سچ نہ آهي ته دوش اسان جو آهي؟"

"ڪٿي - ڪئن؟"

"مون کي ڪٿي - ڪئن لڳي رهيو آهي - دوش ۽ مينا ڪشيءَ جو نہ آهي. اسان جو آهي - تنهنجو ۽ منهنجو. مدت بعد تون هن وٽ هليو هئين. تو پاڻ ئي چيو هو- جڏهن به تون هن وٽ ويندو هئين- هميشه هن سان گڏ هوندو هئين- هڪ ڪن لاءِ به هن کان دور نہ ٿيندو هئين- پر هن دفعي هڪ ڪن به تون هن سان گڏ نہ هئين. هميشه مون سان گڏ هوندو هئين- هڪ ڪن به مون کان دور نہ ٿيو هئين. اهو سوار ٽپڻو نہ آهي؟"

هن نلنيءَ طرف جو نهاريو هو. نهاريندو رهيو هو. پنهنجي پاونائين جو- پاڻ کان الڳ رکي- چيڊ ڪرڻ سان ئي نلنيءَ چا ان سچ کي پاتو آهي؟ هن سوچيو ۽ مڃڻ چاهيو. سچ کي پائڻ جو اهو سڀ کان آسان طريقو نہ آهي؟ پر چاڪاڻ ته پنهنجي پاونائين جو- پاڻ کان الڳ رکي- چيڊ ڪرڻ سان سچ هميشه ڪوڙ بنجي ايندو آهي - تنهنڪري ئي اهو آسان طريقو به آهي- پر ڪٿن به آهي.

هن چيو- "نلني -"

نلني ٽورو نزديڪ کسڪي آئي.

هن چيو- "اهو سچ ٿي سگهي ٿو- تنهنڪري سوارٽ به ٿي سگهي ٿو- پر اهو سڀ سياويڪ نہ آهي نلني؟ پيڻ مينا ڪشي به جيڪڏهن ان طرح- پنهنجي پاونائين جو- پاڻ کان الڳ رکي- چيڊ ڪري ها ته هوءَ ان سچ کي نہ پائي سگهي ها ته اهو سياويڪ آهي؟ ته به ڇا، پتي- پتني، شاديءَ جو پهريون ڪجهه عرصو هڪ ٻي سان ايترو چهتيل رهندا آهن جو

ٻئي ڪنهن کي به هڪ کن ڏيڻ سان انين محسوس ڪندا آهن
ڄڻ هنن جي پريم جي هڪ کن کسجي رهي آهي - چورائجي
رهي آهي. اگر سچ کي ان طرح جي طريقي سان پائڻو آهي
نلني، ته پوءِ به هڪ سان انياءُ رهندو ئي؟ ڇو ته سڀيئي اهو
طريقو اپنائين، ان لاءِ نه ڄاڻان ڪيترا يگ لڳندا - اهڙي سکيا،
اهڙي وديا جڏهن هرهڪ وٽ ميسر هوندي."

ان نتيجي تي پهچي هن ڏٺو، اندران هوُ هلڪو ٿي آيو
آهي. هڪ جلن جا اندر پيڙي رهي هئي، گهٽجڻ چاهي رهي
هئي. شايد گم ٿي ويئي. هڪ بار هو جو هٽي ويو هو. ڀيڻ
ميناڪشيءَ جي اپمان کي اگر هينئر هو ڀلجي نه پئي سگهيو،
ته ياد به نه پئي ڪري سگهيو.

"تون اڃا سوچي رهيو آهين."

"نه سمجهي رهيو آهيان."

"مان ڀيڻ ميناڪشيءَ کي سمجهي سگهي آهيان."

"پر دور ته مان ئي توکان نه پئي ٿيس، دوش منهنجو
آهي نلني. ڀيڻ ميناڪشيءَ توسان ڳالهائڻ ڇو بند ڪيو؟"

"ڇاڪاڻ ته هوءَ توکي پوءِ به چاهي رهي هئي. پر
ساڳئي وقت هن کي پنهنجو غصو به ڪڍڻو هو. ٻيو ڪوئي
ڪير هو جنهن تي ڪڍي؟- ان جو شڪار مان ٿيس. جئن ته
هن جي من ۾ تو لاءِ پيار پوءِ به هو، تنهنڪري هن مڃڻ چاهيو
ته توکي هن کان دور مون ئي ڪيو آهي!"

"ساڳيءَ طرح منهنجي ماءُ به سوچيندي هوندي ته مون
کي کانئس دور ڀيڻ ميناڪشيءَ ئي ڪيو آهي؟"

نلنيءَ کلي ڏنو. چيائين، "ممڪن ٿي سگهي ٿو- ممڪن
ٿي سگهي ٿو، اڳتي هلي، اهو سڀ ڪجهه وري ٿئي."

هن پڇيو، "ڇا ٿو ممڪن ٿي سگهي ته اڳتي هلي ڇا
ٿيندو؟"

"تنهنجي ماءُ به مون طرف اهڙو رخ وٺي جهڙو ڀيڻ

ميناڪشيءَ مون طرف ورتو. يعني ته مون توکي هن کان الڳ ڪيو آهي، هوءَ ائين سمجهڻ لڳي - جئن ڀيڻ ميناڪشيءَ مون لاءِ سمجهيو ....."

هن جو منهن لهي ويو ۽ لٿل منهن سان هو نلنيءَ طرف نهارڻ لڳو- پر هن ڏٺو، هوءَ ته بس کلي رهي آهي.

"تون ڇا سڀني رشتن ناتن جو ڀوشيه ڄاڻي ويندي آهين نلني -؟"

نلنيءَ ساڳيءَ طرح کلي چيو، "گهٽ ۾ گهٽ مان استري - سڀاءَ کي ڄاڻي ويئي آهيان - هو پنهنجي ڀائرن، پٽن سان ائين هلنديون آهن ڄڻ هنن تي سندن اڌڪار پريتما يا پتنيءَ جهڙا آهن!"....

●

"اٽڪل هڪ سؤ ڪهاڻيون لکڻ بعد، اڄ ڪهاڻي صنف مون کي ساهت جو هڪ ناجائز ٻار لڳي ٿي جيڪا محض ٻاهرين حالتن جي ڪري- يورپ ۾ پئدا ٿي هئي. ان جي شروعات ڌنڌي سان شروع ٿي هئي. ان ۾ چوڻ جو دائرو تنگ- اڻپورو ۽ هٿ ٺوڪين ترڪيبن ۽ فن جي ڪري محدود آهي. اسان سنڌين اجايو انکي مٿي چاڙهي پنهنجا ملهائتا سال وڃائي ناول کي پٺتي ڇڏيو آهي. جيڪي به ٿوريون اعليٰ ڪهاڻيون لکيون ويون آهن - جايس جي فقط هڪڙي ڪافڪا جي فقط هڪڙي ميٽا مورفوسز- ٽامس مين جون ٻه- هيمنگوي جون اڌ ڊزن- ڪموءَ ۽ سارتر جون اڌ اڌ ڊزن - ۽ اهي جملي ڪهاڻيون به تمام وڏيون آهن!"

- لعل پشپ

(ممتاز مهر ڏانهن ٢٥-٢-٨٢ تي لکيل هڪ خط مان ٽڪرو)

ٽڪ و سڄ / مراد علي مرزا

رات جو پويون پهر آهي. جلدئي فجر جي بانگ ايندي. ڪڪڙن ته گهٽو اڳ بانگون ڏنيون هيون. سيٽ کي هاڻي مس مس نند آئي آهي. سڄي رات پاسا ورائيندي گذري اٿس. فڪر ۽ ڳڻتي جي ڳالهه ڪانهي. زمانو ته قري ويو. هاڻي ته آرام آهي، سک آهي؛ پر ڪڏهن ڪڏهن خوشي ۾ نند ڦٽائي ڇڏيندي آهي. شايد خوشي ۽ نند ۾ پاڻ ۾ ويري آهن، پر نند ته سوريءَ تي ۾ ايندي آهي، سو سيٽ جي اک لڳي وئي آهي. اڃا پنڪي مس آئي اٿس ته لاؤڊ اسپيڪر مان پريان آواز اچي ٿو. فجر جي بانگ جو آواز. سيٽ ڪلمو پري اڇي ٿو. پهرين الله تعالي جو فرض. گهر جا سڀيئي پاڻي ستا پيا آهن. آگهور نند ۾.

سياري جي ٽڏي رات آهي. بند ۽ گرم ڪمري ۾ سيءُ پيو ٽڳي. سيٽ اٽيچڊ باٿ روم جو در کولي اندر وڃي ٿو. ٽيوب لائيٽ جي روشنيءَ ۾ ڪير جهڙو سفيد ۽ اڇو باٿ روم ۾ وڏيڪ اڇو نظر اچي ٿو. خوبصورت، چمڪندڙ واش ٽب ۽ نفيس ۽ چلڪندڙ واش ٽب. ٻن نلن وارو، ٽڏو ۽ گرم. واش بيسن جي مٿان بيلجئم جو آئينو لڳل آهي. هو ان ۾ پنهنجو منهن ڏسي ٿو. پوڙهو منهن، اڇا وار، ڏاڙهيءَ ۽ مٿي جا. هاءِ.... جواني وئي هلي! اها وري واپس نه ايندي!! خير.... جئڻ ڪارڻ جيڏيون .... هو هڪدم آئيني کان پري ٿي وڃي ٿو. ڪونئرو ڪٽي، گرم پاڻي پري، وضو ڪري، ڪوٽ پائي، ڳچيءَ ۾ مفلر ويڙهي، مٿي تي ٽوپ پائي .... دل ٿي چويس ته وري آئيني ۾ ڏسان، پر هو آئيني ڏانهن نه ٿو ڏسي. پنهنجو پاڻ کي ڏسڻ لاءِ همت ٿي ڪپي. هو ٽڪڙو ٽڪڙو باهر نڪري ٿو. بيڊ روم جو ڪمرو کولي اڳڻ ۾ اچي ٿو. هر طرف ڏاڍي سات آهي. گهر جا پاڻي ستا پيا آهن. آگهور نند ۾.

سيٺ مين گيٽ تائين پهچي لائيٽ آن ڪري ٿو. دروازو کولي ٻاهر ٿو نڪري. هڪڙو پير اندر اٿس ٻيو پير اڃا ٻاهر ٿو رکي ته ڇرڪي وري اندر ڪري ٿو. مين گيٽ وٽ هڪ ڍير پيو آهي. بلب جي تيز روشنيءَ ۾ هو صاف پيو ڏسي بلڪل در سان گڏ ڍير پيو آهي. ڦاٽل ٽٽل گندين رلين ۽ سوڙين جو ڍير. ان ۾ هڪ چهرو پيو ڏسجي. هيئڊو پر چنڊ جهڙو چهرو. پوئينءَ رات جي هيئڊي هيئڊي چنڊ جهڙو هيئڊو چهرو. اکيون پوريل، وات بند، اگهور ننڊ. بينياز، بيپرواهه چهرو ستل سونهن؛ پر رات ته هيءُ در بلڪل خالي هو .... هن سوچيو .... دل ۾.... شايد آڌيءَ رات جو اچي هت ستي آهي. ڇا ڪجي؟ خير. ڏٺو ويندو. پهرين نماز .... الله تعاليٰ جو فرض. هوءَ اگهو ننڊ ۾ پئي آهي. سيٺ وڏيون وڏيون ٻرانگهون ڀريندو مسجد ۾ اچي ٿو. سيٺين جو محلو آهي. لکپتين ۽ ڪروڙ پتين سيٺين جو سنگمرمر جي فرش، ڪشادي صحن، طويل منارن ۽ شاندار گنبد واري، ٽيوب لائيٽن جي سفيد روشنيءَ ۾ موتيءَ وانگر چمڪندڙ مسجد. پاڙي جا سڀئي سيٺ، غريب غربا، اتي موجود آهن. صفون ٻڌجي ويون آهن. نماز شروع ٿيڻ واري آهي. سيٺ به هڪڙي صف ۾ بيهي ٿو. الله اڪبر. محمود ۽ اياز هڪڙي ئي صف ۾ بيٺا آهن. الله تعاليٰ جي حضور ۾ سجدو هن جي حمد ۽ ثنا؛ پر سيٺ جي ذهن ۾ پوئينءَ رات جي هيئڊي چنڊ جهڙي چهري جو خيال آهي. لاحول و الله .... خير نماز پوري ٿئي ٿي. سڀئي اٿن ٿا. ڪڏهن ڪڏهن انهيءَ وقت سيٺيون هؤ مؤ کان پاسو ڪري پاڻ ۾ ڳالهيون ڪندا آهن. ڪم جون ڳالهيون. سيٺ کي خيال اچي ٿو ته متان ڪا اڄ به ڪم جي ڳالهه ٿئي. هو لنوائي ٿو. ڪنڌ جهڪائي مسجد جي وڏي در ڏانهن لوهه ڪري ٿو سڀئي پنهنجن پنهنجن خيالن ۾ آهن.

ٻاهر شهر جاڳيو آهي. ماحول اک کولي آهي. جهرڪين جي چون چون پئي ٻڌجي. پري کان گهوڙي جي ٽپ ٽپ ۽

چڪڙي جي چر چر جو آواز پيو اچي. سائيڪل تي ڊبل روٽي وڪڻڻ وارو هوڪو ڏئي ٿو: ڊبل روٽي مکڻ، تازا بيدا. سائيڪل جي گهنڊڙي وڄي ٿي دروازا کان ٻاڻ. کير جي ڊبي ۾ ڪڙڪڙ ٿئي ٿي. صبح جو چانهه جو کير نيرن لاءِ ڊبل روٽيون مکڻ ۽ بيدا. گهرن ۾ ڪڙڪا ۽ ڦهڪا ٿين ٿا. هڪ طرف کان ڪنهن سنڌ ڪٽي جي اوناڙ ٻڌجي ٿي. اوناڙ صبح جي ٻين آوازن کي چيريندي، انهن سان ملي، هوريان هوريان غائب ٿي وڃي ٿي. پري، پري اوپر ۾ پرهه باکون پئي ڪيڏي، پر اهو ته هر روز ٿيندو آهي. سيٺ پنهنجي گهر جي مين گيٽ وٽ پهچي ٿو. گندين سوڙين ۽ رلين جو ڊير پيو آهي، ان ۾ پوئين رات جي هيڏي چنڊ جهڙو هيڏو چهرو. ٻوٽيل اکيون، بند وات، اگهور ننڊ. بيپرواهه بينياز.

سيٺ پنهنجي پيڪيدار بيڊ روم جي مخملي ۽ اطلسي بيڊ تي ريشمي سوڙ ۾ ويڙهيو ويٺو آهي. اکيون عينڪ جي شفاف شيشن مان هڪڙي نقطي تي پيون گهورين، خيال جو ليزر آن ٽڪي ٿو. بيم استريٽ لائيٽ ۾ ٽريول ڪري ان نقطي ۾ پينيٽريٽ ڪري ٿي. بيمار آهي بي سهاري آهي. لاچار آهي. فقيرياڻي جو ٽي. خدا جو شان آهي. گودڙين ۾ لعل لڪا پيا آهن! بيڊ روم جو در ڪلي ٿو. سيٽياڻي ٽرالي هلائيندي پئي اچي. چمڪندڙ ٽرالي. چيني جا جرڪندڙ ٽانو. پرت پريل ڪاون واري چلڪندڙ ٽڪوزي. گرم گرم چانهه تازي تازي اخبار. نوڪر چاڪر ته گهٽائي: پر سيٺ جي ڪاڏي پيتي جو ڪم سيٽياڻي پاڻ ڪري ٿي. بيمار جو ٽي. هاءِ بلڊ پريشر اٿس. ڊاڪٽر چيو هئس ته ٿورو ڪاءِ. ڪم ڪار ڪر. هل چل. نه ته مرض موڪي آهي. سو گهر جو رڌ پچاءُ پاڻ ڪري. سيٺ کي نيرن پهچائي ڪڍهن ڪڍهن ٻارن جا ڪپڙا به ٽوئي ٽي، پر سيٽياڻي جڏ ته اوڏ جي پرائي پٽ. ٽلهي متاري، بد زيبي خصاب ڪيل وار. لڙڪندڙ ڳٽا. هلڻ ڪان حيران. لکن ۾ لوليون ڪري ٽي. دولت

آهي ته سڀڪي آهي. سڪٽي سونهن ڪهڙي ڪم جي؟ خيال جو ليزر جهٽڪو کائي آف ٿئي ٿو. سيٺ پاسو ورائي زال ڏانهن ڏسي ٿو. گذري ويل زمانو جيڪڏهن موٽي اچي ته هوند.... هاءِ، هاءِ جوانيءَ ۾ ته لڏ به ڦلهاربي آهي. اجهو اهو آهي ماڻهوءَ جو حال! پنهنجي وس ۾ هجي ته الائجي ڇا ڇا ڪري پر، واڳ ڌڻي تنهنجي وس.... آءٌ ڪا پاڻ وهيڻي.

– ٻڌين ٿي؟

– جي!

– پنهنجي گهر جي وڏي در وٽ ڏٺو اٿئي؟

– جي! خير ته آهي؟

– آهي ته خير — ٽرالي بيڊ جي ڀرسان بيهي ٿي — هڪڙي مائي پئي آهي.

– مائي!– سيٺياڻي ڪٽليءَ تان ٽڪوزي لاهيندي لاهيندي بيهي رهي ٿي– ڇا مطلب؟ مون تنهنجي ڳالهه نه سمجهي.

– سمجهه ۾ اچي ويندئي– سيٺ اخبار کڻي اڳيان رکي ٿو ۽ پڙهي ٿو دل ۾.

– ڪهڙي مائي، ڇاجي مائي؟ تون ته اخبار پڙهڻ ۾ لڳي وئين. عينڪ جي شفاف شيشن مان ٻه اکيون هن کي گهورين ٿيون.

– بيمار آهي. ڪا فقيرياڻي ٿي ڀانئجي در تي پئي آهي. پر گهور نه لهبس ته مري ويندي.

– مري ويندي ته مري وڃي. اسان ڪو ٺيڪو کنيو آهي ڇا؟ سيٺياڻي ٽڪوزي لاهي ڪٽليءَ مان گرم گرم چانهه ڪوپ ۾ اوتي ٿي.

– ٺيڪو ته ڪونه کنيو آهي؛ پر.... تمام آهستي چوي ٿو– دل ۾– "توکان وڌيڪ موچاري آهي".

سيٺياڻي چانهه ڏيئي، مٿي تي پوتي ٺيڪ ڪندي، ڌم ڌم

ڪندي ڪمري مان ٻاهر نڪري وڃي ٿي، گهر جا ٻيا ڀاتي اڃا تائين ستا پيا آهن اگهور ننڊ ۾.

ڏينهن ڪر موڙي اٿي ٿو. پوري زور شور، گوڙ گهمسان، هل هنگامي سان. شهر جو ڏينهن. ڪلهاگس هوڪا. موٽرن، لارين، بسن، رڪشائن جا فرڙاٽ. هارون دانهون هڪلون رڪاڊنگ. چؤٻول. هڪ گجگاهه ٻيلو آوازن جو. طرحين طرحين جا آواز. سيٺ جو به آواز آهي. لکين آواز آهن. اهي آواز جڏهن ملن ٿا، تڏهن لڳي ٿو ته هڪ اٿاهه سمنڊ جون لکين لهريون هڪ ٻئي پٺيان ڊوڙنديون ڪناري تي وڃي ٿيون ساهه پٽين. شهر جي ڏينهن جو آواز به ائين ئي لڳندو آهي. سيٺ شهر ۾ پنهنجي هڪ دڪان جي پٺئين پاسي ٺهيل ڪمري ۾ ويٺو آهي. اها هن جي آفيس آهي. هن جا اهڙا ڪيترائي دوڪان آهن سڄي شهر ۾ ڪيتريون ئي بلڊينگون آهن سڄي شهر ۾. دڪانن جي آمدني، بلڊينگن جي مسواڙ. دولت درياءَ وانگر پئي وهي؛ پر دولت+حرص = وڌيڪ ڪاروبار؛ وڌيڪ جايون!

ڪنهن وقت، سيٺ جي گهر اڳيان هڪ لان هوندو هو. ننڍڙو لان. چؤڌاري طرحين طرحين سهڻا گلن جا ٻوٽا ۽ سائيدار وڻ. اتي پاڙي جا ٻارڙا رانديون رهندا هئا ۽ پورهيت ويچارا گرميءَ کان بچڻ لاءِ وڻن جي ٿڌي ڇانو ۾ ويهي آرام ڪندا هئا. اهي ڳالهيون سيٺ کي اصل نه وڻنديون هيون. ڀلا وچ شهر ۾ لان جي ڪهڙي ضرورت! ان تي هن گهڻائي ڀيرا سوچيو. نيٺ هڪڙي ڏينهن هن فيصلو ڪيو. لان جي سنهن ۽ نازڪ سلن تي نوڪدار پٿر ۽ ڪڪري پئجي وئي. سائيدار وڻ ۽ گلن جا ٻاٽو غائب ٿي ويا. پيڙهون ٻڌجي ويون. ماٺ ميٺ ۾ سيٺ وٽ پڳڙيون پهچڻ لڳيون. لکين روپيا. لان جي جاءِ تي دڪانن جي قطار ٺهي وئي. اڏاوت جو سمورو خرچ پڳڙين مان نڪتو. بچت به چڱي موچاري ٿي. سيٺ جي دل تي ڄڻ ته ٿڌو ڇنڊو پئجي ويو. سڀئي دوڪان کڄي ويا، سواءِ هڪ دوڪان جي. ان

جي پڳڙيءَ تي لٺ لڳل آهي. ٻه ڌريون آهن. هڪڙي ڌر ڏاڍائيءَ تي لهي آئي آهي. الاجي ڇا ڪري؟

آفيس جو دروازو کلي ٿو اندر ٽي همراهه اچن ٿا دروازو بند ٿئي ٿو گوڏيون ٻڌل، ڪلهن ۽ ڇاتين تي ڀرت ڀريل پهراڻ پهريل ڳچين ۾ سونين زنجيرن ۾ سونا تعويز پيا لڙڪن. قداور ڪارا، تيز اکيون، خوفناڪ شهپر، جهڙا وهڙا. ڪي ماڻهو هنن کي سيٺ جا شڪاري ڪتا چون ته ڪي وري سانَ، سيٺ هنن کي ڍوَ تي کارائيندو آهي ۽ پئسا به ڏيندو اٿن. هنن کي ڏسي لچ لوفر ڪنٽار ڪري ويندو آهي؛ پر سيٺ پنهنجي فوم واري فولڊنگ ڪرسيءَ تان اٿي هنن وٽ اچي ٿو. چارئي پاڻ ۾ سس پس ڪن ٿا. ٽي همراهه مڇون وٽي مرڪن ٿا ۽ هٿ ٻڌي روانا ٿين ٿا. سيٺ عينڪ اکين تي ٺاهيندو ڪرسيءَ تي اچي ويهي ٿو، رسيور کڻي نمبر ڊائل ڪري چوي ٿو:

ٻڌئي ميان! دوڪان تنهنجو.... جي.... بس چيم نه.... ها، ها. اڄ ڪنهن به وقت رقم پهچائي وڃ.... جي.... چڱو.... واليڪم سلام.

رسيور رکي اکين تان عينڪ لاهي، مٿي ۽ منهن تي ٻئي هٿ گهمائي، چپن ئي چپن ۾ ڪجهه ڀڻڪي ٿو ۽ عينڪ کڻي پائي ٿو خيال جو بيزر آن ٿو ٿئي. صبح جو گهران ايندي مهل مون فقيرياڻيءَ کي.... هون فقيرياڻيون اهڙيون ٿينديون آهن ڇا؟.... غور سان ڏٺو هو. مين گيٽ وٽ ساڳي حالت ۾ پئي هئي. البت، اکيون کليل هئس. توبهه.... سڄو اسرار اکين ۾ ئي ته هوندو آهي. ڪيڏيون نه نماڻيون ۽ پرڪشش اکيون آهنس. پر هن اصل ڪونه ڳالهايو گهڻوئي پڇيو مانس ته ڪير آهين؟ ڪهڙي تڪليف اٿئي؟ ڪٿي رهندي هئينءَ؟ ڀلا ڪجهه کپئي؟ خاموشي! ڇڻ ڀتين سان پئي ڳالهايم!! رڳو پئي گهوريئين!!! ٽيليفون جي گهنڊڻي وڄي ٿي. خيال جو ليزر جهٽڪو کائي آف ٿئي ٿو. کاٻو هٿ رسيور کڻي ڪن تي ٿو رکي: هلو!.... جي

گهڻان مڻ ٿيندا ميان ؟ ... ٺيڪ آهي.... ڀلا اگهه ؟.... ته پوءِ ٺيڪ آهي.... چڱو چڱو مال کڻائي ڀانڊي ۾ موڪلي ڇڏ .... واليڪم سلام.

سڄو ڏينهن اهي ئي ڳالهيون پئسا، اگهه پار، اناج شيون شڪليون، دوڪان جايون بلڊينگون، ڏيتي ليتي، ٽيليفون، اچ وڃ، ڪاڳرن تي صحيحون. توبهه زندگي ڪين ٿي چاڪيءَ جو گهاڻو ٿيو. پيو هلي صبح کان شام تائين.

شام جو وقت آهي سيٺ سانجهيءَ جي نماز مسجد ۾ پڙهي گهر ڏانهن وڃي ٿو مين گيٽ وٽ ڪجهه به ڪونهي ! خالي گيٽ !! سيٺ ڇرڪي هيڏانهن هوڏانهن ڏسي ٿو. بلڪل خالي. هو ٿورو بيهي سوچي ٿو خيال جو ليزر آن نه ٿو. ٿئي. هو ڪنڌ کي ڌونڌڙ ڏئي گيٽ کولي اندر وڃي پنهنجي ڪمري ۾ صوفي تي ويهي ٿو. رات جي ماني کائڻ جو وقت اچي ٿيو آهي. ڪمري جو دروازو ٿو کلي. جهڙي اوڏ جي پراڻي ڀت ! لڙڪيل ڳٽا، خصاب ڪيل وار، ٿلهي، بد زيبي.

– ماني تيار آهي. دير ڪندين ته ٿڌي ٿي ويندي.

– جي — سيٺ عينڪ جي شفاف شيشن مان زال کي ڏسي ٿو — پر هوءَ مائي ؟

– توکي مائيءَ جي ڳڻتي ڇو ٿي آهي ؟ مون هن کي ٿانيڪو ڪرايو آهي. توبهه آخر هوءَ به ته جيو آهي. سيءَ ۾ ٻاهر پئي پئي مري وڃي ته اهو گهنگهر اسان جي ڳچيءَ ۾ پوندو.

– سيٺ هن کي وڌيڪ غور سان ڏسي ٿو — نوڪرن کي چيم ته کڻي وڃوس — هڪ طرف هٿ سان اشارو ڪري ٿي- پنهنجو هڪڙو دوڪان خالي پيو هو. اتي وڃي ڇڏيو اٿنس. آءٌ چوان ٿي ته سيءَ کان ته بچي وئي. اٿي هاڻي دير نه ڪر ماني ٿڌي ٿي ويندي. سيٺ نه ٿو اٿي. سيٺياڻي واپس وڃي ٿي. دروازو کلي بند ٿئي ٿو. سيٺ سوچي ٿو. دوڪان ته مون ڏيئي ڇڏيو، پڳڙي به ملي وئي. هيءَ زال ته مٿي جو سور آهي. سچ چيو اٿن اهڙين عورتن جو عقل کڙيءَ ۾ هوندو آهي.

سيٺ گهنڊٿي وڃائي ٿو. ڪن ڪانپوءَ نوڪر اندر اچي ٿو: وڃ هنن وهڻن کي چئو ته عشا جي نماز ڪانپوءَ مون سان ملن. نوڪر واپس وڃي ٿو. سيٺ ڪمري ۾ پسار ٻيو ڪري.

رات جو وقت آهي. عشا جي نماز پوري ٿئي ٿي ته ماٺهو مسجد مان نڪري ٽڪڙا ٽڪڙا پنهنجن پنهنجن گهرن ڏانهن ٻيا وڃن. سيٺ مسجد جون پوڙيون لهي هيٺ رستي تي اچي ٿو. هڪ طرف کان ٽي ٽلها متارا ڏڪن جهڙا ماٺهو اچي سيٺ جي پٺيان پٺيان هلن ٿا. رستي تي ايڪڙ ٻيڪڙ ماٺهو ڏسجي ٿو. سڃي ڏينهن جي هڙ هٽان ڪانپوءَ شهر جي زندگي ٽڪجي، ٽٽجي ساڻي ٿي ڪري پئي آهي. اڌ جي ٽڏي هوا سوسات ڪيو پئي لڳي. ڪڏهن ڪڏهن ڪا رڪشا تيزيءَ سان لنگهي ٿي وڃي. چارئي پاڻ ۾ سس پس ڪندا ٻيا هلن. هو پنهنجو آواز رڳو پاڻ ٻيا ٻڌي سگهن. گهالهيون ٻيا ڪن ۾ هلندا ٻيا وڃن. ٿوريءَ دير لاءِ بيهن ٿا. اکين ئي اکين ۾ ٿا گهالهائين. ٽي ماٺهو مڃن ڪي وٽين ٿا. سيٺ ٽنهي کي ڏسي چوي ٿو: ٿورو خيال سان —

سيٺ هڪ گهٽيءَ ڏانهن مڙي ٽڪڙو ٽڪڙو وڃي ٿو. ٽي ماٺهو مڃون وٽيندا ٻئي طرف روانا ٿين ٿا.

سيٺ پنهنجي هڪ دوڪان جي ڪمري ۾ پسار ٻيو ڪري. هن جي منهن مان ڳٽتي ۽ فڪر ظاهر آهي. پسار ڪندي هو ڪمري ۾ هڪ طرف پردي جي پٺيان وڃي ٿو. اتان ٻاهر اچي ٿو ته رومال سان وات اگهندو اچي. هو ڪيترائي ڀيرا اڻين ڪري ٿو. نديڙي بلب جي هلڪي روشنيءَ ۾ هن جي ڳلن تي لالاڻ پئي ڏسجي ۽ اکين ۾ ڳاڙهيون ليڪون ظاهر ٿي ٻيون اٽس. هو هر هر هٽ مهٽي ٿو ۽ رومال سان وات اگهي ٿو. ايتري ۾ ڪمري جو دروازو کلي ٿو، ٽي ڇڪا اندر اچن ٿا ته قداور، ڪارا وٽيل شهپر، اکين ئي اکين ۾ اشارا ٿين ٿا. سيٺ هڪ ڀيرو ورڻي پردي جي پٺيان وڃي ٿو. ڪجهه دير ڪانپوءَ هو رومال سان وات اگهندو ٻاهر اچي ٿو ۽ ٽڪڙو ٽڪڙو ٻئي

ڪمري ۾ وڃي ٿو. ٽئي ڄڻا ڪمري ۾ پيل ڪوچن تي ويهي ٿا رهن.

خماريل اکيون. وچڙيل ٽنگون. هٿن ۽ پيرن ۾ هڪ اڻڄاتل ڏڪڻي. سيٺ ڪمري جو در بند ڪري منهن ڦيرائي ڏسي ٿو سامهون ڀت سان ديوان تي هوءَ ليٽي پئي آهي. گندين سوڙين ۽ رلين ۾ نه، پر صاف سٿري ديوان تي. مٿس ڇاتيءَ تائين چادر پيل آهي در جي کڙڪي تي هوءَ اکيون کولي سيٺ کي ڏسي ٿي، اکين مان خوف ۽ هراس پيو بکيس. چيڙهه پيل ڪارن وارن جون چڳون وهاڻي تي ٽڙيون پکڙيون پيون آهن. چهرو ائين پيو لڳي ڄڻ چنڊ کي ڀونئر جهڙا ڪارا ڪڪر وڪوڙي ويا هجن. سيٺ ڪنڌ کي ڌونڌاڙ ڏئي اڳتي وڌي ٿو هوءَ چادر کي ٻنهي هٿن سان پنهنجن ڪلهن وٽ سوگهو ڪري جهلي ٿي. بيوسي مجبوري لاچاري! ڏاڍ زور زبردستي! هوءَ رڙيون ڪرڻ گهري ٿي. دانهون ڪرڻ گهري ٿي. لڇڻ ڦٽڪڻ ۽ پاڻ بچائڻ گهري ٿي؛ پر هن جو رڳو جسم ڏڪي ٿو. ننهن کان چوٽيءَ تائين. سيٺ چادر ڇڪي پري ٿو اڇلائي. اوچتي حملي کان پاڻ بچائڻ لاءِ هوءَ ٽپ ڏئي ٿو. اڀي ٿيڻ گهري ٿي؛ پر هوءَ سري ڀت کي ٽيڪ ڏئي پاڻ لڪائڻ جي ڪوشش ڪري ٿي. تيز ڌپ جو هڪ جوهو سيٺ جي نڪ جي ناسن ۾ گهڙي ٿو وڃي. مٿي ۾ گهوماٽي ٿي اچيس ۽ هو چڪرائجي بيهي رهي ٿو. هو اکيون ڦاڙي ڏسي ٿو ديوان تي هڪ معذور عورت ڪرونڊڙي ٿي ويٺي آهي. هن جون سٿرن کان هيٺ ٽنگون آهن ئي ڪونه. ته پوءِ ڇا ٿيو! سيٺ سوچي اڳتي وڌي ٿو؛ پر هن کي لڳي ٿو ته سڄو جسم ساڻو ۽ نبل ٿي پيو اٿس هو چرڻ گهري ٿو پر چري نه ٿو سگهي. هو پنهنجي پٺيءَ جي ڪنڊي ۾ برف جهڙي ٿڌي لهر کي ڊوڙندو محسوس ڪري ٿو. گرميءَ جي لهر کي موڪليندڙ فيوز اوچتوئي اوچتو اڏامي ٿو وڃي. سيٺ ڳالهه کي سمجهندي به سمجهڻ نٿو گهري. هن جي اندر ۾ حرص لالچ جي

بدران ڪاوڙ ۽ ڪروڌ ڪر موڙي ٿو اٿي. هو مٿو ڌونڌاڙيندو فرش کي لتون هڻندو دروازي ڏانهن لوهه ڪري ٿو. هاءِ جواني شايد هميشه هميشه لاءِ موڪلائي وئي ! دروازو کولي ٻئي ڪمري ۾ اچي ان کي زور سان بند ڪري ٿو. ڪمري ۾ ويٺل ٽي ڄڻا ڇرڪي هن ڏانهن ڏسي ڪوچن تان اٿي بيهن ٿا.

— کڻي وڃي اڇلايوس. آءٌ وڃان ٿو.

سيٺ هليو وڃي ٿو. ٽئي ڄڻا هڪ ٻئي ڏانهن شڪي نظرن سان ڏسي کلن ٿا. هنن جي ٽهڪن ۾ جواني، جوش ۽ گرمي آهي. اهي ٽهڪ سيٺ جي ڪنن تي مترڪن وانگر لڳن ٿا. انهن جو هيبتناڪ پڙاڏو پري پري تائين سيٺ ٻڌندو پيو وڃي، جنهن ۾ سڏڪن ۽ هڏڪين جو آواز ملي وڃي ٿو.

۽ پوءِ رات جي سانت ۾، ٿڌيءَ هوا جي ڪلهن تي فروغ فرخزاد جي نظم "ڌرتيءَ جا گيت" جون ڪي مصراعون انهيءَ دوڪان کان سفر ڪن ٿيون سيٺ جي گهر تائين:

پوءِ،
سج ٿڌو ٿي ويو،
۽ دنيا مان
برڪت هلي وئي
ميدانن ۾ گاهه سڪي ويو
سمنڊن ۾ مڇيون خشڪ ٿي ويون
۽ زمين پنهنجن مردن کي
ٻاهر اڇلائي ڇڏيو.
رات هيئڊين درين ۾
لاڳيتي وڌندي وئي
پکڙبي وئي
هڪ شڪي خيال جيان
۽ ڊگهيون ۽ ڪشاديون سڙڪون

اوندهه ۾ ٻڏي ويون
گم ٿي ويون.
اڪيلائيءَ ۽ تنهنائيءَ جي غضائن ۾
بيڪاريءَ جنم ورتو
خون سان پنگ ۽ آفيم جي
بدبوءِ پئي آئي
پيٽ وارين عورتن
سر لٽل پارڙن کي جنم ڏنو.
۽ هن خاموش ۽ سرده تولي ۾
ڪڏهن ڪڏهن کا چٽنگ
اوچتوئي اوچتو
ڇڄي ڀري پرزا پرزا ٿي وئي ٿي
تڏهن هنن هڪ پئي تي حملا ڪيا
هنن چرين ۽ ڪاتين سان
هڪ پئي جا گلا ڪپيا
پوءِ هو وڃي سمتا
آٿساميل چوڪرين سان
خون جي بستري ۾ ! (١)

---

(١) ڏرتيءَ جا گيت : فروغ فرخزاد (١٩٣٤-٦٦) ايران جي مشهور شاعره. هڪ فوجي ڪرنل جي ڏيءَ هن سورهن ورهين جي عمر ۾ شادي ڪئي. سترهن ورهين جي عمر ۾ هن جي ڪلام جو پهريون مجموعو "قيدي" شائع ٿيو. ان کانپوءِ "ديوار" ۽ "باغي" نالي مجموعا ڇپيا. ٣٢ ورهين جي ڄمار ۾ ڪار جي حادثي ۾ هن وفات ڪئي. مرڻ کانپوءِ هن جي باقي ڪلام جو مجموعو ڇپيو.

مرضيءَ جي خلاف لکيل سوانح

نوبيل انعام يافتہ ليکڪ سال بيلو جي ڪجھ عرصو اڳ ھڪ سوانح (Biography) شايع ٿي، جنھن جي مند ۾ ھيءُ جملو لکيل آھي ـ "سال بيلو کي ھيءُ ڪتاب بلڪل پسند ناھي." اھو سچ ئي ھئڻ گھرجي ڇو جو سوانح لکندڙ (Biographer) مارڪ ھئرس انھيءَ ۾ سال بيلو جي زندگيءَ جو اونداھو پاسو پيش ڪيو آھي ـ تہ ھو ڪاڙو بددماغ آھي، عورت بازي ڪري ٿو، پنھنجي زال کي ڇو ڇڏيائين، ڪيئن ھو بين جي گلا غيبت ڪندو آھي، وغيرھ.

پر ھئرس، بيلو جو پراڻو واقف ۽ دوست آھي ـ يا ھو ـ ۽ ھو ڪوشش ڪندو رھيو تہ بيلو ڪانئس پنھنجي اھا سوانح لکرائي. پر جڏھن سال بيلو انھيءَ لاءِ ڪنھن بہ طرح راضي نہ ٿيو تہ ھئرس ماھم ۽ سنڊس زال جو پيڇو ڪرڻ شروع ڪري ڏنو ۽ زبردستي سندن اڳيان پويان ڦرڻ لڳو. ۽ نيٺ اھا سوانح لکي ڪنھن طرح عام اشاعت گھر مان نہ، بلڪ ھڪ يونيورسٽي، جارجيا يونيورسٽيءَ مان ڇپايائين ۽ منجھس بيلو کي بلڪل "ناڪام ليکڪ" ظاھر ڪيائين.

تہ ليکڪ جي سوانح سنڊس مرضي ۽ موڪل ڪانسواءِ بہ لکجي سگھي ٿي ۽ يونيورسٽي بہ اھا بنا ھيڪ ڇپي سگھي ٿي. پر انھيءَ سان سال بيلو کي ڪجھ بہ ڪونہ ٿو ٿئي، سوانح لکندڙ کي ئي "زندو" ڇيو وڃي ٿو.

دي ايڊيٽر / علي بابا

جيئن ريل جون پٽڑيون پيرلل ہيون ويندیون آهن يا هر جتيل جڙ ڏاند ، تيئن هو ہئي ويهارو سالن کان جُٽ هلندا تا اچن. ساڳيءَ تور سان، ساڳين مرڪن ، ڏکن ڏنجهن ۽ پيار سان. چوٽين پنجين ڏينهن، ڪڏهن ہئي ٽئي ڏينهن، ڪڏهن روز، ڪڏهن پاڳين تہ ڪڏهن باقاعدي پروگرام سان . جڏهن تمام گهٽا ہئسا هوندا اٽن تہ ٽريل فائيو چڪيندا آهن، نہ تہ امپيسبر کان وٺي ڪي—تو جي چوٽيءَ تائين سڀ ڪجهہ هلائي چڏيندا آهن . جيئن چنڊو چنڊي کي سؤ ڪوهن تي ڳولي لهي ، تيئن هڪ ہئي کي لهي وڃندا آهن ۽ جيئن سدائين گهٽو ڪري پاڳين وڃندا آهن، تيئن اڄ بہ پاڳين وڃي ويا آهن، سنڌو ڪناري ۽ سنڌو لهر لهر ڏهڪاؤ ڦهلائيندڙ، آڇهل سنڌو، سدا جيان گجگاهم ڪريو، وهندو ٿو وڃي. ہئي هڪ ہئي کي آمهان سامها ڏسي ، اندر ۾ سدا جيان کائي پراسرار شڪتي آپاميندي محسوس ڪري مرڪي پوندا آهن، تيئن سدا جيان اونچي ڳاٽ ۾ ملن ٿا. هٿ ملائڻ يا پاڪر پائي پيار جتائڻ کان چوٽڪارو ماڻيل . سدائين جيئن درد پريل پڻ پڻ سان :

”يار، سڀ درياهم اهڙا هوندا آهن يا رڳو سنڌو ئي ايڏو زوردار ۽ تيجان تيج آهي؟“ ہنهين مان جيڪو ايڊيٽر آهي ، اهو اونچي سگريٽ جو ہڪٽ وڌائي ٿو .

”سڀ درياهم زوردار هوندا آهن . سيني جي پاڻيءَ جو رنگ ساڳيو هوندو آهي، مصر جي ماٹهن لاءِ نيل سنڌوءَ کان کان وڌيڪ وڏو ، ہلارو ۽ تيجان تيج درياهم آهي ۽ اسان لاءِ اسان جو.“ ايڪٽر دوست وراڻي ٿو. ايڪٽر جيڪو ڪڏهن پاڻ بہ رائيٽر ۽ ايڊيٽر هو . تمام گهٽن ہئسن ڪمائڻ کان ايڪٽر ٿي ويو هو . ہئسا تہ ڪونہ ڪمائي سگهيو، باقي رهي ڪهي عاقبت بہ وڃائي ويٺو آهي. يار، مان تہ هن مٽگزين مان قاسجي ويو

آهيان. مون کي ته هر گهڙيءَ ائين ڀاسندو آهي ڄڻ منهنجو سڄو ٽئلنيٽ انهيءَ ايڊيٽريءَ جي ڪري اُٻاٽجندو ٿو وڃي. اسين ماڻهو آهيون يا ڍور! ۽ ايڊيٽر دور سنڌو مٿان وڏاندرا پر هڻندي ويندڙ ڳيري ڏيکارڻ لاءِ آگر ٿو کڻي. کن لاءِ ٻئي سنڌوءَ مٿان ۽ ڪارن ڪڪرن جي ڪوهيڙي هيٺان اُڏاڻي ويندڙ ڳيري ۾ نهاريندا رهن ٿا. ايستائين جو ڳيرو ننڍڙو ٽٻڪو ٿي، گوناگون پولار ۾ گم ٿي وڃي ٿو.

”هان ـ ڪهڙي ڳالهه پئي ڪئيسين؟!....“ ايڊيٽر ذهن تي زور ڏئي ٿو.

”شايد ڪو روڄ پئي رنوسين. پٽڻ پئي پٽيوسين.“ ٻئي وڏا ٽهڪ ڏين ٿا.

”ها يار، مون کي ته سدائين ائين ڀاسندو آهي، جيون راڙا ئي راڙا آهي، موت جا راڙا. اسين سڀ ڄڻ هڪڙوئي پڙاڏو ڇڏڻ آيا آهيون، موت جي راڙ جو پڙاڏو. باقي اسين پنهنجو پاڇولو به پاڻ سان گڏ کڻي ويندا آهيون.“

”تون ٺيڪ پيو چوين. تنهنجي شاعري هاڻ مون کي هانو تي گولي کاڌل ماڻهوءَ جي راڙ لڳندي آهي.

”آگوٺي جو مٿو، يار تو وٽ ڪا ٻي ڳالهه ڪانهي! انهيءَ ڀڙوي شاعريءَ کان سواءِ؟!“

”پوءِ انهي ڀڙويءَ کي طلاق ڇو نٿو ڏئي ڇڏين.“

ايڪٽر جي ڳالهه تي شاعر کن لاءِ وسامي ٿو وڃي، ائين ئي، جيئن سگريٽ جي ڌڳندڙ مهاڙي تي مينهن جي پهرين ڦڙي ڪري. هو ڪنهن وڏي ٻوڏار ۾ پيهندي ڄڻ ٽٻيءَ مان ٻاهر نڪري ٿو اچي.

”هائو يار، ڪڏهن ڪڏهن شاعري، زال، گهر، ٻار سڀ بڪواس لڳندا آهن.“ ايڊيٽر ڏاڍي پيڙا مان آڪاس ۾ نهاريندو ٿو رهي. ان پار، جيڏانهن ڳيروگم ٿي ويو آهي.

”نيٺ ڀلا اڄ ايڏي مونجهه ڇو. آهي ڇا؟“

”منجهندو منهنجو آگوڻو. خبر ڪانه ٿئي آئون ڇيرا ڪٽي هلندڙ ماڻهو آهيان. سون کي پنهنجي وت ۽ ست جي پوري خبر آهي.“ يار جو ڪروڌ ڏسي کيس ٿڌي ڪرڻ لاءِ ايڪٽر ناؤ ڏانهن آگر ٿو کڻي.

۽ وچ سير ناؤ ۾ آهي هڪ جواڻ جماڻ وينگس، هڪ ٻارهن سالن جو ٻار ۽ هڪ ڏهن سالن جي ٻيبي. اڌ ننگي بوجي ٻيبي سکان سنڀاليندي ٿي وڃي ۽ ماءُ ۽ ٻار رڇ ڇڏيندا ٿا وڃن ۽ ناؤ سنڌو مٿان ڏور ڏور هندوري جيان جهلندي ٽلڪندي ٿي وڃي.

”هون ـ ڇا پئي ڳالهاسين.“ ويچارو ايڪٽر سگريٽ جو مزو نه ماڻيندي ڌڳندڙ سگريٽ مان ٻيو سگريٽ دکائي ٿو.

”يار رن واهه جي هئي، نه؟ پاڻ ته غور سان ڏٺي به ڪانه.“

”.ون چتائي ڏسي ورتي هئي. قرآن جيهي سنڌوءَ جي جلپري.“

”ها ـ اهي سڙهه سڌا ۽ لاڄو نوان رکڻ واريون سڀ ناريون نوريءَ جيان نور ئي نور هونديون آهن. ڄام تماچي به ڇا ماڻهو هوندو!....“ ايڊيٽر ٿڌو ساهه ٿو ڀري ۽ وري واڦي ٿو:

”آئون جي ڄام تماچي هجان ته سنڌو ڇا، سڄو سموند فشريز وارن کان کسي فشرمين جي حوالي ڪري ڇڏيان.“

”پر ڏک اهو آهي جو اسين مهاڻا به نه ٿي سگهياسين. الا ـ ڇا ڇولان ڇول وهندڙ جيون آهي!“

[ٿڌن ساهن ڀريل ماڻار]

ٻئي ڪنڌي ڏيو هلندا ٿا وڃن، ڪڏهن ڪڏهن آگم ڀريل اڀ ۾ نهارين ٿا، ڪڏهن لڙهندڙ ٿڙن ۾، ڪڏهن سڙهه کنيو، درياهه ۾ چير وڃهي، اوڀار ايندڙ ٻيڙين ۾.

”يار تنهنجي رومانس جو ڇا ٿيو؟ ڇا ضروري آهي اسين هر وقت ادبي روڄ روئون؟!“

”يار سٺو آهي ادبي روڄ روئون.“

”ڇوڙي، اڃا تائين حرامپايون ڪونه ڇڏيندين.“
”ڪمال آهي يار، حرامپائي جي ڪهڙي ڳالهه آهي.“
لنوائين ڇو ٿو.“
”يار ڪاوڙجي وئي. نه وڻيومانس.“
”ڇو؟“
”چيائين: جي مون کي ڪنهن ايڪٽر سان ئي رومانس ڪرڻو پيو، ته پوءِ اوٽول مون کي سڀني کان گهڻو وڻندو آهي، لارينس آف اربيا ۽ هن جا پٺا ڏاڍا سهڻا ٿي لڳا.“
”يار تون به کڻي ٿورڙو پرايون سرايون ڪارون پٺيانس وڌيڪ ڊوڙائين هان.“
”تون ڇا ٿو سمجهين مون ائين نه ڪيو هوندو! يار ڪار تي ئي ته هوءَ چڙي پئي هئي. چيائين تون مون تي ڪار جو رعب وجهڻ آيو آهين، اِها تو جهڙي ماڻهوءَ لاءِ شرم جهڙي ڳالهه آهي!“
”اڇا، ائين چيائين؟!“
”ٻيو ڇا، ڀلا تون ئي چئه نه، هڪ اسڪالر عورت جو هڪ اشتهاري فلمن جو پرفارمر آئيڊيل ٿي سگهي ٿو!؟ يار مون ته هن لاءِ فيڇر فلمن جو ملندڙ ڪم به ڇڏي ڏنو.“
”اڙي ڀڙوا، فلمن مان ڇا، تون تار مڪان مان ئي نڪري ويو آهين!“
”ها- تون ته ڄڻ ڪڏهن نڪتوئي ڪونه هئين. سچ ٻڌاءِ، توکي وڻي ٿي يا نه؟“
”ها يار، آهي ته گولڊن ليڊي، ود گولڊن گلاسن؛ پر ان کان وڌيڪ مون کي تون پيارو آهين. هوندي اسڪالر ليڊي.“ ايڊيٽر جو موڊ آف ٿي وڃي ٿو.
۽ وهندڙ پاڻيءَ مان وڏو وڏو ڪڇئون، نانگ جيهي ڳچي ڪڍي وري ٽٻيءَ ۾ هليو ٿو وڃي. ٻئي کن لاءِ ڪڇين ۽ پوءِ درياهه جي گوناگون وهڪ ۾ نهاريندا ٿا رهن ۽ جيئن جيئن

سج ڍرندو ٿو وڃي، گوناگون پاڻي ڄڻ پلاٽينم ٿيندو ٿو وڃي، وگهريل اتانگهه چوٽين کان ايندڙ لاوي جيان گڙگاٽ ڪندڙ پلاٽينم.

”ٻڌ، تون ڪهاڻيون ڇو نٿو کلين؟“

”ان سان ڇا ٿيندو. تون ته ايستا بلشڊ پوئٽ آهين. تو کي ڇا مليو آهي جو مون کي ڪي پراپٽ ٿيندو.“

”اڙي سوئر پوءِ آخر ڪندين ڇا؟....“

”منهنجو آگوٺو ڪجهه ڪري. اڄڪلهه مان هپي ازم تي اسٽيڊي ڪري رهو آهيان.“

”يار تون هپي ازم تي ٿيسز لکي، پي-ايچ-ڊي ڪري وٺ نه.“

”يار الائي ڇا پيو چوين. پهرين ته اهو ٻڌاءِ ته تنهنجي ميگزين ۾ هپي ازم تي ڪجهه لکي سگهجي ٿو؟!....“

”پوءِ ڀلا آخر ڇا ڪندين؟“

”يار سوچيان ٿو، سٺو ڪتو پاليان. نالو رکانس رن جو رن.“

”ها - پيٽ نه پاريان ڪتا ڌاريان. هئين ڪر، تون پاڻ ڪو جادو ٻادو سکي ڪتو ٿي وڃ.“

”يار پوءِ به ڊگري ڪانه ملندي.“

”ڇو؟....“

”جو کي هرڪنهن آڏو پڇ لوڏڻ جي عادت ڪانهين.“

”ها يار، ڪڏهن ڪڏهن ڀاسندو آهي اسين آهي پڇ ڪٽيل، سڌريل وفادار ڊاگز آهيون جن کي پڇ ئي ڪونهي. لوڏينداسين ڇا....؟“

[ماٺار، درياهه جي ڇولان ڇول گاج ڀريل ماٺار-]

ٻئي هلندي هلندي بيهي ٿا وڃن- وري هلن ٿا- وري بيهي ٿا وڃن- نوان سگريٽ دکائڻ لاءِ-

”ڇا موٽون؟....“ ايڊيٽر وڏي مشڪل سان ڳالهائي ٿو-

”هتي آيا ئي موٽڻ لاءِ آهيون-“ ۽ ٻئي واپس پل ڏانهن هلڻ لڳن ٿا-

”ٻڌ ....“ ايڊيٽر جي اندر ۾ ڪا مونجهه آهي-

”ٻڌاءِ به کڻي-“

”مون اهو ٿي چيو ته دنيا جا جيترا به جينئس ماڻهو ٿي گذيا آهن يا موجود آهن سڀ دکي ؟!.... ٿرو سنچريز !.... مهاتما ٻڌ ۽ شاهه ته اسان وٽ سمبل آهن-“

”شايد ان لاءِ ته جينئس ماڻهن کي دنيا ۾ سک ڏسڻ ۾ ئي ڪين ايندا آهن ٻرٿويءَ تي ساري ڄمار ڀٽڪڻ کان پوءِ سرووم دکم دکم يا ڏاگهي جيڏا ڏک چئي ڊهي پوندا آهن- ڪڏهن وڻن هيٺان ته ڪڏهن رڻ ۽ رائي ۾-“

”ان جو ڪارڻ شايد سک آهن ؛ هر ماڻهو سک ماڻڻ ٿو چاهي جڙتو سک ! سچي پائدار سکن لاءِ ڪوئي ڪونه ٿو. سوچي. ان ڪري سک جو اسان وٽ ڪو اميج ئي ڪينهين.“

”ها- پر هاڻي ته بور پيا ٿيون. يار، سمو ڏاڍو رومانٽڪ آهي. ڇا پل آڏو اوپن هوٽل ۾ ديدار بازي الله راضي نه هلي ڪريون.“

”اڙي سوئر هاڻ ته ائين به نٿا ڪري سگهون. اڌ کان مٿي سڃاڻ ڄاڻ واريون ڇوريون هونديون. گدڙ کي هرڪو سڃاڻي. ڀل چڪ ۾ ڪنهن کي اک نه هڻي ويهون !“

”قرآن خوش ٿيندي.“

”قرآن تي ته ائين ٿو اچين ڄڻ پڻهين جي جاگير آهي.“

”يار حيف ٿئي، اسان وٽ ايتري جاگير به برداشت نٿو ڪرين-“

”چڱو هل ته اڄ ڪارو منهن هلي ٿا ڪريون-“

۽ پوءِ ٻئي هوريان هوريان پل ڏانهن وڌڻ لڳن ٿا- جتي چهل پهل آهي، رنگارنگ، لڳڙ ۽ سلوڻا جسم آهن. سونهن ۽ اسپيڊ آهي....

هارايل ماڻهوءَ جي ڊائري / شوڪت حسين شورو

[هيءَ ڊائري مون کي هڪ پارڪ ۾ پيل ملي. ڊائري تمام پراڻي هئي ۽ ان جا ڪافي پنا ڦاٽل هئا. ڊائري جي مٿان لکيل هو ته ”مون توکي هاراڻي سڀ ڪجهه هارائي ڇڏيو.“ پر ان ۾ ڪوبه سلسلو ڪونه هو. ڪيتريون ڳالهيون اهڙيون لکيل هيون جن جو ڪو سر پير نه هو. گهٽ ۾ گهٽ اهي مون کي سمجهه ۾ ڪونه آيون، ان ڪري اهي مون هتي ڪونه لکيون آهن. ڊائريءَ ۾ ڪا تاريخ، ڪو سال ڄاڻايل ناهي.]

* * *

سڀ ائين شروع ٿيندو آهي ۽ ائين ختم ٿي ويندو آهي. مون ڄمي مري ڪونه ڏٺو آهي. (اها ڳالهه آهي ته آئون هر گذرندڙ گهڙيءَ سان گڏ مرندو پيو وڃان)؛ پر شروعات کي ختم ٿيندو ڏٺو اٿم. ۽ هميشه ائين ٿيندو رهيو آهي. جيڪڏهن ڪو فطري فارمولو آهي ته اهو آهي. ٻيا سمورا فارمولا هٿرادو آهن. ماڻهو جنهن کي پنهنجي زندگي سمجهي پيار ڪري ۽ اها زندگي هڪ ڏينهن هن سان اجنبين وانگر ملي! ان کان وڌيڪ ڪو عذاب ٿي نٿو سگهي. جڏهن کان هوءَ اجنبي بنجي وئي تڏهن کان آئون پاڻ پنهنجي لاءِ اجنبي بنجي ويو آهيان. مون ۾ اهو ڪجهه رهيوئي ڪونهي جو ڪنهن کي پيار ڏئي سگهان. مون کي ڪجهه وقت اڳ خبر پئي ته تون ڏاڍو رني آهين. (مون لاءِ!). رني هوءَ به هئي، پر هن روئي مون کي به روئاڙيو هو. تو روئي مون کي دکي ڪيو آهي (تولاءِ). آئون جيڪر توکي ٻڌائي سگهان ـ آئون هڪ هارايل ماڻهو آهيان. پر هرڪا ڳالهه ٻڌائي نٿي سگهجي. منهنجي من تي عجيب احساس ڇانيل آهن هينئر. احساس ڏک جا، پڇتاءُ جا ۽ رکي رکي برف وانگر ڄمي ويندڙ. آئون توسان ملڻ نٿو چاهيان. مون ڏٺو آهي ته اهائي ڳالهه آهي جيڪا مون کي توسان ملڻ کان روڪي ٿي. ٻي

عجيب ڳالهه آهي وير وانگر رکي رکي ٻين احساسن تي ڇانئجيو وڃي سو هي ته تو مون سان پيار ڪري مون کي پاڻ ئي پنهنجي نظرن ۾ ڪيرائي وڌو آهي. آئون موٽ ۾ توکي پيار نٿو ڪري سگهان آئون تولاءِ ڪجهه به نٿو ڪري سگهان ـ ۽ ان ڪري آئون پاڻ کي ذليل پيو سمجهان. اڄ آئون ڏاڍو ٿڪل هوس. ننڊ اکين ۾ ۽ دماغ ۾ زوريءَ گهڙيو پئي آئي. پر تنهنجي ڳالهه ٻڌي اها به موٽي وئي. تون الائي ڇا سمجهندي هوندينءَ مون کي. ٻيو جيڪي وڻئي سو سمجهه، پر اهو نه سمجهجانءِ ته ڪو آئون پيار ڪرڻ جي قابل به آهيان. تنهنجي من جو بار ڳوڙهن ڌوئي مٽائي ڇڏيو هوندو ۽ هاڻي تون منهنجي لاءِ ڌڪار محسوس ڪندي هجين ته ڏاڍو سٺو. شايد ائين ٿيو هجي. اهو سوچي آئون پاڻ کي آجو محسوس پيو ڪريان. پر شايد اها به منهنجي ذليل هجڻ جي وڏي ثابتي آهي.

* * *

ڪي ماڻهو بذات خود ٽريجڊي هوندا آهن.

* * *

انسان جي عظمت ان ۾ آهي ته هو آخر دم تائين لڙندو رهي ۽ شڪست ڪڏهن به نه قبولي. پر ڪا شڪست اهڙي هوندي آهي جيڪا پهريون ئي ڀيرو ماڻهوءَ کي ڀڃي ڀوري ڇڏيندي آهي. جيڪو ماڻهو من ئي من ۾ هارائي چڪو هجي اهو ڪنهن به ويڙهاند ۾ ڪامياب نه ٿيندو.

* * *

آڏوهيءَ جئن ڏکڙا، چڙهبا چوٽيءَ سيئن ـ (شاهه)

* * *

تون هينئر ڪٿي هوندينءَ؟ ڇا ڪندي هوندينءَ! خوش هوندينءَ يا اداس هوندينءَ! توکي ڪڏهن به اوچتو اهو خيال آيو هوندو ته هن گهڙيءَ، هن پل توکي ڪو شدت سان ياد ڪندو هوندو. پر منهنجي دعا آهي ته توکي اهو خيال ڪڏهن به نه

آيو هجي. تون خوش هجين ۽ ٿهڪ ڏيندي رهين.... منهنجي تصور ۾ توکي ٿهڪ ڏيندو ڏسي مون کي سڪون ملندو آهي.

* * *

جڏهن به آئون توکي ياد ايندس تون سوچيندينءَ ته اهو پاڳل اڃا به رڳو خواب ئي ڏسندو هوندو ۽ جڏهن به تون مون کي ياد ايندينءَ ته محرومين ۽ ناڪامين جو بار هانءُ تي وڌيڪ ڳرو ٿي پوندو.

تون مون کي وساري ڇڏج. صفا وساري ڇڏج. ڪڏهن ڀلجي به مون کي ياد نه ڪج. تون مون کي ياد ڪندينءَ ته اداس ٿي ويندينءَ ۽ تنهنجو چهرو ته آئينو آهي جنهن ۾ تنهنجا احساس ۽ ڪيفيتون صاف صاف پيا بکندا آهن. ماڻهو توکان پڇندا ته تون اداس ڇو آهين ۽ ان اداسيءَ جو ڪارڻ آئون هوندس!

* * *

مون رات خواب ۾ توکي ڏٺو. ننڊ ۾ به ڊپ جو احساس هو ته تون مون کي وري به ڇڏي هلي ويندينءَ. ۽ مون توکي چيو هڪڙو منٽ ترس. آئون توکي چڱي طرح جاچي ڏسڻ ٿو چاهيان. تنهنجي مک کي پنهنجي من ۾ اتاري ڇڏڻ ٿو چاهيان. تون ڪٿي به هجين، پر سدائين منهنجي من ۾ هوندينءَ.

* * *

جيڪڏهن آئون تنهنجي جهول خوشين سان نٿو ڀري سگهان، ته مون کي ان ڳالهه جو ڪو حق ناهي ته توکي رڳو پريشانيون ڏيندو رهان.

* * *

واريءَ جيئن وڄري هينئون، ڪڻڪي لئي ڪيڻان— (شاه)

* * *

اميد هڪ لعنتاڻو بنجي وئي آهي منهنجي لاءِ.

* * *

گڏ هلندي اوچتو تون مون کان هٿ ڇڏائي الائي ڪيترو

اڳتي وڌي وئي آهين. پر آئون اڄ به اتي ئي بيٺو آهيان جتان پاڻ وڇڙيا هئاسين.

* * *

ڪي ماڻهو ايڏا بدنصيب ڇو هوندا آهن! ڇا انهن جي نصيب ۾ رڳو ڀٽڪڻ هوندو آهي - انهن جي ڪابه منزل نه هوندي آهي! ماڻهو جيڪي ڪجهه سوچيندو آهي ٿيندو ان جي ابتڙ آهي. مون جنهن کي سڄي عمر چاهيو، اهو مون کي مليو به ته ڪهڙي روپ ۾! اهائي اڻ کٽ ڊوڙ.... اهوئي ڀٽڪڻ....

* * *

آئون جيڪا به آرسي ڏسندو آهيان ان ۾ مون کي تنهنجو چهرو نظر ايندو آهي. پر تون آهين ڪٿي؟

* * *

ذهن آهي يا ڪا ڀيلاڙ ٿيل ٻني! جنهن ۾ هرڪو خيال بيپرواهي جي، بنا روڪ ٽوڪ جي هليو اچي.

* * *

پير پٿڙائجي ويا آهن. وک وک تي ذهن جون نسون تاڻجي ڇڪجي ٿيون وڃن. رڳو پير پٿر ڪونه ٿيا آهن، سڄو وجود پٿر بنجي ويو آهي. روح ان پٿر جي گهاڻي ۾ پيڙجي رهيو آهي.

* * *

منهنجو اندر به ايترو اونڌاهو آهي جيترو منهنجو ڪمرو.

* * *

اڄ گهر وڃي ڪپڙا لاهي کٽ تي اڇلايم ۽ پاڻ کي ديوار تي لڳل ڪليءَ ۾ ٽنگي ڇڏيم.

* * *

هي ڪيڏو ڊگهو غار آهي. اونڌهه ۾ هٿوراڙيون ڏيندو رڙهندو پيو وڃان. منهنجو ساهه ٿو منجهي.... ڏاڍو ٿڪل آهيان. جسم ٽٽي پيو. سنڌ سنڌ ڌار ٿي پيو آهي.

مڪتي / نورالهدي شاهه

وشال سمونڊ جي ڪناري ڄڻ جڳن ڪنان بيٺو آهيان. منهنجن پيرن هيٺان ڄڻ صدين تي ڦهليل اتهاس آهي - مان سوچيان پيو، ڇا ماڻهوءَ جو سمورو سفر دائري جو سفر آهي ۽ ماڻهوءَ جا سمورا سپنا - احساس - آدرش هڪ ڊگهو چڪر ڪاٽي، فنا جي آخري نقطي تي اچي بيهي رهن ٿا!- ڇا اهو ڪائنات جو آخري نقطو آهي ۽ ڇا فنا جي ان آخري نقطي کان اڳتي به ڪجهه ٿي سگهي ٿو!! ۽ پوءِ دائري جي ان سفر جو ڪهڙو حاصل آهي ڀلا!!- مان محسوس ڪندو آهيان ته مون کان اڳ به انسانن جو هجوم هو جيڪو اهو سڀڪجهه سوچيندي نيٺ به مري کپي ويو هوندو. مان مرڻ به نٿو چاهيان. ستي سپني ۾ ڪائنات جي گولي کي ڀاڪر ۾ ڀرڻ لاءِ ڊوڙ پائيندو آهيان پر گولو تيزيءَ سان اڇليل بال وانگر مون کان به تکو ڊوڙندو، اونداهين پولار ۾ الوپ ٿي ويندو آهي- ته ڇا انسان هيل تائين ڪائنات تي سوڀ به ماڻي نه سگهيو آهي!!- تڏهن چنڊ جي سفر کان وٺي نيوٽران بم جي تخليق تائين سڀ ڪجهه فراڊ آهي ڇا!!- ۽ ڇا اخبارن ۾ ڇپجندڙ، ريڊيو ۽ ٽي وي تي رڙندڙ بک، بدحالي، انساني تباهي ۽ ڀيانڪ جنگين جون سموريون خبرون به فراڊ ٿي سگهن ٿيون!!- مان به سلي نه سگهيو آهيان ته ماڻهوءَ جي سوڀ ڇا ۾ آهي!!- جنگ ۾- امن ۾- مذهب ۾ يا سڀڪجهه تياڳي بن واس وٺڻ ۾، مون کي اهو به گمان ٿيندو آهي ته ان سموري مانڊاڻ جي پويان موت جو اوسئيڙو آهي. نه ته بظاهر ماڻهو جيئڻ جا هزارين ڪارڻ گهڙي وٺندو آهي — ڇا ان آخري نقطي تي اچي سموري ڪائنات تباهه ٿي ويندي!!-

——— جڏهن مان اهڙيون ڳالهيون سوچيندو آهيان، تڏهن منهنجن پيرن هيٺان صدين تي ڦهليل اتهاس ڄڻ کسڪڻ لڳندو

آهي. مون ٻڌو آهي ته جڏهن ماڻهوءَ جي آتما ۽ وجود جي وچ ۾ آزاديءَ جي جنگ شروع ٿيندي آهي تڏهن ماڻهوءَ جي اندر احساسن جي تباهه ڪاريءَ جا اهڙائي آثار جنم وٺندا آهن. ان سموري احساسا تي تباهه ڪاريءَ جي نتيجي ۾ آتما ۽ وجود مان ڪا هڪ شيءِ آزادي ماڻي وٺندي آهي. نتيجي ۾ ماڻهو نارمل نه رهندو آهي- تڏهن ڇا مان پنهنجا حواس وڃائي رهيو آهيان!!؟ هئن منهنجو ان ۾ ويساهه آهي ته ماڻهوءَ جي آتما ۽ وجود هڪ ٻئي کان ڌار رهي بلڪل بيڪار آهن- پر مون کي پنهنجي اندر جي ان سموري ڪيفيت تي ڪوبه اختيار ڪونهي- بي اختياريءَ جي اها ڪيفيت مون کي زوريءَ سمونڊ ڏانهن وٺي ايندي آهي-

— نيڻن تي ڌريل ٻئي هٿ هٽائي، ڪي کن ٽڪ ٻڌي پولار ۾ گهوريندو ٿو رهي — ۽ اوچتو سمونڊ جي نيري-ڪاري پاڻيءَ منجهه باهه ڀڙڪو ڏئي ٻري ٿي پوي ۽ اُلا آڪاس کي ڇهڻ ٿا لڳن. سندس ٻُک تي واسو ڪري ويل پيڙا- موت- ٿڪ ۽ ڪاوڙ جا ڀاوَ- ۽ ڪائنات سموريءَ کي اوچتو، ڏسندي ئي ڏسندي، سندس ئي نيڻ نهار آڏو، باهه جي سمونڊ ۾ ڦٽي ڪيو ٿو وڃي ۽ ڪائنس هانءَ ڏاريندڙ رڙ نڪري ٿي وڃي- نه — نه — نَ — نَ — نا — ا — ا — ا — هو سڀڪجهه ڏسي پيو سگهي (جيڪو سمونڊ ڪناري هلندڙ سندر، آسندر چهرن وارا ماڻهو نه پيا ڏسي سگهن ۽ ڏسڻ- نه ڏسڻ جي وچ ۾ سمجهه جي ڏاڍي سنهڙي ليڪ هوندي آهي). هو ڏسي ٿو، جيڪو ڪجهه باهه جي سمونڊ ۾ سڙي ڀسم ٿي رهيو آهي سو سڀڪجهه سندر آهي ۽ آسندر ته بس اُها باهه آهي جيڪا سڀڪجهه سڙي رک ڪندي ٿي وڃي کيس. باهه جي رقص ڪندڙ اُلن ۾ عجيب وحشي پڻو محسوس ٿئي ٿو— (سڏڪو/ اُلا سڀڪجهه سڙي رک ٿي ويو، ڪنهن کي به سڌ نه پئي- لوڪ- انڌو لوڪ ستوئي رهيو)—

اکيون ٻوٽي، هٿ تريون ڪنن تي ڌري رڙيون ڪندو ٿو رهي- نه — نه — ڀڄو — باهه — با — هه — هه هه ——

سمونڊ جي ڪناري هلندڙ ماڻهو سندس چؤڌاري بيهي اچرج مان کيس ڏسندا رهن ٿا-

”ڪٿي آهي باهه؟؟“ هجوم مان ايندڙ ڪجهه آواز

هو پيڙا ۽ خوف وچان سمونڊ ڏي نهاري ٿو، جت باهه وڌندي پئي وڃي ۽ سموري سندرتا سڙي رک ٿي رهي آهي-

”ڪٿي آهي باهه“ ماڻهو کيس ڪلهن کان پڪڙي ڌونڌاڙين ٿا-

”چريو آهي ويچارو- ڇڏي ڏيوس“

۽ کيس ياد اچي وڃي ٿو ته ماڻهو انڌا آهن- ماڻهن جا سڀئي حواس مري چڪا آهن- ماڻهو باهه ۾ هلندي به - سڙندي به - مرندي به، خوش آهن- پنهنجا سپنا- احساس- آدرش هڪ هڪ ڪري باهه جي مچ ۾ ساڙي رهيا آهن- بنا ڪا ورندي ڏيڻ جي ——

هو ڪنهن تي هٿ تريون ڌري باهه — ڀڄو — هه — جو شور مچائيندو، سمنڊ کان دور ڊوڙندو ماڻهن جي نيڻ هار کان الوپ ٿي وڃي ٿو ۽ ماڻهو کلندا - ٽهڪ ڏيندا ٽڙي پکڙي وڃن ٿا ——

جڳ جڳاندر تائين سائين
سنڌي ٻولي امر رهي

ماهم به سوانح نٿي پسند ڪئي

سمرسيٽ ماهم ته ڪنهن به قيمت تي پنهنجي سوانح لکائڻ لاءِ تيار نه هو. نه پنهنجي حياتيءَ ۾ نه مرڻ کان پوءِ ئي. انهيءَ ڪري هن پنهنجا سمورا خط پٽ گڏ ڪري، تيلي ڏيکاري ڇڏي. پنهنجن دوستن کي خط لکي موڪليائين ته خط ناس ڪري ڇڏيو، ۽ سوانح لکندڙ خواهشمندن کي ڄاڻي واڻي غلط سلط احوال ڏيندو رهيو. سوانح لکندڙن کان هو نفرت ڪندو هو ۽ سندن بيعزتي به ڪري ڇڏيندو هو.

پر انهن سڀن جو نتيجو به ڪو خاص چڱو نه نڪتو ڇو جو ماهم جي حياتيءَ ۾ ئي ٻه-ٽي سوانح شايع ٿيون ۽ موت کانپوءِ ته انهن جي قطار لڳي ويئي. منجهن هڪ ٻئي کان عجيب اهڙيون ڳالهيون لکيون وييون جو ماهم جي ادب جي سار سنڀال لهندڙ اسپينسر ڪرٽس برائون کي ماهم جي مرضيءَ جي خلاف هڪ مستند سوانح لکڻي پيئي، جئن جيڪي غلط سلط ڳالهيون مشهور ڪيون وييون هيون، انهن جي ترديد ڪري صحيح ڳالهيون اڳيان آڻي سگهجن. ٽبڊ مارگن - لکيت اها سوانح ماهم جون برايون، مثال طور هن جي هم جنس پرستي کي هوبهو پيش ڪندي به سندس زندگيءَ جي سٺي پاسي کي نظرانداز نٿي ڪري. اها جوناٿن ڪيپ ڇپي آهي.

”تو هوا کي ڪڏهن روئندي ٻڌو آهي !.... ائين ڀاسندو آهي ڄڻ ڪا جواڻ جماڻ وڌوا اوساريندي هجي ؛ ڪا ماءُ پنهنجي ابهم ٻار لاءِ روئندي هجي.“

”.... ۽ ان ۾ روئڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟“ هو رڙ ڪندي چئي ٿو.

”ڪٿي پئي رئان؟“ ائين چئي هوءَ روئي ٿي پئي. لُڙڪ ڳلن تان لارون ڪري لڙڻ ٿا لڳن- گونگا لڙڪ.

”مون کي نفرت آهي روئڻ کان!“ زهر ٻڏل لهجو. سندس لفظ لفظ، اکر اکر، هيري ڪٽيءَ جيان اندر کي ڪٽيندو هليو ٿو وڃي..

هوءَ پنهنجين رڙين کي چپن ۾ چڪ وجهي روڪي ٿي ڇڏي- ۽ چولي جي ڪنڊ سان اکيون ۽ نڪ اگهڻ ٿي لڳي. آخري لڙڪ- ڦڙي جي آلاڻ تائين اُگهندي ٿي رهي. نارمل نظر اچڻ جي ڪوشش ٿي ڪري. ڪي کن پوءِ ڏانهس نهاري ٿي. پولار ۾ گهوُريندڙ نهار بنا نيڻ. هوءَ ڏانهس سري ٿي اچي. سندس ڇاتيءَ جي وارن ۾ هٿ ڦٻائي ٿي ڇڏي- ”پٽي ڇڏيان پاڙن کان.“ گُهنڊ گهرو ٿي ٿو وڃيس. هوءَ پنهنجي ڏسڻي آگر سان گُهنڊ کي ڇُهي ٿي.

”تنهنجي نراڙ جون اِهي ٻه ليڪون ڳالهائين پيون. اُهو ڪجهه جو تنهنجي اندر ۾ آهي. ڪڏهن گهريون؛ ڪڏهن سپاٽ ٿيندڙ گُهنڊ جون اهي ٻه ليڪون!“

هو ڪنڌ ڦيرائي اکيون ڀِت ۾ کپائي ٿو ڇڏي. ۽ لڳي ٿو ڄڻ هو به ڪائي ڀِت هجي- جنهن ۾ ٻه پٿر اکيون اوساري ڪيون ويون هجن. هوءَ کيس ڳرهاٽي پائي- چمڻ لاءِ جهڪي ٿي: ٿڌا / ٺريل؛ گوشت جا ٻه ٽڪر! ۽ هوءَ پاڻ کي ٺرندو برف ٿيندو محسوس ٿي ڪري:

”.... اهڙن لمحن ۾ تنهنجا هٿ به ائين ئي هوندا آهن....
۽ تنهنجون اکيون به .... تنهنجي اندر جو اولڙو!“

هوءَ اُٿي ٿي، ڀت ۽ سندس اکين جي وچ واري وٿيءَ کي وچ ۾ اچي ڀري ٿي ڇڏي:

”تون ڀلا ائين ئي رهندين؟“

”تون به ائين ئي رهنديين!“ سندس لهجو زهر جيان اندر ڪٽيندو ويو؛ ۽ هوءَ ان جو ترياق ڳولهيندي رهجي وئي. ڊگهي ماٺ کانپوءِ چيائين به ته صرف ايترو:

”ساري! بس هاڻي نه روئنديس!“

”نه نه تون روئجان. جنهن جي نصيب ۾ ئي روئڻ لکيل هوندو- سو روئندو!“

تيز ڪيڏي نه هوا من بن ۾
رڳو ٽڙڪاٽ هئا سڀ تن ۾

لڳيس ٿو هوءَ پاڙؤن پٽجي اچي پٽ پوندي. ان پل ڀت، وڏو سهارو ٿي ڀاسيس- ۽ هوءَ ڀت کي ٽيڪ ڏيئي، ان ڀت جوئي ڪو حصو ٿي لڳي. تيز هوا دريون کڙڪائيندي ٿي رهي. ۽ هوءَ ان طوفان ۾ گهاٽي وڻ جيان سٽبي ٿي رهي (کن- پل- صديون- جنم). طوفان ٿميو. چوڌاري چپ؛ سانت ۽ سناٽو ڇانئجي ويو. تڏهن ئي سندس ٻاهر ويندڙ قدمن جا آواز ان سناٽي کي ٽوڙيندا ويا؛ ۽ هن لوهه پاتي؛ روڪي وٺانس!

”ٻُڌ!“

”ٻڌائي.“ هو تاڻجي بيهي ٿو رهي.

”ساري!“

”بس!“ ۽ هو تيزيءَ سان ڪڙو کولڻ ٿو لڳي.

”وڏي سڏ ڳالهاءُ.... بس ڏک ٿيندو اٿم.... ڪوشش ڪنديس، ڪيڏو به تيز تکو، ڪٽيندڙ لهجو دکي نه ڪريم. پرا مِس بس- آئنده نه روئنديس.“ ٻئي ٻانهون سندس چيلهه ۾ ڦيائي کيس سوگهو ٿي ڪري وٺي- ۽ هو پنهنجا ٻئي هٿ سندس

ٻانهن ۾ ڦٻائي، زور سان ٻانهن جو گهيرو ٽوڙي، جهٽڪي سان پاڻ ڇڏائي، کيس ڌڪي در کولي ٻاهر نڪري ٿو وڃي. هوءَ پنڊ پهڻ ٿي ٿي رڃي. ڳچ دير ساڳي پوزيشن ۾ بيٺي رهندي آهي (ڌڙام ڌڙام در بند ٿيندو ٿو رهي) لڳيس ٿو جنهن اِسپيڊ ۾ در بند ٿيو آهي؛ ان ساڳي اسپيڊ سان در کلندو ۽ هو وري به گهر جي اندر هوندو. کيس ضرور پنهنجي زيادتيءَ جو احساس ٿيو هوندو! جڏهن ڳچ دير تائين در ائين ئي چپ ۽ بند رهندو آهي ته هوءَ مايوسيءَ ۽ دک وچان درکي بند ڪري، ڪمري ۾ اچي ٿي ۽ سڀ دريون ۽ در بند ڪري ٿي ڇڏي.

”تون پنهنجي اندر ۾ بند ٿيل آهين!“

”نه مان تنهنجي اندر بند ٿيل آهيان!“

”تنهنجو سڀاءُ سمنڊ جيان آهي. ڪڏهن لهي- ڪڏهن چڙهي!“

”منهنجي اِن سڀاءُ جو ڪارڻ تون آهين؛ او منهنجا چنڊ! ۽ مان چاهيان ٿو منهنجي محبوبا! اکيون اُپٽيان ته توکي ئي پسان- ۽ جي پوريان ته به منجهن بند هجين تون. دم دور نه ٿين. ۽ مان توسان ڳالهائي سگهان؛ توکي ڏسي سگهان، ڇهي سگهان؛ پر جڏهن مون وٽ هوندي، مون کان دور ٿي ويندي آهين- ٻي بڻجي ويندي آهين- تڏهن مان واپس موت جي ان موڙ ڏانهن موٽ کائيندو آهيان، جتان زندگي منهنجي هٿ ۾ هٿ ڏيئي؛ وک وک سان ملائي ڇڏي هئي. تنهنجي ملڻ کان به اڳي مون توکي ڳوليو هو. ڪيڏو تنهنجو انتظار ڪيو هو. ان اوسيئڙي؛ ان پيڙا جو تون اندازو به نٿي ڪري سگهين. اڳي سڀ ڪجهه اجايو لڳندو هئم. تون مليين ته سڀ ڪجهه سجايو ٿي ويو. بي معنا وجود کي معنا ملي وئي....“

ته ڇا انهن موتمار لمحن جي به ڪائي معنا آهي. وڃائجي ويل وقت جي ڪائي قيمت آهي!

وقت ڪيڏو نه هوريان هوريان رهندڙ- سيڪنڊ جي

کائنات جو مسلسل آواز عذاب ڏينڊڙ. بند ڪمرو. اڪيلو تنها وجود. هيڪلايائون ڪيڏا نہ پوائتا روپ ڌاري مون تي جلهون ڪري رهيون آهن. لڳيم ٿو دل جي دڪ دڪ ڪنهن سمي (ڪارڊ / اڪارڊ) بند ٿي ويندي. ۽ هوءَ پنهنجو منهن وهاڻي ۾ هٽي ٿي ڇڏي- جيئن سندس رڙيون هن ڪمري کان ٻاهر نہ نڪري سگهن.

مان جڏهن ٽو تائين پهتي هئس تڏهن الاهي ديڙ ٿي چڪي هئي. سالن، صدين ڪنان دکن ۽ پيڙا ن ۾ ٻيڙجندڙ تنهنجو وجود: اڪيلاين ۽ اداسين جو زهو پيئندي اندران ٿي اندران زنگجندو پئي ويو: ڪاچندو پئي ويو .... Unnatural decay ته انهن وڏي رهيو هئين تون. تڏهن ٿي سون پنهنجو هٿ تنهنجي ڪليل هٿ ۾ ڏيئي ڇڏيو هو.

"ٽو پنهنجي اندر جا سمورا در، دريون ۽ طاق ڏيئي ڇڏيا آهن. منهنجي ڪا رڙ انهن بند طاقن کي چيري تو تائين پهچي نہ سگهندي!؟ ۽ جي پهتي نہ ته سالن ڪان بند ٽيل: زنگ لڳل اهي طاق ڪلي نہ سگهندا؟"

۽ جڏهن هو هن تي ڪلندو هليو ويو هو: "مان نراس هئس، تو مونکي آس ڏني. مان ٽٽل هئس، تو مونکي جوڙيو آهي. مان وکريل هئس، تو مونکي ميڙيو آهي. مان مري رهيو هئس، تو مونکي جيئاريو آهي!"

"۽ تون جيئاري ماريندو آهين- ماري جيئاريندو آهين. تون Sadist آهين. پيڙا، عذاب، دک ۽ ٽارچر ۽ ٽوکي مزو ملندو آهي!"

"مونکي مزو ته تنهنجي پيار ۾ ملندو آهي!" هو کيس پيار ڪرڻ ٿو لڳي. ڏيمي ڏيمي، مدم مدم سرن جهڙيون ڪسڻ. مدم مدر ڏن تي هوءَ سندس ٻانهن جي گهيري ۾ نچي پئي. گول دائرن جو ناچ:

"تنهنجي سرهي سڱ ۾ سيڪجهه سپني جهڙو سندر آهي:

واٽون ڦلن ڇانيون آهن ؛ سک ستارن سمان آهن ۽ دک ....
دک به دود ڦلن جيان ٿا ڀاسن !"

زندگيءَ جو ايڏو ڀرپور احساس مون ڪڏهن به نه ڀانيو هو. ڄاتو هئم ته هاڻ هتي ويرانيءَ جي اچڻ جي هر رستي کي منهنجي جيئري جاڳندي وجود بند ڪري ڇڏيو آهي. ڪيڏي پاٻوهه منجهان تنهنجي تن من تان ڪوريئڙي جي ڄارن کي صاف ڪيو هئم— منهنجو پيار اهو ريگمال آهي ، جنهن سان ويساهه هئم ته اهو زنگ هر هميش لاءِ لهي ويندو. ۽ تڏهن ئي آرسين کي نئون سنئون اُجاريو هئم . گهر جي هر ڪنڊ ۾ گلدانن ۾ گل سجايا هئم ....

عورتن جون چوڻيون

چوڻين (Quotations) جاگهڻيئي ڪتاب ڇپبا رهندا آهن پر عورتن جون لکيل يا ڇپيل ڳالهين جو ڪتاب اڃا نظر نه آيو. پهريون ڪتاب ١٩٨٠ع جي پڇاڙيءَ ۾ 'وائليٽس اينڊ رونيگر' نالي شايع ٿيو آهي. هن ڪتاب ۾ سڀني کيترن جي مشهور عورتن جون چوڻيون آهن، جن مان ثابت ٿئي ٿو ته اهي مردن کان گهٽ چڀندڙ يا تفريحي ڳالهه نٿيون چون. مثال طور:

"انگريز عورت جا جوتا اهڙن ماڻهن ٺاهيا آهن جن جوتن جو نالو ته ٻڌو آهي پر اهي ڏٺا ڪڏهن به ناهن." (ڇو جو انهن سان پير ڊڪجن نٿا)- مارگريٽ هالسي.

"مون ڪنهن مرد کان ايتري نفرت ڪڏهن نه ڪئي آهي جو سندس ڏنل هيرا واپس ڪري ڇڏيان."

- زا- زا- گيبر.

ڇوڪري ۽ ڇوڪرو / سانول

”توهان ڏيهاڙي گهڻيون سگريٽان ڇڪيندا او!“
”الاءِ ڪڏهن ڳڻيون نه ٿم. ڇو؟“
”بس ـ ائين!“
”ائين! هروڀرو ته ڪجهه به نه هوندو آ!“ (هو سگريٽ مان سگريٽ دکائي ٿو).
”ڏسو توهان وري سگريٽ دکائي.“
”ها. سگريٽ جي ٻاڙ به ڪڏهن ڪڏهن....!“
”ڪڏهن ڪڏهن ڇا؟“ (اتاولائي)
”ڪڏهن ڪڏهن سگريٽ جي ٻاڙ به سنگتياڻيءَ جي ٻاڙ جيان لڳندي آ؛ پر....!“
”پر ڇا؟“
”پر اها ڳالهه تنهنجي سمجهه ۾ نه ايندي!“
”سمجهه ۾ نه ايندي! ڇو؟“
”تون اڃا ننڍي آن!“
”ڪاٿي هان ننڍي!؟“ (هوءَ پٻن تي کڙي ٿي ٿي وڃي)
”ڏسو توهان جي ڪلهي تائين ته رسان ٿي.“

(٢)

”ٻڌ!“
”چئه!“
”تنهنجي پرس ۾ گهڻا ڏوڪڙ آهن؟“
”ٽين.“
”ففٽي ففٽي.“
”اوڪي.“

(ڇوڪري ۽ ڇوڪرو ايوننگ شفٽ مان واندا ٿي ٻاهر اچن ٿا. ڇوڪرو ڇوڪريءَ کي رڪشا ۾ چاڙهي ٿو، رڪشا مڙي ٿي ته ڇوڪري ڇوڪري کي ڄڀ ٿي ڏيکاري. هو مرڪي

ساڳي راهه ٿو رَمي. ڇوڪري مڙي مڙي ڇوڪري ڏانهن ٿي ڏسي ۽ کيس رڪشا ۾ ويهڻ لاءِ اکين، هٿن ۽ ڪنڌ سان ايلاز منٿون به ڪندي ٿي وڃي. آسپاس کان بيخبر ٻيئي ڄڻا نهار-ڏور ۾ تاڻبا ٿا وڃن. موڙ وٽ ٽرئفڪ جام آ. اڳيان ڦاٿل ٽرئفرڪ ۽ پٺيان ايندڙ ٽرئفڪ ۾ رڪشا سوگهي آهي. ڇوڪرو لوهه پائي ڇوڪريءَ کي رڪشا ۽ ٽرئفڪ مان ٻاهر ڪڍي، هڪ سوڙهاڳ گهٽيءَ مان نڪري کليل رستي تي هليو ٿو اچي.... حيدراد جي رات جي هوا سان هو به گهلندا ٿا وڃن).

(٣)

....

"هي ڇا آهن؟"

"ڏوڪڙ آهن ٻيو ڇا هن!"

"گهڻا آهن؟"

"ڳڻي وٺ."

"سو رپيا!" (چيٽ)

"ان ۾ رڙ ڪرڻ جي ڪهڙي ڳالهه آ!"

"پر به....!"

"تو ڪلهه پنج رپيا ڏنا ها نه!؟"

"ها!"

"اهي وياميا آهن."

"وياميا آهن؟!"

"ها پر اها ڳالهه تنهنجي سمجهه ۾ نه ايندي....!"

"سمجهه ۾ نه ايندي! ڇو؟"

"تون اڃا ننڍي آن!"

"توهان سدائين مونکي ننڍي ڪري ڇو ليکيندا او؟"

(هوءَ ذري گهٽ روئڻ هارڪي ٿي ٿي وڃي)

"تو هوءَ لوڀيءَ ۽ ٺوڳيءَ وارو سبق پڙهيو آ؟" (هو ڄڻ ڳالهه جو ٽيمپو بدلائڻ ٿو چاهي)

”نہ.“

”نہ!؟ درسي ڪتابن ۾ ....!“

”توهان کي سڌ آ تہ مان سنڌي ميڊيم ۾ ناهيان پڙهي.“

”پر اها تہ هڪ Tale آ!“

”مان نہ ٻڌي آ. ٻڌايو!“ (هيج)

”هڪ لوڀيءَ کان، ڪنهن ٺوڳيءَ ديڳڙو اڌارو ورتو. ٻئي ڏينهن ان ديڳڙي سان ٻيا بہ ديڳڙا ديڳڙيون کڻي آيو. لوڀيءَ پڇيس: ڀائو هي ٻيا ديڳڙا ۽ ديڳڙيون ....؟ ٺوڳيءَ وراڻيو: ادا، تو وارو ديڳڙو رات وياميو ....!

لوڀيءَ جي تہ لئي ٿي ويئي. ٻئي ڀيري ٺوڳيءَ لوڀيءَ کان سمورا ٿانو اڌارا ورتا. ڏينهن لنگهي ويا. ٿانو واپس نہ ملڻا هئا سي نہ مليا. نيٺ لوڀي لنگهي ويو ٺوڳيءَ وٽ. ٺوڳيءَ ٻوٿ ڀلڙو ڪري چيس: ٿانو ويچارا پرلوڪ پڌاريا. لوڀيءَ رڙ ڪئي تہ: ٿانو بہ ڪڏهن ڪو مئا؟! ٺوڳيءَ چيو: مرندا نہ، تہ ڪو ويامندا آهن ڇا؟

”تون مونکي لوڀي ٿو سڏين وڏو ٺڳ آن!“ (هوءَ ڇوڪري، آڏو تاڻجي بيهي ٿي رهي).

(۴)

”دريءَ مان ڇا ايڏو ئي سندر ڏيک آ؟“

”پر مان دريءَ مان ڏسان ئي ڪاٿي پيو! مان تہ جهٽ ليءَ هي لوهي سيخون بہ پار آڪري ويو هوس. تو سڏ ڪري وري مون کي سيخن جي هن پار بند ڪري ڇڏيو. (ڇوڪرو گنڀير ٿي ٿو وڃي) مان توکي پهرين بہ چيو آ تہ مان جاڏي بہ ڏسي رهيو هوندو آن، توڏي ڏسي رهيو هوندو آن؛ ڪاڏي بہ وڃي رهيو هوندو آن، توڏي وڃي رهيو هوندو آن! (ڇوڪري اٿي ڇوڪري ڏانهن وڃي ٿي ۽ سيخ ۾ ڦٻايل هن جي هٿ تي پنهنجو هٿ ڌري ان کي ڪا معنا بخشي

ٽي ڇڏي. ڇوڪري کي ڇوڪريءَ جا ڇپ وڌيڪ رس ٻريا ٿا لڳن).

(۵)

"هيڏي!"

"جي!"

"منهنجي ٽاءِ جي نات تہ ٽيڪ ڪري ڇڏ!"

"اچي سائين هيءَ ٽاءِ جي نات ....!"

"هاڻي وارن کي ٿورو ڦٽائي ڇڏ!"

"وار تہ هوا اڳيئي ڦٽائي ڇڏيا آهن." (ءِ ڇوڪري ڇوڪري جي وارن کي آڱرين سان سنواري ٽي ڇڏيا)

(٦)

"تو ڪڏهن سياري جو سنڈو ڏٺو آ؟"

"ها!"

"ءِ سنڈوءِ پر ويهي پريين پار ڇيرا ڇيرا ڇيرا ڇيرا سڄ هڏندو ڏٺو آ؟"

"نہ!"

"پوءِ ڪيئن ٽي چئين تہ تو سنڈو ڏٺو آ؟!"

"مان سنڈيونيورسٽي ويندي چامشورو پل ڪراس ڪندي سنڈو کي ڏٺو آ!"

"پوءِ تو سنڈو ٽي ڪوتا ڪيئن رچي!؟.... ان ٽي نيٽن مان سنڈوءِ وهائڻ جي کهڙي ضرورت آ؟ مس چٽو ڏيانءِ!"

(ءِ ڇوڪري لڙکن هاڻا نيٽ ءِ مرکن هاڻا چپ ڪٽي ڇوڪري ڏي ڏسي ٽي، ڇوڪرو ايڏي سيگهہ مان آنهن ڪنوارن ڇپن کي چمي ٽو وڌي، جو ڇوڪريءَ کي ڇپن ڇمڙڻ جو رڳو گمان ٿي رهجي ٽو وڃي)!

(لاڳيندي- ڪڏهن نہ ڪنڊڙ کهاڙي)

ڏات ۽ ڏانءُ جو نانءُ : ماڻڪ / ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو

زندگيءَ جي ڏکن ۽ سکن جي عڪاسي ڪرڻ اديب جو ڪم آهي. اديب اِتي هڪڙو سٺو فوٽوگراف آهي. جڏهن هو خود اُن ڏکن جي گهاڻي ۾ پيڙجي يا سندس جاتي پيڙجي ته به هن جا ٺاهيل لفظن جا فوٽو متاثر ڪندڙ هوندا آهن. ڪيتريون ڳالهيون آهن، جيڪي اڪثر اديب صاف صاف چوندا آهن. ڪنهن ڏند ڪٿا، ڪنهن اشاري ڪنايي ۾ نه چوندا آهن. انهن ۾ اسان وٽ نجم عباسيءَ جو هڪڙو مثال ڪافي آهي. جيڪي وري ڏند ڪٿائن، اشارن ڪناين سان ڳالهه چوڻ گهرن ٿا، تن ۾ ماڻڪ هڪ نشانير ليکڪ آهي. هن ابتدا ۾ اشارو ڪنايو گهٽ ڪم آندو. پاتال ۾ بغاوت تائين ايندي هو اشاريت ۽ علامت نگاريءَ جي هڪ علامت بنجي ويو. جنوري ١٩٨٢ع ۾ هو روبوٽ وانگر پٺ ورائي هليو ويو. منهنجو خيال آهي ته سندس ڪهاڻي روبوٽ اُن ڳالهه جو اشارو آهي. روبوٽ کي واپس ورڻو هو. هن کي جيڪو ڪم ڪرڻو هو، سو مڪمل ڪري لال لانگ ورائي ڪرهو ڪاهي هليو ويو. سنڌي ادب کي ماڻڪ جيڪي ڏيئي ويو، سو ايترو ۽ ايتري معيار وارو آهي، جو کيس بيڪس سان ڀيٽجي.

بيڪس ننڍي عمر ۾ گذاري ويو، پر سندس ڪلام جو معيار اوچو آهي. ماڻڪ سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ منفرد طرز جو ليکڪ آهي. سندس تحريرن جو وڏو حصو اُن پيڙا جو پڙلاءُ آهي، جنهن خود کيس پيڙهيو. هن سماج ۾ جيڪو ظلم ڏٺو، اُن خلاف لکيائين. "سمجهه جي مار" وارن کيس ئي کڻي چؤکنڀو ٻڌو — چي "بداخلاقي ٿو پکيڙي — جنسياتي مرضن ۾ ورتل آهي." ماڻڪ جي ڊگهي ڪهاڻي / ناولٽ "رڃ ۽ پڙاڏا" ۾ شبوءَ جي پيڙا هر اُن نوجوان جي پيڙا آهي، جيڪو نا برابري ۽ ظلم جو شڪار آهي. جذبن وهيڻو آهي پر بيوسيءَ جي اهڙي ڄار

۾ قائل آهي، جنهن سان هڪڙو مڪمل نسل پاڻ کي ڇڏائي نٿو سگهي. عاشي به اُن چار ۾ قتڪندڙ هڪ جيو آهي ۽ ڏاڍ جي سهپ جي علامت آهي.

عاشيءَ کي زندگيءَ جو طوفان آڏائي ڪٽي ٿو وڃي. اُن جو وجود هڪ ڀرپور زندگيءَ جي علامت مثل آهي ۽ غير موجوگي زندگيءَ جي ڪوڪلائپ کي ظاهر ڪري ٿي.

ماڻڪ زندگيءَ کي گلن جي سيج جي صورت ۾ نه ڏٺو. هن لاءِ زندگيءَ جو احساس پيڙا پريو ۽ اذيت ناڪ هو.

پيڙا کي ماڻڪ جنسيات جي حوالي سان به ڏٺو. سندس مجموعي "ڇهه انام ڪهاڻيون" جي پهرين ڪهاڻيءَ کي ڏسبو ته زندگيءَ جي سوچن جو هڪ پهلو اسان جي اڳيان ايندو. جتي محبت ۽ نفرت هڪ ٻئي سان گڏيل ملنديون. خواهشون جي پوري نٿيون ٿين، ته اُن لاءِ ڏوهاري ٻين کي ٺهرايو وڃي ٿو. ماڻهه به ڏيءَ کي نٿي وڃي. ماءُ جي پرسڪون زندگيءَ کي ڏيءَ نفرت ۽ ڪڌهن ريس جي نظر سان ڏسي ٿي. منهنجي خيال ۾ حقيقت نگاريءَ جو سهڻو مثال پهرين ڪهاڻيءَ جي هن پئرا ۾ آهي:

"جسم ۾ آيل آٻتي ڪتڪتائي ڪرنٽ ٻڌجي، انگ انگ ۾ ڦهلجي ويس. واڻ واري منجيءَ تي ويٺي، ٻئي آيا کيل گوڏا سولا ڪيائين. انهن تي هانهن جون ٽونڊيون رکي. هٿن جي ترين سان منهن جهلي سوچڻ لڳي: پيار جو لڳ به ڪيڏو عجيب آهي. هر شئي پياري ۽ وٽندڙ. اهائي امان آهي، هونئن صبح جو اُٺندي آهي ته نماز کان وٺي نيرن پوري ٽيڪ تائين هارن کي چهڙون ڏيندي آهي. هاڻ ڪيئن نه سيني تي ٻلهار ويندڙ نهار ڪري وڃي مسلي تي ويٺي آهي. مٺي رن...."

انساني زندگيءَ جا ڪيترائي رنگ آهن. هن جي همت ۽ آتسهم پريل عمل جو به هڪ دائرو هوندو آهي، هن جي سوچ ٽي ڪيس آتم ڪري ٿي. دولت ۽ دهدو ڪيس آتم ڪوڻ

ٿو ڪري. انسان پنهنجي نظرئي خاطر جيئي ٿو. ڪٽي ڪيس آن جي پرچار جو موقعو گهٽ ئي ڇو نه ملي، تہ بہ سنڌس آدم جيئرو رهي ٿو.

ماڻڪ وٽ سسيفس (Sisphus) جي ڏند ڪٿا جي اوٽ بي معنيٰ نہ آهي. "پاتال ۾ بغاوت" ماڻڪ جي آن جذبي جو پڙاڻو آهي، جنهن کي هن پنهنجي زندگيءَ جو حصو ڄاتو ۽ هڪڙي موثر ۽ علامتي انداز سان ظاهر ڪيو، سسيفس لاءِ ديوتا جي حڪم موجب گهري پٿر کي مٿي نيٺ کان انڪار ڪرڻ موت کي سڏڻ جي برابر هو. هو هٿيلائي ڏبڪاري ٿو ۽ ڄاڻي ٿو تہ انڪار ڪرڻ زيوس ديوتا کي بي مانو ڪرڻ جي برابر ڄاڻو ويندو:

"سسيفس پنهنجي هيٺي هستيءَ کي، جيڪا جڳن کان ٽڪل هئي، تاڻي تڙوکڙو ڪيو. آواز ۾ پنهنجي ويرجو وڊيندڙ احساس اوتي چيو: پر زيوس! منهنجو انڪار، انهيءَ روايتي انڪار کان نرالو آهي. هيءَ منهنجي بغاوت، پنهنجن وڏڙن کان نہ، پر اختياري سگهہ خلاف آهي. مرٽي جي آمرٽي خلاف. ڏرتيءَ سان دل رکندڙ جي، آڪاس خلاف. هيٺي جي سريشت خلاف."

سسيفس کي سنڌس انڪار جي سزا طور پاتال ڏانهن نيو ويو. هو جڪڙيل هوندي بہ سوڀارو هو. پاتال ۾ سناٽو هو. ظلم جا پاڇا هئا، پر عزم جهڪو نہ هو. اهوئي مقصد آهي "پاتال ۾ بغاوت" جو.

روزگار جي تنگيءَ جو ذاتي احساس ماڻڪ کي رهيو. هن جي کهاڻين "وقتائتو موت" ۽ "ڪلارڪ جي پهرين تاريخ" ۾ آن تنگيءَ جا خاص طور نشان موجود آهن، انهن ۾ گهر جو هر پاتي هر ضرورت ۽ دوا درمل لاءِ حيران هجي.

شوڪت شوري جي چوڻ موجب ماڻڪ "اگهاڙو سچ چوي ٿو." آهو هن "لڙهندڙ نسل" ۾ بہ چيو آهي ۽ هر کهاڻيءَ ۾ پنهنجي انوکي انداز سان چوي ٿو. اگهاڙو سچ عورت جي

فطرت ۽ سوچن بابت ڇو نہ هجي.

ماڻڪ رک رکاءُ نہ ڪيو آهي. آنام ڪهاڻين ۾ ٽين ڪهاڻي اُن جو ثبوت آهي. بيمار زال جا وهم وسوسا ۽ مڙس تي ٻلهار ويندي بہ شڪ پوڻ. اِهو سڀ انساني نفسيات ۾ شامل آهي.

ماڻڪ جي طرز پنهنجي آهي. هو پنهنجي ڍنگ سان هر ڳالهہ چوي ٿو. سندس لهجو ڪٿي ظاهر ۾ منجهيل آهي؛ پر بي معنيٰ نہ آهي. اِهو سبب آهي جو اڪثر 'ڪويسرن' کي چيل ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ ايندي آهي ۽ هڪ هڪ لفظ ڌار ڪري اُن جي گندگيءَ ڏي پيا ڌيان ڇڪائيندا آهن.

ماڻڪ جون دوائون ڪؤڙيون آهن، پر اجايون ۽ غلط نہ آهن. سماجي بيماريءَ بابت ٻڌايل نشانيون هرڪنهن کي سمجهہ ۾ اچڻ واريون نہ آهن.

"حويلي جا راز" جيتري آسانيءَ سان سمجهہ ۾ اچڻ جهڙا آهن، "پاتال ۾ بغاوت" کي سمجهڻ اوترو سولو ڪونهي. ان لاءِ ڪجهہ مٿاڪٽ جي ضرورت پوي ٿي. اهوئي هڪ ليکڪ جو معيار ۽ معراج آهي، جو اُن جي گفتي کي پروڙڻ لاءِ ڪجهہ سوچجي.

مئل ماڻهو- جيئري پيڙا / ولي رام ولڀ

ماڻڪ جون آکاڻيون پڙهجن يا سندس ناول- اهي سڀ هن ڌرتيءَ جا داستان آهن، ڌرتي- جنهنجا ماڻهو اٻالا ۽ اٻوجهه جن جا هانءَ هيسيل ۽ من منجهيل. سندس امر لکڻيون پڙهي سندس آواز اڄ به سوچ جي ايوانن ۾ گشت پيو ڪري.

منهنجي من ۾ ڏورانهين هنڌ کان سندس آواز جو پڙاڏو گونجي رهيو آهي، ”ماڻهو وٽ رڳو هڪ شيءِ پنهنجي هوندي آهي- هن جي پنهنجي پيڙا، ۽ هن سموري سنسار ۾ ٻي ڪا به دوا کيس انهيءَ پيڙا کان ڇوٽڪارو نٿي ڏياري سگهي سواءِ انهي ڌرتيءَ جي، جيڪا سندس ٻنهي پيرن جي هيٺان سمائجي سگهي ٿي، جيڪا سندس ٻنهي هٿن جي ٻڪ ۾ اچي سگهي ٿي.“

مان جهڪي پنهنجي ٻنهي پيرن ڏانهن ڏسان ٿو- اهي نڀاڳا پير! جن کي جيڪر رڳو بيهڻ جيتري جاءِ ملي وڃي.... ۽ منهنجا هي خالي هٿ جي اڄ تائين ڪا سوچ قابو ڪري نه سگهيا.

۽ من جي ڏکويل ڪنڊ مان سوچ جو هڪ سلو نسريو، ”ماڻڪ!.... ٻڌاءِ انهيءَ پيڙا کي ڇا ڪريان جنهنجي هن سموري دنيا ۾ ٻي ڪا دوا ناهي، سواءِ ڌرتيءَ جي.... ۽ منهنجي هٿن ۾ ڪو هڪ احساس به اهڙو ناهي جو راحت ڏيئي سگهي....!“

وقت جون گهريون اونداهيون منهنجي سامهون آهن.... انهن مان هڪ اونداهي منهنجي آڏو اچي بيهي ٿي، ڏڪندڙ اونداهين مان هڪ ڏڪندڙ اونداهي....

”تو مونکي سڏيو؟“

آواز جي هڪ لهر منهنجي ڪنن کي ڇهي ويئي.

”ڪير؟ ڪير آهين تون؟“ منهنجو آواز تيز ٿي جهڪو ٿي ويو.

"مان ؟ ماڊ!" هوا جي لهر پري کان کجهه لفظ کٽي آئي.

"ماڊ! پر تون .... هي سڀ پردا پاسي ڪري منهنجي اڳيان!" حيراني ۽ جا ڦڙا منهنجي نرڙ تي اڀري آيا....

"تنهنجو آواز گهٽي دير کان، منهنجي پيرن لاءِ روشني ڪندو رهيو."

اونداهين مان نڪري منهنجي آڏو هڪ پاڇولي جهڙي اونداهي ڏڪي رهي هئي.... آواز جڙ ڏرتيءَ جي ڪک مان ڦٽي رهيو هو.

"تون انهي زمين ۾ سمائجي وئين جنهن کي تون، پنهنجي چوندو هئين؟"

"ها! تڏهن تہ منهنجا دوست، مان توکي چوڻ آيو آهيان تہ ڪڏهن ڪنهن زمين کي پنهنجي متان چئين...."

منهنجي چر پر بند ٿي ويئي، "پل اڳ زمين هجي جنهن تي منهنجا پير جميل هجن؟"

"پاڳل! پنهنجي پيرن ڏانهن ٿورو چتائي تہ ڏس!"

مون گهبرائجي پنهنجون نگاهون اونداهيءَ تي جمائي ڇڏيون.... مونکي ڪل آهي، منهنجا پير زمين تي ناهن.... هوا تي.... نہ! شايد پولار ۾ آهن....

"تون چوڻ چاهين؟"

"اهوئي تہ هلندو رهڻ جي پڙا کان گهٽي وڌيڪ پيڙا تڏهن ٿيندي آهي، جڏهن تون مڪمل طرح انهيءَ ڏرتيءَ ۾ جذب ٿي وڃين جا توکي ايڏي پنهنجي لڳندي هجي....

هوا ۾ چر پر ٿي.... ڪئين پل ماڻ ۾ لنگهي ويا.

مونکي ڏاڍو ڀؤ ٿيڻ لڳو.... خبر ناهي، اهو پولار ۾ ويهڻ/هجڻ جو ڀؤ هو يا انهيءَ زمين ۾ سمائجي وڃڻ جو، جيڪا منهنجي پيرن جي پاڳ ۾ نہ آئي.

"پر تون هتي! ڪتابن جي ورقن مان!.... آواز بڌجي!"

”ڪتابن جي ورقن مان نہ، تنهنجي خيالن مان. تو غور سان پڙهيو تہ تنهنجي آڏو هليو آيس .... تون سوچڻ بند ڪري ڇڏيندين، اتيئي سميٽجي ويندس، تنهنجي سوچن ۾.“

هڪ تمام تکو آواز .... منهنجي هٿ ـ تريءَ تي اچي بيهي رهيو، چڱو! تہ اهائي آهي اُها ڌرتي، جنهن کي تون پنهنجي چوندو هئين .... سوچن جي ....

ها! پنهنجي لائق تہ هڪ بہ ڌرتيءَ جو ٽڪرو پنهنجو نٿو هجي ـ رڳو هڪ سوچن جي ڌرتيءَ کانسواءِ .... اهي ڪڏهن ڦهلجي هڪ راهہ بڻجي وينديون آهن، ڪڏهن هڪ ڇت، هڪ گهر ۽ ڪڏهن هڪ سموري دنيا .... تہ ڪڏهن سميٽجي رڳو پيرن جي ترين هيٺيان سمائجي وينديون آهن.

”۽ پيڙا؟.... تون جنهن پيڙا جي ڳالهہ ڪندو هئين؟“

”سوچن جي سيني مان نڪري سوچن جي سيني ۾ سمائجڻ جي پيڙا ....“

”۽ انهيءَ جو ڪارڻ؟“

”نہ ڪي انهيءَ پيڙا جو ڪو ڪارڻ هوندو آهي، نہ ڪا دوا!“

منهنجي دماغ تي بار ڇانئجي ويو آهي، هٿ سان هٽايان ٿو، پر هٽي ئي نٿو، ”پر تو تہ جيئري ئي انهي پيڙا جي دوا جون ڳالهيون ڪيون آهن!“

”جيئري ماڻهوءَ ۽ مئل ماڻهوءَ جي پيڙا ۾ گهڻو فرق ٿيندو آهي، دوست!“

مون بار کان ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو آهي ....

منهنجي اڳيان جيئري ۽ مئل ماڻهو جي پيڙا ۽ انهيءَ پيڙا جو فرق هڪ ٻئي ۾ ٽنبيل آهي ....

.... مان سندس مطلب ۽ بدلجندڙ مطلب جو تاءُ جهلي نٿو سگهان. ڳالهہ مٽايان ٿو ـ ”۽ منهنجا وڇڙيل دوست! اڄ انهيءَ حسرت جي ڳالهہ ڪن ٿا، جڏهن هٿ ۾ قلم هجي ۽

ذهن ۾ لفظن جو ڀنڊار ڀرجي وڃي.... انهيءَ بي چئنيءَ جي باري ۾- جڏهن مٿان ماٺ جو هڪ ڳؤرو پٿر پيل هجي ۽ دل هجي جا ڦاٽندي هجي...."

"تنهنجي دل جي اها بي چئني مونکي ورقن وچ ۾ ٻڌڻ ۾ آئي ۽ مون گهريو هو ته منهنجو آواز، اسان جي وچ ۾ آيل ڪوهيڙي کي چيري تنهنجي ڪَن پوي...."

"ته تنهنجي تاءَ منهنجي تاءَ کي ڳولي ورتو؟"

مون رءُ ۾- اچي سامهون لهرائيندڙ پاڇولي کي ڇهڻ چاهيو پر اونداهي، اونداهين ۾ الوپ ٿي ويئي.

منهنجو جسم هاڻي پنهنجي سوچن جي ڌرتيءَ ۾ سميٽجي خود به هڪ سوچ بڻجي ويو.... ۽ سوچ ڪڏهن هٿن ۾ قابو نٿي ٿئي....

منهنجو وڌيل هٿ ڄڻ ڪپجي ڪري پيو.

هڪ ڊگهي ماٺ انهي مختصر عرصي کي پنهنجي هنج ۾ وندرائي رهي هئي، جيڪو اسان جي وچ ۾ آيو هو.... ۽ اسان جي سوچن جي وچ ۾....

مون چوڻ گهريو ٿي، "ماڻڪ! منهنجا دوست! تون ته مري هڪ سوچ بڻجي وئين پر انهن جو ڇا ٿيندو جيڪي جيئرا به هڪ سوچ آهن ۽ هٿن ۾ نٿا ماپجن!"

"اهو هلندي رهڻ جو حشر آهي جيڪو تنهنجي پيرن جي بي چئنيءَ کي لکيل آهي...."

ڪنهن هوريان منهنجي ڀرسان چئي ڏنو، "يا خدا! تون دل جي گونگي حسرت جو آواز به ٻڌي وٺين ٿو؟" منهنجي نڙيءَ ۾ ڪجهه اٽڪي پيو. منهنجي حرارت ڀرئي آواز وري چئي ڏنو، "توکي خبر آهي، ماڻڪ.... تون منهنجي تصور جي ڪيڏو ويجهو آهين.... تنهنجي پيڙا منهنجي پيڙا جي ڪيڏو قريب....

اونداهيءَ جو لهرائيندڙ ٽڪرو منهنجي وڌيڪ ويجهو سرڪي آيو. لڳم ڄڻ ساهه کڻندو هجي.

”ها! پر منهنجا بدنصيب دوست! منهنجي پيرن کي انهيءَ زمين جو سراپ لڳي ويو هو، جا انهن جي هيٺان هئي.... ۽ تنهنجي پيرن کي انهن رستن تي هلندي رهڻ جو، جيڪي ڪڏهن انهن جا پنهنجا نه رهيا....“

وقت جي گهاٽي ڪوهيڙي مان اڀرندڙ آواز جو چٽو ۽ سرد سچ مونکي اندر تائين ڏڪائي ٿو ڇڏي.

اوندها پاڇولا.... اونداهين ۾ گم آهن.... مان پنهنجي پگهريل نرڙ تي هٿ ڦيريان ٿو—

ماڻڪ! ماڻڪ!

ماٺ منهنجي آواز سان ٽٽي پيئي آهي.

ڪاڪوس جي سونهن

۱۹۳۳ع ۾ جاپاني ناول نگار جُنئي ڇِرو تانيزاڪي جپان جي فائين آرٽس تي هڪ ڪتاب لکيو هو، جنهن ۾ ڪاڪوسن جو تفصيلي جائزو ورتو اٿس. انهيءَ ڪتاب جو انگريزي ترجمو تازو مارڪيٽ ۾ آيو آهي. انهيءَ جي شروعات هيٺين ٽئي ٽئي :

"جڏهن به مونکي ڪو پراڻي نموني جو ڪاڪوس ٿهيل ڏيکاريندو آهي ، انهيءَ جي اڏاوت توڙي ٻيون خصوصيتون مونکي ڏاڍيون متاثر ڪنديون آهن. جاپاني گهر کي پنهنجي ڪشش ٽئي ٽئي پر ڪاڪوس ۾ ٽي سچي روحاني شانتي حاصل ٿيندي آهي.... هتي تڏن جا آواز ۽ جهرڪين جا گيت ٻڌو، چند ڏانهن نهاريو ، ۽ جيڪا به موسم هجي ، انهيءَ جا پنهنجا مخصوص سڪ مان ۾ محسوس ڪريو. مونکي لڳي ٿو هائيڪو- جي ڪوين کي سهڻا ويچار اِتيئي ملندا هوندا . اهو چوڻ اجايو نہ ٿيندو تہ جاپاني فن تعميرات ۾ سونهن جي نظر کان ڪاڪوس ٽي سهڻا آهن."

بي معنيٰ زندگيءَ ۽ ماڻڪ / شوڪت حسين شورو

ماڻڪ سنڌي زبان جو هڪ نهايت ئي ذهين، سڃاڻ، حساس ۽ گهڻ- اپياسي ليکڪ هو. هن جي ذهانت ۽ اپياس هن جي لاءِ شاهه جي لفظن ۾ "اکر اگيان اپري واڪون ٿي وريام" ثابت ٿيا. ماڻڪ پنهنجي هڪ فلسفيانه لکڻي "پاتال ۾ بغاوت" جي ڪردار سسيفس کان چورايو آهي: "ها، جڏهن سوچ نه هئي، انپو نه هو، تڏهن پيڙا به نه هئي، منهنجي درگهٽنا تڏهن کان شروع ٿي جڏهن مون کي منهنجي سرت ٿي ۽ مون پنهنجو پاڻ کي انپو ڪيو. جڏهن منهنجي درگهٽنا منهنجي آڏو پڌري ٿي تہ ان مون کي چيڃاڙي ڇڏيو. هن پاڻ- سجاڳيءَ منهنجي هستيءَ ۾ مانڊاڻ مچائي ڏنو." اهائي ڳالهه ماڻڪ سان ٺهڪي اچي ٿي. جڏهن هن کي پنهنجي سرت ٿي ۽ هن پاڻ کي جن حالتن ۾ ڏٺو تن هن جي وجود کي ڏوڏي ڇڏيو. ڪامٽو چيو آهي، تہ Beginning to think is beginning to undermine سوچ ماڻڪ جي ذهن ۾ ڪات هڻي هن کان زندگيءَ جون بي پرواهيون، نظرياتي وابستگيون ۽ آئيندي جون آئيڊيل اميدون لٽي ورتيون.

ماڻڪ شخصي طور ڪڏهوڪو مري چڪو هو. هن زندگيءَ جو بار هڪ فرض، هڪ نيم، هڪ عادت سمجهي ڏويو پٽي؛ پر هن ان بي معنيٰ زندگيءَ کي معنيٰ ڏني هئي لکڻ سان ماڻڪ ليکڪ جي حيثيت، سان ڪڏهن به ڪونہ مٽو هو ۽ هو اڄ به جيئرو آهي. اسان جا ڪيترا ليکڪ اهڙا آهن جيڪي طبعي طور جيئرا آهن، وڏي جمار ماڻي اٿن، پر هو ادب ۾ گهٽو اڳ مري چڪا آهن. ماڻڪ انهن ليکڪن مان ڪونہ هو. هو آخري دم تائين جيئرو جاڳندو ليکڪ هو.

ماڻڪ ۾ پرپور تخليقي قوتون هيون، جيڪي ناسازگار

حالتن ۾ ڏيل گھٽيل ماحول ۾ ۽ ڪمزور نہ ٿي سگھيون. ھڪ انسان جي حيثيت سان ماڻڪ ڪمزور ۽ ڏنل ھو. ھڪ مستقل ڊپ ھو: عدم تحفظ جو، بي سلامتيءَ جو، اڪيلائيءَ جو ـ ۽ اھو ڊپ ھن جي نسن ۾ رت سان گڏ ڊوڙندو ٿي رھيو: ۽ ھڪ ليکڪ جي حيثيت سان ھو بيحد سگھارو ھو. ھن پنھنجين ڪھاڻين ۽ ناولن ۾ ڏيل ۽ گھٽ ٻوساٽ واري ماحول ۾ Irsecurity سبب پيدا ٿيل ڊپ جو ڀرپور انداز ۾ اظھار ڪيو آھي ـ بنا ڪنھن ڊپ جي. ماڻڪ ڊپ واري ماحول ۾ جيئندو رھيو ۽ آخري وقت تائين لکندو رھيو.

مون ماڻڪ کي زندگيءَ ۾ آھستي آھستي Outsider بڻجندي ڏٺو. ھو ڪنھن وقت سياست ۾ تمام سرگرميءَ سان حصو وٺندو ھو. ڪاليج ۾ شاگرد ليڊر ٿي رھيو ھو. ھن جي تقريرن ۽ نعري بازيءَ ۾ جذبات جي شدت ھوندي ھئي. شروع شروع ۾ پڪو قوم پرست ھو: پر سڪڻي قوم پرستي بنا ڪنھن اصول ۽ آئديالاجيءَ جي سندس دانشورانہ ذھن کي نہ آڻڻي. ھن مارڪسزم جو مطالعو ڪيو. ھن شروعات ۾ جيڪي ڪھاڻيون ۽ ڊراما لکيا ھئا تن ۾ گھڻو ٽٽو قوم پرستيءَ جو موضوع ھو: پر مارڪسسٽ بڻجڻ کانپوءِ ھن جي لکڻين ۾ طبقاتي ڇڪتاڻ وارو جزو شامل ٿي ويو. تڏھن ھو ڏاڍو سنڌي ھو.

منھنجي ويجھي دوست ھئڻ جي باوجود مون کي ھن جون لکڻيون نہ وڻنديون ھيون. مون کي ھن جي لکڻين ۾ پرچار وڌيڪ لڳندو ھو، فن گھٽ. اسان جو پنھنجو ھڪ ادبي حلقو ھو ان وقت، جنھن ۾ امداد حسيني، علي بابا، عبدالحق عالماڻي، منير سنڌي ۽ آڏون ھئاسين ۽ عبدالقادر جوڻيجو به جڏھن ڪونان ايندو ھو. بعد ۾ مشتاق شورو ۽ مدد علي سنڌي به اچي شامل ٿيا. اسان جو ٽولو Angri young man ليکيو ويندو ھو.

اسين روزانو شام جو پھرين مسلم ھوٽل جي ڇت تي ۽ بوءِ جارج ھوٽل ۾ گڏيا ھئاسين. سياست، ادب ۽ وڏن اديبن

جون گلائون روز جا موضوع هئا. چڱي ڳالهه اها ٿي ته اسان کي دنيا جي ماڊرن لٽريچر پڙهڻ جو شوق جاڳيو. ڪافڪا، دوستو وسڪي، سارتر، ڪامو وغيره جون لکڻيون پڙهي هڪ ٻئي سان بحث ڪندا هئاسين. اڀياس جي لحاظ کان منير اسان سڀني کان اڳرو هو. اسين گهڻو تڻو رڳو فڪشن پڙهندا هئاسين؛ پر منير فڪشن سان گڏ تنقيد ۽ فلاسافيءَ جو اڀياس ڪيو.

انهن ئي ڏينهن ۾ منير، ماڻڪ بڻيو. هن ١٩٧٠ع واري جنگ کان پوءِ پيدا ٿيل حالتن ۾ هڪڙي ڪهاڻي "بگهڙن جي راڄ ۾" لکي، ماڻڪ جي نالي سان. پوءِ هن جڏهن ناولٽ "لڙهندڙ نسل" لکيو، ته ڄڻ سنڌي ادب ۾ هڪ ڌماڪو ٿيو. ماڻڪ بنا ڪنهن رک رکاءُ ۽ لڪائڻ جي پوري سچائيءَ سان هڪ فرسٽريٽيڊ نوجوان جو ڪردار چٽيو هو، جيڪو سنڌ جي نئين، لڙهندڙ نسل جو نمائندو هو. ان ناولٽ تي سخت اعتراض ٿيا؛ پر ماڻڪ جي تخليقي قوتن جي اڳيان اهي اعتراض ۽ گاريون بند ٻڌي نه سگهيا. ماڻڪ انساني من اندر ڀريل گند ۽ غلاظت کي کلبل لفظن ۾ ڪيو هو. مون ڪيترن بزرگ ۽ وڏن اديبن جي واتان ماڻڪ کي ڪچيون گاريون ملندي ٻڌيون. ماڻڪ جي بي رحم سچائي انهن کي ڏکي لڳي هئي.

ماڻڪ ڪراچيءَ ۾ جيڪي ست اٺ سال رهيو تنهن دوران اتي جي مشيني ۽ بي رحم زندگي ڄڻ هن جي شخص کي ڳڙڪائي وئي. هڪ نظرياتي ملڪ جي سفارتخاني ۾ نوڪريءَ جي دوران هن کي جيڪي تلخ تجربا ٿيا، تن رهي کهي ڪٿر ڪڍي ڇڏي.

ماڻڪ جي لکڻ جي اسٽائل ۽ موضوع ته بدلجي ويا هئا؛ پر هن جي طبيعت ۾ به هڪ عجيب تبديلي اچي وئي. هو هاڻي اڳيون جذباتي ۽ جوشيلي مزاج وارو منير نه هو. هن جو مزاج ٿڌو ۽ Irdifferert ٿجي ويو هو. هو ڪنهن ڪنهن وقت مون کي بنهه Outsider لڳندو هو. بحث کان لنوائڻ، چپ چاپ

زهڻ ۽ دوستن جي ڪچهريءَ ۾ ويٺي به ڇڻ اڪيلو ۽ سيني کان الڳ هوندو هو. هن جي اکين ۾ معصوميت هئي نندڙن ٻارن جهڙي ۽ انهن ۾ سدائين هڪ اڃاتو خوف پيو ڇلڪندو هو؛ پر اهو سڀ ماڻڪ کي هڪ ليکڪ جي حيثيت سان مات نه ڪري سگهيو. ماڻڪ جي سجاڳ ۽ سڃاڻ ذهن حالتن سان سمجهوتو نه ڪيو. "پاتال ۾ بغاوت" جهڙي لکڻي ان ڳالهه جو ثبوت آهي.

ماڻڪ سنڌي ادب جو سسيفس آهي. لکڻ هن جي لاءِ هڪ نامعلوم ڊپ کان بچاءُ جو وسيلو هو. ماڻڪ ان ڊپ کان جند ڇڏائڻ جي لاءِ پاڻ کي لکڻ ۾ مشغول رکيو ۽ اها مشغولي هن جي لاءِ سسيفين- ثابت ٿي. هن پڇيو ته نيٺ زندگيءَ جي جبل تي چڙهڻ- لهڻ منجهه رڙ هڄڻ منجهان ڇا پرايت؟ جڏهن ته موت اٽل آهي. ماڻڪ سسيفس جي واتان امر ڪي للڪاري ٿو. ماڻڪ ۾ هڪ هيڻي انڪاري ليکڪ جي هوڏي سرڪشي هئي. هڪ نستي ڏاهي جو، مٿس وڙهيل امر ڪي مڃڻ کان باغي وارڻ. ماڻڪ سسيفس وانگر هر موجود اختيار ۽ جميل، مٿان سوار ٿيل Establishment جي خلاف هو.

ماڻڪ رڳو ڪهاڻي ۽ ناول جي فارم، بولي ۽ اسلوب ۾ تبديلي ۽ نواڻ ڪانه آندي؛ پر هن جا موضوع به نهايت چرڪائيندڙ آهن. هن جي پوئين دور جي لکڻين ۾ هڪ سجاڳ ذهني پيڙا نمايان آهي، جيڪا اڄ جي موتمار ۽ مايوس حالتن جي پيداوار آهي. ماڻڪ انهن حالتن کي قبول نٿو ڪري ۽ ذهني سطح تي انهن کان بغاوت ڪري ٿو. شايد ان ڪري هن پاڻ کي منافقيءَ ۽ ڏڪين سان پريل سماج ۾ Misfit، اڪيلو ۽ هيڻو پاڏيو. نوڪري وڃڻ کان پوءِ نه هن جي ڏنڊي سان دل لڳي ۽ نه وڪالت سان. اهو سڀ هڪ هيڻي، حساس ۽ سچي فنڪار جي سهپ کان ٻاهر هو. هن سمجهوتي ڪرڻ کان انڪار ڪيو. ماڻڪ هارايل هو، پوءِ به سوپارو- هيڻو هو، پوءِ به اڏول. جڪڙيل هو، پوءِ به سرڪش. نندڻيل هو، پوءِ به هٿيلو.

ممتاز مهر /
ماڻڪ آسرندڙ سوچ جي نمائندگي ڪندڙ ليکڪ.

ماڻڪ جو ڪردائڪ موت انسان کي ڪاميو جي ڪردائڪ ۽ ڪمهلي موت جي ياد ڏياري ٿو. جهڙي طرح البيئر ڪاميو پنهنجي طور فرانس جي جديد تاريخ ۾ هن صديءَ جي نمائندگي ڪئي - فرانسيسي ڪلچر جي مکيه قوت طور آپريو- تهڙي طرح ماڻڪ هن دکي ماڻريءَ (سنڌ) جي نئين ڪلچر، نئين نهندڙ تاريخ/ نئين آسرندڙ سوچ جي نمائندگي ڪئي. هن جديد سنڌي تخليقي ادب جي بنيادن کي نه صرف مضبوط ڪيو بلڪ ان جو رخ به متعين ڪيو.

ڪاميو پنهنجي حياتيءَ ۾ تخليقي ميدان ۾ تمام تيزيءَ سان آپري عالمي شهرت اختيار ڪئي ۽ ويهين صديءَ جي جديد فرانسيسي ادب جي رخ کي بدلائڻ ۾ نمايان ڪم ڪيو. گهڻو ڪجهه ڪرڻو هوس: پر ڪمهلي موت ڪيس وڌيڪ ڪجهه ڪرڻ کان هميشه لاءِ روڪي ڇڏيو. انهيءَ ساڳي ڪمهلي موت ماڻڪ کي به گهڻو ڪجهه ڪرڻ کان هميشه لاءِ روڪي ڇڏيو. موت برحق آهي؛ پر ڪمهلو موت تمام اڻسهائيندڙ ڇٻو، جيڪو زندگيءَ مان رهيل ڪهيل ويساهه ئي ختم ڪري ڇڏيندو آهي. بقول سارتر: ان موت جو واهيات پڻو هيءُ آهي، ته غير انسانيت انساني ڏانچي/ عمارت کي ڌاهي پٽ ٿي ڪري ڇڏي.

ماڻڪ جي ان ڪردائڪ ۽ ڪمهلي موت جا ذميدار ڪير آهن؟ ڇا اسان انهن ڪارين ۽ بي چهري قوتن کي سڃاڻون نه ٿا؟ محسوس نه ٿا ڪريون؟ اسين انهن جي چهري "آدم بوءِ آدم بوءِ" ڪندڙ قوتن کي چگيءَ ريت سڃاڻون ٿا.... محسوس ڪريون ٿا، ڇاڪاڻ ته اهي اسان جي اعصابن تي به سوار آهن: ڪڏهن بک ۽ بي روزگاريءَ جي روپ ۾، ته ڪڏهن پيدا ٿيل/ پيدا ڪيل بي يقيني ۽ هراس جي روپ ۾. هيءُ پوسٽ وارو

ماحول پيدا ڪندڙ هي فحش طبقاتي سماج آهي ، جنهن ۾ اسان / توهان زندگيءَ جي ائبسرڊتيءَ جي تلخ ذائقي کي چکندا رهون ٿا. بي انصافيءَ خلاف ڪروڌ / ڪاوڙ / احتجاج کي جڏهن اظهار ملندو آهي ، يا جڏهن آس نراس ۾ منجي ويندي آهي ، تڏهن پنهنجي دل چپاڙجندي محسوس ٿيندي آهي. ماڻڪ اهڙين ئي ڪيفيتن مان لنگهندو رهيو. هو پنهنجي امر لکڻين (اگهاڙو سچ) ۾ هيءُ چتاءُ باربار ڏيندو رهيو ته : جذبن کي مروڙيو پيو وڃي .... ساهه مٽ ۾ آهي .... اڙي ڪجهه ڪريو ! ائين هو صدائون هٽندو موت جي ور چڙهي ويو. سسيفس جو روح رڙيون ڪندو رهيو ؛ پر ڪوبه ڪيس پاتال کان باهر آڻي نه سگهيو.

زان پال سارتر ڪاميو جي موت تي لکيل پنهنجي مضمون ۾ چوي ٿو:

"Every interrupted life – even that of so young a man is, at the same time a record that is broken and a complete life."

ماڻڪ ـ اسان جو / توهان جو پيارو ماڻڪ، جنهن پنهنجي امر لکڻين ذريعي پنهنجي وقت / دؤر جي نازڪ ترين انساني جذبن ۽ احساسن کي سندر لفظن جو روپ ڏنو، جنهن جي لکيل سٽ سٽ ۾ درد به هو ته دليل احتجاج پڻ، جنهن هن زندگيءَ کي گهڻو ڪجهه ڏنو ـ گهڻيون ئي آسون پنهنجي من ۾ رکندو آيو، ان ماڻهپي جي موت جي آسري ۾ ته من کو سڻاءُ واءُ لڳي ! تنهن کي هن فحش طبقاتي سماج هميشه لاءِ گڙڪائي ورتو . هڪ نامڪمل (تخليقي) زندگي .... مڪمل ٿيڻ جي تڙپ / آرزو رکندڙ زندگي .... ڪجهه نامڪمل ئي رهجي ويئي. هاڻي اها نامڪمل (تخليقي) زندگي مڪمل ان صورت ۾ نظر

Situations (Part IV) by Jean.
Paul Sartre' P–81.

ٿي اچي ته ڪمهلي موت ان جي مڪمل ٿيڻ جا امڪان ختم ڪري ڇڏيا آهن.

انهن مڙني ڳالهين جي باوجود حقيقت هيءَ آهي ته ماڻڪ پنهنجي ان مختصر تخليقي زندگيءَ جي دوران تخليقڪار جي حيثيت ۾ جيڪي ڪجهه ڏنو، تنهن کي نه صرف سندس حياتيءَ ۾ ئي مڃتا ملي، بلڪ کيس جديد سنڌي ادب جو سرواڻ ڪري تسليم ڪيو ويو. هن جون اسان وٽ ڇڏيل امر لکڻيون خاص ڪري ڪهاڻي کيتر ۾، ساهتيه جا اُهي معيار آهن جن کي آڏو رکي اسان سچي ۽ ڪوڙي تخليق جي پرک ڪري سگهون ٿا. وقت جي گذرڻ سان ماڻڪ جي لکڻين ۾ موجود سچائين کي وڌيڪ شدت سان محسوس ڪيو ويندو- سندس لکڻين کي وڌيڪ قدر جي نگاهه سان ڏٺو ويندو، انهن لکڻين جي بهتر تڪ تور ڪئي ويندي.

تخليقي آزاديءَ جو پرچارڪ ليکڪ جيڪو رجعتي قوتن کي بيباڪيءَ سان بي نقاب ڪندو رهيو، جنهن ڪنهن به گهڙيءَ، ڪنهن به مرحلي تي اسٽيبلشمينٽ سان ٺاهه نه ڪيو، بلڪ وک وک تي اسٽيبلشمينٽ کي للڪاريندو، پنهنجي ڌڪار کي ظاهر ڪندو رهيو- اُهو باغي جذبن وارو ليکڪ.... اعليٰ انساني قدرن جي پاسداري ڪندڙ ليکڪ اسان سڀني کي دائمي غم جو داغ ڏيئي هميشه لاءِ وڇوڙو ڪري ويو. ڪنبر / ماڻڪ جهڙو با ضمير- با اصول ليکڪ جڏهن اسان سان گڏ هو، تڏهن هن جو وجود اسان لاءِ هڪ طرح جو ڏڍ هو؛ سندس تحريرون پڙهي خاطري ٿي ويندي هئي، ته روشن ضمير نه صرف موجوده دؤر/ وقت جي نبض پڪڙي ان کي لفظن ۽ جملن جي صورت ڏيئي رهيو آهي، بلڪ تخليق جي فن جا اُهي معيار به قائم ڪري رهيو آهي.... جيڪي ٻين نون لکندڙن جي رهبري ڪري سگهن ٿا. ماڻڪ جون لکڻيون اعليٰ تخليق جون ڪسوٽيون ٿي رهنديون.

ماڻڪ جي ڪمهلي موت سان اعليٰ تخليق جو اُهو سلسلو

پورو ٿيو، جيڪو جيڪر جاري رهي ها، تہ اڄا بہ ڏات ۽ ڏاڻ جا اعليٰ نمونا پيدا ٿيندا رهن ها. اسرندڙ سنڌي ادب جي بد قسمتيَ چئبي، جو اهڙا هڪ اهڙي مهان کهاڙيڪار/ ناول نگار/ نقاد کان محروم ٿي ويئي، جنهن جديد سنڌي ادب (خصوصاً کهاڙي جي صنف) کي نئون روپ ڏنو. ماڻڪ سنڌي کهاڙي کلا کي جنهن منزل تي پهچايو آهي، اها منزل رهنمائي ڪندڙ روشنيَ جيان هميشه چمڪندي جرڪندي رهندي ... نون لکندڙن کيَ آتساهہ ڏيارينديَ رهندي. ماڻڪ جي ادبي ڪاوش کي انهيَ تناظر (Perspective) ۾ پرکڻ ۽ پروڙڻ جي ضرورت آهي. ماڻڪ سان پورو انصاف تڏهن ٿيندو جڏهن ڏهني ڪشادگي، وسيع مطالعي ۽ محنت سان سندس فن ۽ فڪر جو جائزو ورتو ويندو. بهرحال، اهو ڪم ادبي چاڙڻ ڪان نہ ماڻڪ جي حياتيَ ۾ ٿيو، نہ هاڻي ٿيڻو آهي.

سنڌي لکو - سنڌي پڙهو - سنڌي ڳالهايو

ماڊک : هر دور جو لیکڪ / عزيز مهراڻوي

ٽي-ايڇ لارنس جي چواڻي "اسان ڏون تجربن کان ڏاڍو ڊڄندا آهيون." پنهنجي جاءِ تي اهاڳالهه آهي ٻه صحيح. حقيقت ۾ اسان نين ڳالهين ۽ نواڻ کان ائين ڊڄندا آهيون جڙ تہ اهي نيون شيون کي جن پوت هجن ۽ متان اسان جي کڏ پٽجي وڃن ۽ اسان جي نهيل نڪيل شخصيت کي هڻي پور پور ڪري وجهن ؛ پر اسان جو دوست ماڊک هڪ مختلف شخص هو، هن سدائين نوان تجربا ڪيا ۽ انهن کان ڪڏهن ڊنو ڪونہ . دراصل اسان انهن تجربن کان ڊڄون انهيءَ ڪري ٿا جو اسان جي سڄي ذات عڪس هوندي آهي پنهنجي زندگيءَ جي مختلف تجربن جي. جڏهن اسان ڪنهن جو نالو ٻڌون ٿا يا ڪٽون ٿا تہ ان هستيءَ جو روپ پنهنجين مڙئني خامين خوبين سان اسان جي ذهن تي اپريو اچي. ان جا ورتاءَ، ان جو اٺڻ ويهڻ، لکڻ پڙهڻ، ياري دوستي، سيئي ڳالهيون مڙيو اچيو ان شخصيت جي تڪميل ڪن. ائين ان جا سيئي پراڻا نوان تجربا ذهن کي لوڏيو وجهن. اسان جو ماڊک سيني پراڻن، نون تجربن جو مالڪ هو. هينئر جڏهن اسين ماڊک جي ياد ۾ اچي هتي گڏ ٿيا آهيون، تہ مون کي لڳي ٻيو ماڊک اڃهو اچي سامهون ويٺو آهي ۽ چوي ٻيو: "يار! عزيز اڄا پندرنهن ڏينهن ٻه ڪونہ ڪتا آهن تہ پاڻ هتي ٽي حيدرآباد ۾ گڏيا هئاسين ، جيئس ۾ ويهي دل کولي ڪچهري ڪئي هئيسين ۽ ٿهڪ ڏنا هئاسين . اڄ آڻون هتي ڪونہ آهيان اوهين ڳالهايو ٿا. ڇا ڳالهائيندا مونتي، ڇا ڳالهائيندا منهنجي شخصيت تي، منهنجي فن تي، منهنجي بي روزگاري تي ۽ منهنجين پوگيل ٻڙائن تي ۽ منهنجن دوستن تي ؟! جيستائين ميز ٽيبي ۽ شاهد جي حوالي سان هوندي تہ گالهائيندا، جيستائين شوڪت شوري، مدد علي سنڌي ۽ امداد جي ياريءَ جي ناتي سان نہ گالهائيندا ۽ جيستائين جام ۽ مهر جي سات جي ناتي

مونتي نہ ڳالهائيندا تہ پوءِ اوهان جو ڳالهائڻ نہ ڳالهائڻ جي برابر آهي.

مونکي ياد آهي ڪراچيءَ جي ڪيترن ريسٽورنٽس ۾ مون ماڊ ۽ شاهد ڪلاڪن جا ڪلاڪ بحث ڪيا هوندا. ان وقت ماڊ نظرياتي مضمون لکندو هو، جنهن اداري ۾ ڪم ڪندو هو ان اداري جي پاليسين کي اجاگر ڪندو هو، پر اهو سڀ ڪجهه نوڪريءَ جي حد تائين. آفيس کان ٻاهر اچي منجهيل ماڻهن جون منجهيل ڪهاڻيون لکندو هو. آئون چوندو هوس! "يار منير تو ۾ ڪٽي ڊاڪٽر هائڊ ۽ جيڪال جو روح تہ نہ سرايت ڪري ويو آهي؟" پر نہ اهو سڀ ڪجهه اڄ نوجوان جو الميو آهي. منير جي شروعات هڪ نظرياتي ليکڪ سان ٿي، هن ۽ اسان گڏجي ڪم ڪيو؛ پر پوءِ هو سڀني کان ڇڄي الڳ ٿي ويو. هن سماج جي مختلف ڪردارن کي پنهنجي ذات جي لاڳاپي سان ڏسڻ شروع ڪيو ۽ مختلف ڪردارن جي معروضي ڪردار نگاري ڪندي ڪندي، جڏهن Subjectve ڪردار نگاري ڪرڻ لڳو، تہ ڪيترن دوستن ساڻس ناراضگي ڏيکاري.

ماڊ هر دور جو ليکڪ هو ۽ هر دور جو ليکڪ آهي. هو سمجهندو هو تہ اسان جي Subjecti Feeling متاثر ٿي ٿئي، اسان جي وايو منڊل (Socialcircumstances) کان. اسين ۽ اسان جو ذهن بذات تہ ڪجهه ڪونهي (جيتوڻيڪ سڀ ڪجهه آهي) جيڪي ڪجهه آهي، نتيجو آهي، قل آهي اسان جي ماحول جو.

"لڙهندڙ نسل" جا ڪردار اڄ هتي اسان جي سامهون ويٺا آهن ۽ سماج جي سڀني طبقن ۾ به موجود آهن. جي اهي سڀ ڳالهيون صحيح آهن، تہ پوءِ ڏوهہ ڪنهن کي ڏجي؟ نئين نسل جي لڙهندڙ Moral کي يا ليکڪ کي! اهي سڀئي ڳالهيون جيئن مون مٿي چيو آهي ماڻهن کي چرڪايو وڃن؛ پر نہ ماڊ چرڪندڙ ماڻهن مان ڪونہ هو هن نواڻ کي ۽ نون تجربن

کي قبول ڪيو.

جتي ماڻڪ اقتصادي، سياسي، سماجي ۽ ديسي غلامي جي بدترين انساني پستيءَ جا بخيا اڊيڙيا، اتي لڙهندڙ نسل جي حالت ڏسي ان ماحول کان وٺجي، پنهنجي وجود ۾ پنهنجيون ۽ پرايون ويرانيون سموئي هڪ وڏي بحران جو شڪار ٿي ويو. انهيءَ بحران جي ڪري هن کي هڪ نئين تجربي مان گذرڻو پيو. هي تجربو اجنبيت (Alienation) جو تجربو هو. اها اجنبيت نتيجو هئي خارج جي Observation کانپوءِ داخلي حقيقتن ۾ ذات جي گهري ۽ گهاٽي Envolvement جو. هونئن به داخلي ۽ خارجي حقيقتن جو جتي پاڻ ۾ تضاد (Contradiction) ٿئي ٿو، ته اهو تضاد سماجي ناتي سان ذاتي شعور جي وهڪري کي اڃا تيز ڪيو ڇڏي ۽ اديب کي ڪرڪيگارڊ، ڪافڪا، دوستو وسڪي، چيخوف، سارتري ۽ سلويا پاٿ جي سطح تي آڻيو بيهاري. جڏهن شخص خارجي دنيا جي جبر، ڏاڍ ۽ اڏول بيرحميءَ اڳيان پاڻ کي بي وس ٿو محسوس ڪري ته پوءِ هو پنهنجي سڃاڻ (Identity) وڃايو ويهي ۽ پنهنجي سڃاڻپ وڃائي ويهڻ واري ڪيفيت کيس Alienation جي اوڙاهه ۾ ڌڪيو ڇڏي. پوءِ اهو اوڙاهه ڪڏهن مايا ڪو وسڪي، ڪڏهن هيمنگوي ڪڏهن سلويا پاٿ ڪڏهن اينا سيڪسٽن ڪڏهن بيريٽين ۽ ڪڏهن ماٺيڻي جهڙا پيارا انسان اسان کان کسيو وٺي، ته وري ڪڏهن جوانيءَ ۾ ئي شيلي، ڪيٽس، عالماڻي، حفيظ، ثميره، ماڻڪ ۽ ٻين کي اسان کان ڇنيو ڇڏي.

هونئن به Alienation، فراريت، Escapism، ناڪاريت Nihilism ۽ مزاحمت Resistance جي صورت ۾ ئي جُلهه ڪندي آهي ۽ ائين اسان جو دوست پهريائين فراريت، پوءِ ناڪاريت جو شڪار ٿي مزاحمت ڪندي ڪندي ٿڪجي اسان کان الڳ ٿي وُيو ۽ ويندي ويندي چوندو وُيو:

وُڃڻ ڏي

محبوب مونکي وڃڻ ڏي
ويندس هليو ويندس
ويندس اڏري، ويندس
بڌجي ڪونج، ڪري ڪرڙاٽ اڏري ويندس
وري نہ ورندس
وري نہ موٽي تنهنجي ديس ايندس
ويران وسندين ۾ اچي نہ آباد ٿيندس
ايڏو ڪر ايثار
وڃڻ ڏي، محبوب مونکي وڃڻ ڏي ....

●

"گهڻن سالن کان مون سنڌي ڪهاڻي نويسن ڏي وشواس ڪرڻ ڇڏي ڏنو آهي . ايڪڙ بيڪڙ ڪهاڻي اچي ٿي. باقي سڀ جهونو، رکيل ۽ ردي مال آهي. ڪيترو مال آهي جنهن جي چئجي تہ پئڪنگ سٺي آهي- پر اهو مال وڌيڪ دوکو ڏيندڙ آهي ."

- ڪويتا پشپ

بيٺل دل جي خبر / مظهر ميمڻ

ماڻڪ سان منهنجو گهڻ مُنهون لاڳاپو هو. هڪ ته دوست فرد وارو لاڳاپو، جيڪو مونکي زندگيءَ جو لاڳيتو ۽ هوند جو احساس ڏياريندو هو. اهو ضروري ناهي ته ماڻڪ کي اها ڄاڻ هجي، ڇو جو اسان سڀ ڄاڻي ٻجهي يا اڻڄاڻائيءَ ۾ هڪ ٻئي جي زندگين کي ڪو نئون دڳ، ڪو نئون احساس ڏئي ويندا آهيون؛ اهو نئون دڳ کيسي گرم ڪرڻ جي ڪا واٽ به ٿي سگهي ٿي، ته ساڳي وقت اهڙو هاڪاري ورتاءُ به، اهڙو ورتاءُ جو فرد کي جيئڻ ويل ۽ مرڻ کان پوءِ به حالتن جي ڦلهيار کان مٿاهون ڪيو بيهاري. مان اڃا تائين پاڻ تي ماڻڪ جي موت ۽ ان کان اڳ واري وقت جي ڇڏيل اثر جو پورو تجزيو نه ڪري سگهيو آهيان، ها هڪ مهل آمهل ڪنهن ڏنگ جو احساس ضرور ٿئي تو، ”پر شايد اهو اسانجي بائلاجيڪل سسٽم جو پاڻ مرادو ۽ اڻ روڪ رد عمل آهي.“

ماڻڪ سان منهنجو سماجي ڳانڍاپو پڻ هو. جيتوڻيڪ اسان ۾ ادب، زندگيءَ جي معني، سياست ۽ اهڙن ٻين موضوعن جي سلسلي ۾ وڏا اختلاف هئا، پر اڄ جي ادبي وڏيرا شاهيءَ وارين روايتن جي خلاف اسان هڪ ٻئي کي ٻڌو ۽ ٻڌايو، ملندا رهياسين ۽ پرپٺ کاٽ ڪونه هنياسين.

سندس ڪهاڻين جي مجموعي تي تبصرو ڪندي مون لکيو هو ته ”حقيقت (وهندڙ زندگيءَ جي پس ۽ پيش منظر ۾) جي مختلف رخن کي الڳ الڳ تخليق ڪرڻ سان، ڇا اسان ڪڏهن به سمپورڻ حقيقت جو اڀياس ڪري سگهنداسين.“ جيتوڻيڪ مونکي ان جو جواب نه مليو آهي پر هڪ جواب ضرور مليو آهي: اهو ته اسان کوهه جا ڏيڏر آهيون، سماجي ۽ ادبي لاڙن، نظريي ۽ مجموعي طور انساني زندگيءَ جي کيتر ۾ شعوري يا غير شعوري طرح اڃا اسان اهو سمجهيو پيا

هلون تہ فرد يا گروپ جي صورت ۾ اسان جتي بيٺا آهيون ، سچائيءَ جون سڀ ڌارائون اتان نڪرن ٿيون. اسان مان جيڪي اهو ورتاءُ بہ ڪنهن سياسي مصلحت جي ڪري نٿا رکن اهي يقينن مشاهدي جي اٿهوند جا ڏنگيل آهن.

ماڻڪ هڪ مڪمل لاڙو رکندڙ انسان هو ۽ ادب ذريعي ان جو کليل ۽ ڀرپور اظهار ڪيائين. اڄ جڏهن تہ ٽولي بازيءَ جي ڪري لکڻ ۽ ڇپجڻ سولو ٿي ويو آهي (ادبي معيار کي پري رکندي) شايد اسان اهو احساس نہ ڪري سگهون ، تہ **ماڻڪ** بنا ڪنهن گروهہ / ٽولي جي اڪيلي سر لکڻ ۽ جيئڻ لاءِ ڇا ڇا نہ سٺو هوندو، جيتوڻيڪ اها سڄي خبر سندس بيٺل دل بڌائي ٿي .

ڪلام

(ڀاڱو پهريون)

ڪلاسيڪل شاعرن جو ڪلام

ڏوهيڙن سميت

عابده پروين جي چونڊ

ٽڪڙ پبليڪيشن جو هڪ اهم ڪتاب

مهاڳ : امداد حسيني

ٽينڊي مان ڀانڀاڙ

ٽکڙ ۾ هر ماڻهوءَ تي ٻه نالا ته هوندائي هوندا آهن. هڪ مائٽن جو رکيل ۽ ٻيو ڳوٺ وارن جو رکيل. هاڻي به اها پر هلندي ٿي اچي؛ پر هيءَ ڳالهه ٽکڙ جي اوج وارن ڏينهن جي آهي. "بچل" تي اهو نالو ته مائٽائڻو هو؛ پر ڳوٺ وارن مٿس "ٽينڊو" نالو رکيو؛ ٿلهي "بچل" چوڻ سان ڪير کيس سڃاڻندو به نه هو؛ ڇاڪاڻ ته ڳوٺ ۾ ٻيا به "بچل" هئا، جيئن "بچل گگني" اِن ڪري جنهن "بچل" جي هيءَ ڪٿا آهي، اُن کي مايون، ٻار، جوان، پڪا توڙي پوڙها.... سڀ کيس "بچل ٽينڊي" جي نالي سان ئي سڏيندا هئا. جتان لنگهندو هو، اُتان: "ابا ٽينڊا ...." "ڀائو ٽينڊا" "چا چا- ماما ٽينڊا" ٻڌي ڪن ئي پچي پيس- نيٺ هڪ ڏينهن هلي ويو حافظ حامد وٽ ۽ کيس چيائين: "حافظ، هي پلاند اٿئي، منهنجو نالو مٽائي!" حافظ حامد کيس چيو: "ٺيڪ آهي، مٽائي وٺي اچ!" هو "ڀاروءَ" جي دڪان تان مٽائي وٺي آيو ۽ حافظ حامد کيس ساڻ ڪري بازار جي مکيه چونڪ تي اچي بيٺو. اڳين- وچينءَ جي مهل هئي؛ بازار ۾ ڪلهي گس لڳي پيئي هئي. "بابا- ٻڌو- ٽکڙ جا ماڻهو ٻڌو!" حافظ حامد جي آواز تي ماڻهو کيس ميڙاڪو ڪري بيهي رهيا؛ سندس پاسي ۾ "بچل ٽينڊو" به بيٺو هو. حافظ حامد، "بچل ٽينڊي" جو هٿ مٿي کڻي چيو: "بابا- اڄ **بچل** تان **ٽينڊو** نالو لاٿو ٿو وڃي- اڄ کانپوءِ کيس **بچل ٽينڊو** نه؛ پر **بچل ڀانڀاڙ** سڏيو وڃي!" ۽ اُن پل کانپوءِ هو "بچل ڀانڀاڙ" مشهور ٿي ويو.

- امداد حسيني

مان آلن مان آڻان ٽو

تحرير : ڊينيسي ولئيمز / ترجمو :- آغا سليم

* فينڪس دانهن ڪئي

(ڊي-ايڇ لارنس جي موت تي لکيل ڊرامو)

ليکڪ جو مهاڳ :-

هن خيالي ناڪي جو عمل فرانس جي دوآپي ۾ ڏيکاريل آهي جتي ڊي-ايڇ. لارنس فوت ٿيو. لارنس جي موت کان اڳ لنڊن ۾ ٿهيل تصويرن جي نمائش ٿي هئي. فني لحاظ کان هن جون تصويرون اوائلي هيون پر مواد جي لحاظ کان جسم، حواسن ۽ جنس جي موضوع سان تعلق رکندڙ هيون. هن جي انهن تصويرن سان گوڙ مچي ويو. پوليس تصويرون پنهنجي قبضي ۾ ورتيون ۽ انهن کي باهه ٿي ڏنائون پر ڪورٽ مان حڪم نامون حاصل ڪري کين ائين ڪرڻ کان روڪيو ويو.

لارنس جي ڪتابن تي جيئن ماضيءَ ۾ بندش پوندي رهي هئي تيئن انهن ڏينهن ۾ به هن جي انسان جي جنسي جذبي جي گهري مطالعي تي لکيل ناول "ليڊي چيٽرلي جو عاشق" تي بندش پئي.

لارنس انسان جي جنسي جذبي جي قوت ۽ اسرار کي محسوس ڪيو ۽ ان جذبي کي حياتيءَ جي بنيادي ۽ سڪ

---

* فينڪس :- هڪڙو خيالي پکي جنهن جي چهنب ۾ ست سؤ هوندا آهن. ڪنهن ڏينهن هو ديپڪ راڳ گائيندو آهي ۽ هن جي ساري وجود ۾ پنهنجي ٿي راڳ جا آلا پڙڪي پوندا آهن ۽ هو انهن آلن ۾ سڙي رک ٿي ويندي آهي. وري جڏهن مينهن پوندو آهي ۽ مينهن جون بوندون هن جي رک تي پونديون آهن تہ هو وري جيئرو ٿي پوندو آهي.

قوت سمجهيائين ۽ سڀ زندگي انهن ماڻهن سان مقابلو ڪندو رهيو جن ان موضوع کي دور انديشيءَ جي پڙدن ۾ لڪائڻ ٿي چاهيو.

لارنس جي ڪن نظرين جهڙو ته عورت کي مڙد جو محتاج سمجهڻ، هن جي ليکڻين ۾ مونجهارو پيدا ڪري ڇڏيو پر تنهن هوندي به هن جون لکڻيون زندگيءَ جي اونداهن پاڻن جا عظيم اهرام آهن.

ٽينيسي وليمز، نيو اورلينز، سپٽمبر ١٩٤١

هن ڊرامي جي باري ۾ لارينس جي زال فريدا لارينس جو ڪيبل نوٽ.

ڪتاب جو عنوان ڏاڍو سٺو آهي. مون جڏهن هي ڊرامو پڙهيو ته مان وساري ويٺس ته اهو منهنجي ۽ لارينس جي باري ۾ آهي پر هي دنيا، جنهن ۾ تخليق جنم وٺندي آهي، ان ۾ ائين ٿيندو آهي. ڊرامي جو مرڪزي خيال اها ازلي مخالفت ۽ ڪشش آهي جيڪا عورت ۽ مڙد ۾ ازل کان آهي. اها ازلي مخالفت ۽ ڪشش مون ۾ ۽ لارينس ۾ نه هئي. پر اصل حقيقت ڪا بي هئي، ڪاش! مان ويساه ڏيارينڊ لفظن ۾ بيان ڪري سگهان ته اها ڪهڙي حقيقت هئي.... پر اها ڏکي گهالهه آهي. اها چا هئي؟ اها روزاني عام محبت کان بلڪل نرالي هئي. روزاني عام محبت، تمام جلد محدود ٿي ويندي آهي. اسانجي محبت زندگيءَ وانگر آزاد ۽ زندگيءَ جي لامحدود امڪانن سان پريل هئي جنهن اسان کي هڪ بئي سان ڳنڍي ڇڏيو هو. غربت ۾ ساري دنيا، دنيا جي هرهڪ شيءِ اسانجي هئي. اسان رڳو ساهه کڻڻ جي بدران، هڪ هڪ پل، پوريءَ طرح زنده ٿي رهياسين. جو ڪجهه وهيو واپريو ٿي اهو هڪ نئون ۽ نرالو

تجربو هو. موت جي پس منظر ۾ ڪري هرهڪ شيءِ چٽي ۽ واضح هئي. مرڻو سڀ کي آهي ۽ ڪوبہ "Forest Lawn" موت کي ميساري نٿو سگهي.

لارينس جيڪو اکر لکيو تنهن کي نئين معنيٰ ڏيئي چڏيائين چاکاڻ جو هو هميشه متاچري کان هيٺ اونهاين تائين پهچندو هو. اسان بہ ڪيترائي دفعا متاچري تي رهياسين، پر بہ ٽياسين. لارينس پنهنجي موت کي وڏي جرات سان منهن ڏنو يا ائين چئجي تہ موت ۾ هو زنده رهيو. آخر سڀ کجهہ ختم ٿيو ۽ هو بستري تي پيو هو. مون هن ۾ صحتمنديءَ کي محسوس ڪيو. هو اڃا عزم سان هو. هو وڏي ايمانداري ۽ مڙسائي هٿ سان زنده رهيو.

اڄ هيترن سالن کانپوءِ مان هن لاءِ سوچيان ٿي تہ ائين ٿو لڳي جڏهن منهنجي زندگيءَ جي لات کي ڏڏڙي هير چهي ان لات کي وڌيڪ روشن ڪري وئي جيڪڏهن هن کي موقعو ڏنو ويو تہ هو پين جي زندگين جي لات کي بہ ائين ئي وڌيڪ روشن ڪري چڏيندو.

فريدا اريڪس

ڊرامي جا ڪردار: ڊي-ايچ-لارنس، فريڊا ۽ برٿا.

هنڌ :- وينس، فرانس، ابلپس جو سامونڊي ڪنارو

مهل :- ٽپهري.

ڏيک :- لارنس Sun Porch ۾ ويٺو آهي جنهن جي ساڄي پاسي سج جي بلڪل سامهون دري آهي. ان ساڳيءَ ڀت ۾ در آهي، جيڪو سمنڊ ۾ ننڍڙين پهاڙين جي سنهين چوٽين طرف کلي ٿو. تيز هوا ٿي لڳي ۽ سامونڊي ڇولين جو آواز ٿو اچي. لارنس ماٺ ڪيو سمنڊ ڏانهن ٿو نهاري. هن جي پٺيان، کاٻيءَ ڀت تي سنهري، اڇن ۽ قرمچي تارن سان اٽيل بينر لڳل آهي، جنهن تي باه جي اُلن جي آکيري ۾ ويٺل فينڪس پکيءَ جي تصوير ٺهيل آهي.... لارنس جي سڀ کان پياري علامت!

لارنس ماٺ ويٺو آهي. هن جي ڏاڙهي باه جهڙي آهي ۽ پڪل ڳاڙهه سري مٽيءَ جهڙي رنگ وارو منهن سانيتڪو آهي. هن جا هٿ هن جي مٿان پيل چوڪڙين واري ڪمبل تي رکيا آهن. انهن هٿن زندگيءَ جي جي زبردست مادي کي جهلي پلاسٽڪ وانگر پلٽي ڇڏيو هو. هن جون آڱريون ويلئس جي کاٽين ۾، ڪوئلو ڪڍڻ وارن مزورن جي آڱرين جهڙيون آهن. انهن آڱرين تي سُنهري وار آهن ۽ آڱرين جا ڏوڏا اُڀريل آهن. هن جون آڱريون ڀيڪوڙيل آهن، جيڪي هن جي اندر جي بي چينيءَ کي ظاهر ٿيون ڪن. هن جون ٿورڙيون ويڪريون ناسون ايترو ته آهستي ساهه ٿيون کڻن، جو ائين ٿو لڳي ڄڻ سندس ساهه جي سنهڙي تند هلڪي سٽ سان ڇڄي پوندي. مخالفن سان منهن ڏيڻ لاءِ پيدا ٿيل انسان، اڄ اهڙي شيءِ سان مهاڏو اٽڪائي ويٺو آهي، جيڪا هن جي پهچ کان ٻاهر آهي،

ڪيس پنهنجي غضب، تي قابض رهڻو آهي، ان ڪري هو چوڪڙين واري ڪمبل ۽ هلڪي گاڙهي رنگ جي شال ويڙهي مان ڪيو ويٺو آهي .... هن ڪي ڏسي اندازو ٿئي ٿو، ته چيٽر پنجوڙ ۾ ڦاٿو آهي، پر اڃا هن هار نه مڃي آهي .

فريدا اندر اچي ٿي. اٽڪل پنجاهه ورهين جي قدآور عورت .... ڏند ڪٽائن جي ارون ديوتا جي انهن خدمتگار ٻانهين جهڙي جيڪي فيصلو ڪندين آهن ته جنگ ۾ ڪير ڪير قتل ٿيندو. هن جي هٿن ۾ نفاست سان ويڙهيل پيڪٽ آهي .

لارنس :- (ڪنڊ ڦيرڻ ڪانسواءِ) اهو ڇا آهي ؟

فريدا :- ٻاهر چائنٽ وٽ ٻيو هو

لارنس :- مون ڪي ڏيکار

فريدا :- رڪ واري جو نالو ۽ ائڊريس لکيل نه آهي .... مون درياءَ مان هن جي ٿوري جهلڪ ڏني هئي

لارنس :- ڪا عورت هئي

فريدا :- ها ....

لارنس :- هون ....

فريدا :- نيرو جيڪٽ پاتل پڪي وهيءَ جي ٽڪل ڪنوار.... هن پيڪٽ پورچ ۾ رکيو ۽ موڙ، دروازو کوليو ته ان ڪان اڳ پهاڙيءَ تان چڙ ته رڙهندي لهي وڃي

لارنس :- (هن جي آواز ۾ چڙ ايندي ٿي وڃي) اهو منهنجي لاءِ آهي نه ؟

فريدا :- ها تنهنجي لاءِ آهي

لارنس :- ته ٻوءِ مونکي ڏي .... بيوقوف عورت ، تون سمجهين ڇو نه ٿي

فريدا :- منهنجو خيال هو ته سڄ جي ڪري تنهنجو سياڻ ٿيڪ ٿي ويو هوندو

لارنس :- سچ تہ منهنجي طبيعت وڌيڪ خراب ڪري ڇڏي. ساري منجهند مان ۽ سڄ هڪ ٻئي جا ويچارا ڪيندا رهياسين. مون سڄ ڪي چيو "پوڙهي ڪتي مون کي نيڪ ڪر مون کي طاقت ڏي، منهنجا هٿ جهلي مون کي هن ڪرسيءَ مان کڻ؛ پر سڄ بہ بنھ Hansfran جهڙو آهي، جيڪا ڊاڪٽ کي ڀهاري ڏيندي رهي ۽ ٻڌئين نہ تہ مان هن کان ڇا جي بيڪ ٿو گهران. مان هن کي ڏوهہ نٿو ڏيان. مان بہ بيڪ گهرڻ وارن ڊانهن گهٽو ڏيان نہ ڏيندو هيس. مڙد کي بيڪ گهرڻ نہ گهرجي. مڙد جيڪي چاهي ان تي کيس قبضو ڇمائڻ گهرجي. دشمن جي هٿان کسڻ گهرجي. جيڪڏهن هو وڃي نٿو سگهي، کسي نٿو سگهي تہ پوءِ هن کي ان شيءِ جو خيال ئي دل مان کڏي ڇڏڻ گهرجي ۽ ڪجهہ نہ ملڻ تي مطمئن ٿيڻ گهرجي. هيڊانهن ڏس (هن پيڪيٽ کوليو آهي) سنگترن جي مربي جي برني (ڀاراڻي خوشيءَ سان مرڪي ٿو) هن برنيءَ ۾ آگسٽ جو مهينو بند آهي

فريدا :- اهو مربو نيرن ۾ ڪائجانءِ

لارنس :- (سنهري ڏاڪو کوليندي) جيستائين جيئرو آهيان تيستائين نيرن ۾ هي مربو ڪائي سگهندس .... فريدا ڏس تہ هيءَ برني بہ پوريءَ سائز جي آهي

فريدا :- اجايون گالهيون نہ ڪر (هن کان برني وٺڻ جي ڪوشش ڪري ٿي؛ پر لارنس ٻليءَ واريءَ ڦرتيءَ سان جهٽ هٽي هن جي ٻانهن کي جهلي ٿو)

لارنس :- ڇڏ بيوقوف ان کي ڇڏ

فريدا :- (کلندي) آلا ! لارنس. تو ۾ اڃا ڇڪي طاقت آهي

لارنس :- تو ڇا ٿي سمجهيو

فريدا :- مون کان وسري ويو.... ٻوٽين ڏينهن ۾ ٿون مون سان

چگو ٿي هلين نہ

لارنس :- ۽ تو سمجهيو تہ تو مونکي پالتو بنائي ڇڏيو آهي

فريدا :- ها. پر مونکي چگيءَ طرح سمجهڻ گهربو هو. مونکي خيال ئي ڪونہ هو، تہ تو پنهنجي اندر ۾ ڇا ويڙي ڪيو ڇالاڪ لومڙ، مٺان پيلو ليپ هڻي، تون سارو ڏينهن گاڙهي سڄ کي پنهنجو پاڻ ۾ جذب ڪندو رهين ۽ ان کي سون ٿي اوگاڇڻ لاءِ زهر ۾ بدلائيندو رهين

لارنس :- مون تہ ڇار ٿي آڇيو.... چمڪندڙ لوهي ڇار، تہ جيئن تو کي جهلي سگهان. ڇالاڪ عورت سمجهيئہ جيڪڏهن ان ڇار مان پاڻ ڇڏائي سگهين تہ بيشڪ ڇڏاءِ

فريدا :- (ڪلندي) آلا. تون تہ مونکي ڏکوئين ٿو

لارنس :- (آهستي ڪيس ڇڏي ٿو) ڪوڙ نہ ڳالهاءِ.... تو ۾ زندگيءَ جي قوت آهي. تو کي خدا ايتري گهڻي قوت ۽ مونکي ايتري ٿوري قوت ڇو ڏني. تون ڇاهين تہ منهنجي هانهن کي سڪل ڪانيءَ وانگر ڀڃي سگهين ٿي

فريدا :- نہ نہ.... تون هميشہ طاقتور رهيو آهين. مان ڪڏهن توتي حاوي ٿي سگهيس؟

لارنس :- (آرام سان) تون مون تي حاوي ٿي نٿي سگهينءَ (هن جو ساهہ منجهڻ ٿو لڳي) هيءَ برني دريءَ ۾ رک

فريدا :- (برني کڻي وڃي ٿي) اڙي، هن تي تہ هڪڙو ڪارد بہ لڳل آهي.... تنهنجي پرستارن مان هڪڙي پرستار جي پاران.... ۽ هئي طرف لکيل آهي مسٽر لارنس. مان تنهنجي پوڇا ڪندي آهيان، ان ڪري جو مونکي خبر آهي تہ رڳو خدائي زندگيءَ جي باري ۾ ايترو ڄاڻي ٿو....

لارنس :- جيتوڻيڪ مان پنهنجي خدا کي گهوڙ ۾ ناڪام ٿيس. پر ڄاڻيان ٿو تہ مون نيري جيڪٽ واري ان نامعلوم ڪنواريءَ لاءِ اتفاق سان هڪڙو خدا خلقي ڇڏيو....

۽ پنهنجي ديوتا جي قربان‌گاه تي هوءَ مربي جي نازڪ برنيءَ جو نذرانو کڻي آئي آهي! ڪيڏي نه معمولي عورت آهي! مينهن ۾ جبل جي لاهين تان پٿجي رڙهندڙ نديڙن پٿرن جهڙا ڏرتيءَ جا نديڙا ۽ معمولي جيوَ اهڙي عظيم غير اعتقادي جا حامل ٿيندا آهن. هو پنهنجي خدا کي گولي لهندا آهن۽ڪيس مربي جو نذرانو پيش ڪندا آهن. جيڪڏهن مان پنهنجي خدا کي گولي لهان .... گولي سگهان ته مان پنهنجو سينو چيري پنهنجي دل کي هن جي اڳيان باهر ڏيندس

فريدا :- تون تندرست ٿيندو ٿو وڃين

لارنس :- تو اهو اندازو ڪيئن لڳايو

فريدا :- تون منهنجي باري ۾ جذباتي ٿيندو وڃين. تون پنهنجي باري ۾ صحيح اندازو لڳائي نٿو سگهين. تون حضرت عيسيٰ کي قبول نه ڪرين ها، چاڪاڻ جو هو توکي ٺيڪ ڪري چڏي ها، توکي پنهنجي حقيقي صليب جي لڙڪن مان ڪيڏو مزو اچي ها!

لارنس :- هن وقت تنهنجو ڪنڌ منهنجي هٿن ۾ هجي ها ته....

فريدا :- (هن جي سامهون گوڏا کوڙي) منهنجو ڪنڌ حاضر آهي .... مونکي گهٽو ڏيڻ چاهين ته بيشڪ ڏي

لارنس :- (نرميءَ سان هن جي ڪنڌ تي آگريون ڦيري ٿو) فريدا، تنهنجو چا خيال آهي چا هڪ دفعو وري مان نيو ميڪسيڪو واپس وڃي سگهندس

فريدا :- چونه! لارنس تون جيڪي چاهين سو ڪري سگهين ٿو. اهڙي ڪا رڪاوٽ ڪانهي جنهن کي ٽپي يا ان جي هيٺان لنگهي يا ان کي ڏکو ڏيئي تون پري نه ڪري سگهين

لارنس :- تنهنجو چا خيال آهي ته ڪڏهن مان اچي طاقتور گهوڙي تي چڙهي ريگستاني واچوڙي وانگر وڃي سگهندس ....

مان ادبي ماڻهو نه آهيان .... مان ڪتابن کان ٽڪجي
پيو آهيان. هتي ڪوبه اهڙو ڪونهي جيڪو سمجهي
سڌهي ته ان کان وڌيڪ چڙ ڏيارينڊ مذاق ٻيو
کهڙو ٿي سگهي ٿو ته مون جهڙي انسان جي زندگيءَ
جو اظهار ڪتاب هجن.

فريدا :- نه ته تنهنجي زندگيءَ کي کهڙيءَ صورت ۾ ظاهر ٿيڻ
گهربو هو

لارنس :- ڪنهن نه ڪنهن وحشي عمل جي صورت ۾. مان رڳو ايترو
ڪري سگهيس جو هن دنيا ۾ عورتن، مسودن ۽ بي هوده
رحجانن جو واڌارو ڪيم. ظاهر طور ته اخلاقيات،
ڪوڙي شرم ۽ عقليت جي بورزوا تصورن ۽ انهن خارجي
قوتن سان وڙهندو رهيس، جيڪي اصل ۾ خارجي نه هيون.
منهنجو اصل مقابلو منهنجي اندر ۾ ويٺل ننڍڙي عورت
سان هو. نيرو جيڪٽ پاتل پڪي وهيءَ جي ڪنواري....
جيڪا ان ڪان اڳ جو خدا مونکي منهنجي سڌ جو
جواب ڏي اک جهپ ۾ پهاڙيءَ تان لهي وئي .... هاڻي
مان وري ريگستانن ڏانهن موٽي وڃان ٿو چاهيان، ته
جيئن وري وحشي ٿيڻ لاءِ پاڻ پتوڙي سگهان، مان
"لوبلاس" تي بيهي ڏهن ميلن جي فاصلي تان ان مينهن ۽
طوفان کي ڏسڻ ٿو چاهيان، جيڪو چانديءَ جا فوجي
توپ پائي مارچ ڪندڙ ديون جي لشکر رانگر وڌندو
ٿو اچي!

فريدا :- ڪير ٿو چئي ته تون ائين ڪري نٿو سگهين

لارنس :- تون .... توکي خبر آهي ته مان ائين ڪري نٿو سگهان....
منهنجي اندر جو وحشي مڙد مري چڪو آهي ۽ عورتن
۾ موت کي محسوس ڪرڻ لاءِ ڇهون حواس هوندو
آهي. هو موت جي آمد کي ان وقت ئي محسوس ڪرڻ
شروع ڪندو آهن، جڏهن موت جو اڇا آغاز ئي نه

ٿيندو آهي .... مان تہ سمجهان ٿو تہ اهي عورتون ئي آهن، جيڪي موت کي اندر اچڻ جي اجازت ڏيندیون آهن .... هو سُس پُس ڪري موت کي آڳر جي اشاري سان اندر سڏيندیون آهن ۽ پنهنجي چوغي مان اونداهي دروازي جي چابي ڪڍي هن کي ڏيندیون آهن

فريدا :ـ ائين نہ آهي. عورتون زندگيءَ جي آمد جي قيمت ادا ڪندیون آهن ۽ پوءِ ساري زندگي پنهنجي ٻانهن سان ان دروازي تي صليب جو نشان ٺاهي بيهندیون آهن، جنهن دروازي مان موت اندر اچڻ چاهيندو آهي. مڙد موت سان پيار ڪندا آهن .... عورتون نہ ڪندیون آهن. مڙد هڪ ٻئي کي گهاوَ ڏيندا آهن ۽ عورتون انهن گهاون سان وهندڙ رت کي روڪيندیون آهن.

لارنس :ـ ها .... رت کي پي روڪيندیون آهن .... چگو هاڻي مون کان پري ٿيءُ .... مون کي ايڏي ڇڻ جي ضرورت نہ آهي (فريدا پنهنجا هٿ پري ٿي ڪري) تنهنجون هي آڳريون مونکي ڪمزور ٿيون ڪن .... منهنجي بٽ مان ساري قوت نچوڙي ٿيون وڌن.

فريدا :ـ نہ نہ .... منهنجا پيارا، هي آڳريون تہ ان قوت کي واپس ٿيون آڻين.

لارنس :ـ مان توکان هڪڙو واعدو وڌ ٿو چاهيان .... مان مرڻ وارو آهيان .... جڏهن مان مرڻ تي هجان، تہ خدا جي واسطي فريدا ان وقت مونکي اڪيلو ڇڏي ڏجانءَ .... ان گهڙيءَ مونکي نہ ڇهجانءَ .... نہ تون پنهنجا هٿ منهنجي پيشانيءَ تي رکجانءَ، نہ ٻئي کنهن کي ائين ڪرڻ ڏجانءَ .... ان گهڙيءَ مونکي ڊپ آهي .... اڻاکو انديشو آهي، تہ جنهن وقت مان مري رهيو هوندس ان وقت بيشمار عورتون منهنجي چوڌاري هونديون ـ جنهن وقت مون مان هنن کي اندر اچڻ کان روڪڻ

جي طاقت ختم ٿي چڪي هوندي .... هو سيني درن
۽ درين مان اندر گهڙندڙيون ايندڙيون .... جڏن جي صورت
۾ .... گيرن وانگر گهمگهوڙ گهوڙ ڪندڙيون .... پار ڪيندڙيون
جلندڙ فينڪس کي پنهنجي گهيري ۾ وٺندڙيون .... هنن
جي اکين مان ٽمندڙ نندڙا نندڙا لڙڪ ۽ چمڙين منهنجي
اکين ۽ منهن کي ڍڪي ڇڏيندڙيون .... دلربا ايما ....
ڪنواري برتا .... ۽ کي گهٽ ٿ کي تمام گهٽي
جنسي قوت واريون عورتون ان جڏي ۾ شامل هوندڙيون،
جن مونکي پنهنجي منجهيل ۽ گڏيل جنسي قوت جو
ڪشف سمجهيو .... هو پنهنجي ساهم پوساڻيندڙ منهن
سان موڪي ايندڙيون .... مان اهو نڏو چاهيان .... مان
ائين مرڻ ڏو چاهيان جيئن اڪيلو پوڙهو جانور مرندو
آهي .... منهنجي دل ٽي چوي ، ٿ مان ڏاڍي شدت
سان .... ڏاڍي پاڪيزگيء سان ائين مران جو منهنجي
اندر ۾ نفرت ۽ خوف جهڙن سخت شين کانسواءِ ٻيو
ڪجهه نه هجي، جن کي مان پڃاڻيء ٿائين پهچايان ،
تون سمجهين ٽي نه فريدا ....
سون ۾ اجا ٿائين مڙدانگيء جو گهڻو حصو بچيل آهي.
مان ان سان موت سان ملڻ ڏو چاهيان . مان جڏهن
آخري دفعو رت اوگاڇيان ٿ ڏڻيء جي واسطي مونکي
ڪٽي اهڙي بستري تي نه سمهارجانء، جنهن جي چوڌاري
عورتون گهيرو ڪيو بيٺيون هجن .... اهي آخري گهڙيون
مان گهر ۾ نه گذارينڊس .... مان هي دروازو کولي باهر
هليو وينڊس .... باهر ساموندي پهاڙن جي سنهين چوٽين
ڏانهن هليو وينڊس .... ان وقت ڪوبه منهنجي پٺيان
نه اچي .... اها گاله ياد رکڻ تمام ضروري آهي فريدا
ٿ مان اڪيلائيء ۾ مرڻ ڏو چاهيان، بلڪل اڪيلائيء
۾ .... ساموندي پهاڙن جي چوٽين ۽ ساموندي پاڻيء

جي سات ۾ .... منهنجي متان آس ۽ ستارن جي ٽڏي روشني هجي .... پيو ڪجهه نه .... نه ڪو هٽ .... نه ڪا پانهن .... نه ڪي چپ ۽ نه عورتون .... بي رحم فطرت کانسواءِ پيو ڪجهه نه هجي .

فريدا :- مان ننڍي مچان .... مونکي يقين نٿو اچي ته ڪو چاهيندو هوندو ته مرڻ مهل هن جي ويجهو بي رحم فطرت کانسواءِ پيو ڪو نه هجي .

لارنس :- فريدا، ان جو مطلب ته تون انڪار ٿي ڪرين !

فريدا :- نه نه مان بلڪل راضي آهيان .

لارنس :- تون مون سان واعدو ٿي ڪرين !

فريدا :- ها ها .... چڱو هاڻي تون ڪنهن بي شيءِ لاءِ سوچ ، مان چانهن ڪٽي اچان ٿي .

لارنس :- (اوچتو ڪا شيءِ ڏسي) او منهنجا مولي !

فريدا :- ڇو ڇا ٿيو ؟

لارنس :- هو سُنهري مڇين وارو پيالو ڪٽي هتي منهنجي سامهون دريءَ تي رک .

فريدا :- ڇو ؟

لارنس :- ان ڪري ته جيئن مان انهن جي نظرداري ڪري سگهان .... ان چنڊي ٻليءَ اڄ وري مڇين تي جهپو هنيو هو .

فريدا :- توکي ڪيئن خبر پئي ؟

لارنس :- پهرين ان ۾ چار مڇيون هيون هاڻي ٽي آهن .... اها چنڊي ٻلي وئي ڪيڏانهن .

فريدا :- ٻاهر وئي هوندي .

لارنس :- ته جيئن پنهنجي شڪار کي مزي سان کائي سگهي .

فريدا، اهي مڇيون هتي دريءَ جي چانئٽ تي رک .

فريدا :- لارنس، مڇين کي آس ۾ رکندين ته مري ويندیون .

لارنس :- (کاوڙ ۽ مان) مان چوان ٿو مون سان ايڏي جاڙي نه

هڻ .... مڇيون هيڏانهن کڻي رک .

فريڊا :- (يڪدم اٿي مڇين وارو پيالو کڻي دريءَ وٽ رکڻ وڃي ٿي) تون اڄ ايڏو ڪاوڙيل ڇو آهين ؟

لارنس :- منهنجو خيال آهي ، ته تو پاڻ هڪڙي سنهري مڇي ٻليءَ کي ڏني آهي .... تون ائين ڪري سگهين ٿي .... تون ۽ ٻلي، ٻئي هڪ جهڙيون آهيو ، ٿلهيون متاريون، اکين پوريون ۽ بکيون .... ٺيڪ آهي !

فريڊا :- لارنس مڇيءَ جي ڳالهه تي ايڏو گوڙ .

لارنس :- اها رڳي مڇيءَ جي ڳالهه نه آهي ؟

فريڊا :- نه ته ڪهڙي ڳالهه آهي ؟

لارنس :- هينئر منهنجي قوت ختم ٿي وئي آهي. مان اهو سوچڻ کان پاڻ کي روڪي نٿو سگهان، ته منهنجي قوت جو حصو توهان جهيڙين ۾ ضايع ٿي ويو .

فريڊا :- (اوچتو منهن هٿن ۾ لڪائي ٿي) او .... لارنس !

لارنس :- هي ڇاٿي ڪرين ؟ خدا جي واسطي روئڻ پٽڻ بند ڪر. مون کان برداشت نٿو ٿئي . اهو مون کي وڌيڪ بيمار ڪري ڇڏيندو آهي .

فريڊا :- مان سمجهان ٿي ته تون مون کان نفرت ٿو ڪرين .

لارنس :- (ٿوريءَ دير ۾ ڦڪائيءَ سان هن جي ٻانهن کي چمي ٿو) منهنجون ڳالهيون دل ۾ نه ڪر .... مونکي توسان محبت آهي. فريڊا مان توسان محبت ٿو ڪيان. منهنجي چانهن ۾ ٿورو رَم (Rum) ملاءِ .... مان طاقتور ٿيندو ٿو وڃان، پوءِ مان پاڻکي ايترو ڪمزور ڇو سمجهان؟

فريڊا :- (هن جي پيشاني چمي ٿي) منهنجي مرضي آهي ته تون بستري تي ليٽي پئه .

لارنس :- بسترو ته ڏامر ٿو لڳي .... ليٽندس ته چنبڙي پوندو.... ڪهڙي خبر ته ان مان ڪڏهن پاڻ ڇڏائي سگهندس منهنجو نرڙ گرم آهي ؟ (فريڊا پيار مان هن جي اکين

ٿي هٿ رکي ٿي ۽ لارنس ٻارڙن وانگر جهونگاري ٿو)
منگهڻن جي راڻي، او منگهڻن جي راڻي، گهر ڏانهن ڀڄ
تنهنجي گهر کي باهه لڳي آ، تنهنجا ٻارڙا سڙي ويندا.
(ٿورو مرڪي ٿو) منهنجي ماءُ جڏهن به منگهڻ ڏسندي
هئي ته ائين چو ندي هئي ..... گهڻا ماڻهو ڳوڙها ۽ ڳتيل شخصيت
وارا هوندا آهن، هنن ۾ اهڙي ڪا خاص ڳالهه ڪانه هوندي آهي.
فريڊا :- (اُٿي وڃي ٿي ۽ پوءِ فينڪس جي بينر هيٺان بيهي
ٿي) آلا .... پنهنجي شعلن جي آکيري ۾ ويٺل بهادر
پوڙهو ۽ ڪاوڙيل پکي .... منهنجي خيال ۾ تون ٿورو
جذباتي ٿي ويو آهين!
لارنس :- (اوچتو پورو اڳتي جهڪي) ٽن ماڻهن جي چانهن
تيار ڪجانءِ.
فريڊا :- ٽيون ڪير آهي؟
لارنس :- برٿا .... اڄ هوءَ لنڊن مان واپس موٽندي .... منهنجي
تصويرن جي نمائش جون خبرون آڻيندي.
(ڪرسيءَ تان اُٿي بيهي ٿو)
فريڊا :- هي ڇا ٿو ڪرين؟
لارنس :- هنکي وٺڻ لاءِ ٻاهر ٿو وڃان.
فريڊا :- وبهي رهه بيوقوف .... مان هنکي وٺي ٿي اچان .... پر
خبردار جو هنکي هن گهر ۾ رهڻ لاءِ چيو اٿيئي ....
ائين ڪيئي ته مان هتان هلي ويندیس (ٻاهر وڃي ٿي).
لارنس :- ڪڙ ڪڙ .... ڪڙ .... ڪڙ، تون سمجهين ٿي ته مان
اڃا وڌيڪ ڪڪڙيون پنهنجي چوڌاري گڏ ڪرڻ ٿو
چاهيان (هو ڪرسيءَ ۾ هيڏانهن هوڏانهن ٿئي ٿو ۽ پوءِ
ڪمبل هڪ پاسي اڇلائي پيرن تي بيهي ٿو. مٿي
ڦرڻ جي ڪري هو ٿاٻڙجي ٿو ۽ ڏاڍي ڏکيائيءَ سان
ساهه کڻڻ جي ڪوشش ڪري ٿو .... اڳتي وڌي پورچ
جي ٻاهرين دروازي وٽ اچي ٿو پر کنگهه جي زبردست

دوري جي ڪري بيهڻ ٿي مجبور ٿي ٿو .... هو ڪنڊ ڦيري، پريشانيءَ مان ڪرسيءَ ڏانهن ڏسي ٿو) نہ نہ .... لعنت هجيئي .... مان نہ ڪري سگهندس (اکيون ڪٽي فينڪس ڏانهن ڏسي ٿو بهادريءَ سان سڏي ٿيڻ جي ڪوشش ڪري ٿو ۽ پوءِ ٻاهر وڃي ٿو). ٿوريءَ دير ۾ فريدا برٽا سان گڏ موٽي ٿي اچي .... برٽا نندي قد جي خوش باش انگريز عورت آهي، جنهن جون اکيون ٻارن جهڙيون معصوم ۽ آواز تڪو آهي).

فريدا :- آلا .... هو آٽي هليو ويو!

برٽا :- هن‌کي اٽڻ جي اجازت نہ آهي؟

فريدا :- ٿورڙي ٽڪ سان هن کي ٻيو هيمريج ٽي سگهي ٿو ۽ ان ساڻ هو ختم ٽي ويندو .... لورينزو! ڪٽي آهين؟

لارنس :- (ٻاهران) پوڙهي ڪڙ. ڪڙ .... ڪڙ بند ڪر. مان چانهن ڪٽي اچان ٿو.

برٽا :- هن کي وڃي جهل.

فريدا :- هو جهل ۾ نہ ايندو.

برٽا :- مرڻ جي مرضي اٽس ڇا؟

فريدا :- نہ نہ .... هرگز نہ. هن جا ڦڦڙ ختم ٽي ويا آهن پر هو ساهه ٿوکڻي .... هن جي دل صفاگسي وئي آهي پر اچان ڏڪ ڏڪ ٽي ڪري .... ان جدوجهد کي ڏسي مونکي ڏاڍي تڪليف ٽي ٿئي .... ايتري تہ تڪليف ٽي ٿئي، جو دل ٽي چوي تہ هاڻي هو اها جدوجهد ڇڏي ڏي تہ ڇگو منهنجي مرضي آهي تہ هو هار مڃي ۽ جيڪي ٽيڪو هڃي تنهنکي ٽيڻ ڏي.

برٽا :- فريدا ....

فريدا :- هن جو جسم ٽشو پيپر جي ٽهيل اهڙي گهرڙي جهڙو آهي، جيڪو باهه جي شعلن ۾ هڃي .... شفاف پتيون ٻڙڪندڙ باهه ٽي ويون آهن. ماڻهو سري تہ هن جي

روح کي اڳوات ڏي نڪري وڃڻ گهرجي. روح کي
ماس کان اڳ آهستي آهستي مري وڃڻ گهرجي ، تہ
جيئن کو ڏسي سگهي تہ روح کي پناهہ ڏيڻ وارين
جسم جي پتين کي کيئن روح آهستي آهستي ڇاهيندو
ٿو وڃي.

برٹا :- مان نٿي سمجهان.... مان سمجهڻ لاءِ تيار نہ آهيان تہ هو
مري ڇو سگهي ٿو.

فريدا :- چا هو ائين کري سگهي ٿو- جسم کانسواءِ زنده
رهڻ.... اهڙو شعلو ٿيڻ جنهن لاءِ کو پارڻ نہ هجي.

برٹا :- ها. فينکس ائين کري سگهي ٿو.

فريدا :- فينکس خيالي پکي آهي ۽ هو انسان آهي.

برٹا :- هو انسان کان مٿاهون آهي.

فريدا :- مون کي خبر آهي تہ تو هميشہ هن کي ائين سمجهيو
آهي. پر تون غلطيءَ تي هيين.

برٹا :- تو کڏهن بہ اقرار نہ کيو تہ لورينزو ديوتا آهي.

فريدا :- هن سان سمهڻ کانپوءِ..... نہ مان اهو اقرار کري
نٿي سگهان.

برٹا :- جسماني جاڻ کان وڌيڪ بہ ماڻهوءَ ۾ ڪجهہ هوندو آهي.

فريدا :- پر سڀ کان پهرين جسماني جاڻ آهي.

برٹا :- مان نٿي سمجهان.

فريدا :- يوءِ ٽون لارنس جي اهڙا گالهہ بہ نہ سمجهندينءَ تہ
عورت جي جسم کي سمجهڻ کانسواءِ عورت کي سمجهي
نٿو سگهجي.

برٹا :- منهنجو خيال آهي تہ تو ئي رڳو جسم تائين محدود
رکيو آهيس.

فريدا :- واهہ.... جي اهو سچ آهي تہ پوءِ لارنس کي منهنجو
ٿورائتو ٿيڻ گهرجي.

برٹا :- منهنجي خيال ۾ ان ۾ ٿورائتي ٿيڻ جي ڪاگالهہ ڪانهي.

فريڊا :- ڳالهه ته ٻڌ .... جيڪڏهن هو تنهنجي هٿ چڙهي وڃي ها ته تون هن کي ڇا ڪرين ها.

برٿا :- منهنجي هٿ ..... فريڊا !

فريڊا :- شايد تون هن کي سندس جسم کان ٻاهر ڇڪي ڪڍي اچين ها. پوءِ هو ڪٿي هجي ها.... پولار ۾ !

برٿا :- فريڊا....

فريڊا :- توکي خبر ئي ڪانهي ته لارنس ڇا آهي.... لارنس جي حقيقت، هميشه توکان لڪل رهندي. هن جي هر ادبي تخليق جسم جو اظهار آهي. هن کي انهن ماڻهن کان ڪيڏي نفرت آهي، جيڪي ڪوڙي شرم ۽ منافقت، جي ڪري جسم جي سچ کي لڪائيندا آهن.

برٿا :- فريڊا. اسان وري اهو ساڳيو ٻاراڻو جهيڙو شروع ڪري ڏنو.

فريڊا :- چڱو جهيڙو ختم ٿا ڪيون. پر لورينزو ۾ باقي جو ڪجهه بچيو آهي ان کي ڄاڻڻ جي ڪوشش نه ڪر.

برٿا :- هن ۾ باقي اها شيءِ رڃي بچي آهي جيڪا ورهائي نٿي سگهجي.

فريڊا :- هشت .... چپ ڪر .... هو اچي پيو.

برٿا :- (دروازي ڏانهن وڌي ٿي) لورينزو

لارنس :- (ٻاهران) منهنجي ٻلڙي، او منهنجي ٻلڙي تون ڪيڏانهن وئي هيين؟

برٿا :- (خوشيءَ مان) لنڊن ۾ راڻيءَ کي ڏسڻ وئي هيس.

لارنس :- (ويجهو ايندي) منهنجي ٻلڙي، او منهنجي ٻلڙي آتي ڇا ڪيئه؟

برٿا :- (ساڳي انداز سان) اچي ڪرسيءَ هيٺان ڪوئي کي ڳوليم. (لارنس ٽرالي ڌڪيندو دروازي مان ظاهر ٿئي ٿو. برٿا هن کي حيرت وچان ڏسي ٿي.)

لارنس :- (هن کي ڏسي) مان سمجهان ٿو .... مان، توکي ڪنهن

سيکڙات جي هٿن جي ٺهيل ممي ٿو لڳان نہ....

برٿا :- (پاڻ سنڀالي) نہ تہ.... لورينزو تون بلڪل ٺيڪ ٿو لڳين

لارنس :- اها لالائي نہ آهي.... پر بخار جي تپش جي ڳاڙهاڻ آهي.... مان سڙان ٿو.... باهہ ۾ پيو ٻران.... الائجي ڇو هن وقت تائين رک نہ ٿيو آهيان.... ڊاڪٽر حيران آهن ۽ مايوس بہ.... منهنجي هن ٿيڻ واري بيوه وانگي.... هيءَ بہ سڀ اميدون لاهي ويٺي آهي (برٿا اڳتي وڌي ٿي تہ جيئن چانهن ميز تي رکڻ ۾ هن جي مدد ڪري) تون منهنجو خيال نہ ڪر.... مان پاڻيهي سڀ ڪندس

فريڊا :- هي ڪڏهن نہ مڃندو.... نہ آرام ڪندو....

لارنس :- وري اها ڪڪڙ واري ٽان ٽان.... پوڙهي ڪڪڙ. تون ماٺ ڪري ويهي ڪڪڙ کي ڏس. سمجهئيہ.

فريڊا :- واهہ واهہ، ان قرمزي شال ۾ تہ تون واقعي آڪڙ وارو ڪڪڙ ٿو لڳين.

لارنس :- هيءَ شال مون تي ڪنهن وڌي....؟ ڪتي تو وڌي هوندي (شال لاهي اڇلائي ٿو) برٿا. آرام ڪرڻ سان مون کي ڪڏهن بہ فائدو نہ ٿيو.

برٿا :- ٿورو آرام ڪر پوءِ پاڻ ٻيڙيءَ تي سير ڪرڻ هلنداسين.

لارنس :- ها. اسين ٽيئي وري سمنڊ ڏانهن ويندا سين.

روبا.... ڊَب.... ڊَبُ

ٽي بيوقوف، هڪ ٽَبُ

برٿا ۽ فريڊا

۽ پراڻو باهہ خور

برٿا :- (هن جي ڏاڙهيءَ کي ڇهي) پراڻا باهہ خور.

لارنس :- ڏس تہ مان پنهنجي ڏاڙهيءَ کي ڪيئن ٿو ٺيڪ ڪيان (ننڍڙو آئينو ۽ ڦٽي ڪڍي ٿو)

فريڊا :- توبهن هن کي تہ پنهنجي وارن سان عشق آهي:

لارنس :- (ڦٽي ڏيندي) هن کي منهنجي ڏاڙهيءَ کان ساڙ آهي....

سڀ عورتون مڙدن جي ڏاڙهي مڇن کان سڙنديون آهن....
ڇاڪاڻ جو هو اهڙي شيءِ کي برداشت نه ٿيون ڪري
سگهن، جيڪا مڙد کي عورتن کان مٿيرو ٿي بڻائي.

فريڊا :- (چانهن وجهندي) ڳالهه اُن جي جي بلڪل ابتڙ آهي.

لارنس :- بيشڪ هو مڙدن کي پنهنجي جسمن جي اندر وڃڻ
جي اجازت ڏينديون آهن. پر هنن کي اها اميد هوندي
آهي ته هو وري ٻاهر نه نڪرندا ۽ هميشه لاءِ هنن
جا قيدي ٿي رهندا.

فريڊا :- واهه هڪڙي ڪنواري عورت جي ٻڌڻ لاءِ ڪهڙي نه
سٺي گفتگو آهي.

لارنس :- ڏٺئه برٿا هائي هيءَ تنهنجي ڪنواري هجڻ جو مذاق
پئي اُڏائي.

فريڊا :- مان هن جي ڪنواري هجڻ جو مذاق اُڏائيندس! مون کي
ته هن سان ريس ٿي ٿئي ته هيءَ ڪيتري نه خوش نصيب
آهي جو هن کي ڏينهن ۾ ڪيترا ڀيرا اهو ٻڌڻو نٿو
پوي ته حياتيءَ جي اصل قوت مڙد آهي ۽ ويچاري
عورت حياتيءَ جي مادي جو رڳو هڪڙو مفعول
ٽڪرو آهي.

لارنس :- مون ڪڏهن به مفعول نه چيو آهي پر مون هميشه
خطرناڪ چيو آهي (ڦٽي رکي پاڻ کي آئيني ۾ ڏسي
ٿو) مان ڏسڻ ۾ شيطان ٿو نظر اچان؟

فريڊا :- ٻڌ برٿا جنس جي باري ۾ هن جا نظريا هاڻي ڪائناتي
ٿيندا ٿا وڃن.... صبح جو سج اڀرندو آهي ته خير ٿي
ته هي ڇا چوندو آهي.... نه مان اهو ورجائي نٿي
سگهان.... ۽ جڏهن سج لهندو آهي تڏهن.... خير اهو
تون پاڻ پنهنجي ڪنن سان ٻڌجانءِ.

لارنس :- (کلي ٿو) ها.... مان هميشه هڪڙو جملو چوندو
آهيان.... ٻه ٽي منٽ انتظار ڪر. تون پاڻ ٻڌندينءَ

(آئينو پري ڪري ٿو) ها، پوءِ برٽا ....

برٽا :- ها .... لورينزو

لارنس :- تو اڃا ٻڌايو ڪونہ

برٽا :- ڇاجي باري ۾

لارنس :- تنهنجي خيال ۾ سون توکي لنڊن ڇو سڏ ليو هو.

برٽا :- پنهنجي رستي تان هٽائڻ لاءِ

لارنس :- ان ڪانسواءِ .... خير ڇڏ ان گالهہ کي .... ها اها نمائش.... ماٿن کي منهنجون تصويرون وٺيون ؟

برٽا :- جي .... اهي

لارنس :- ٻڌاءِ ڪٿي برٽا .... هيءُ جن تبستائين نہ مڃيندو جيستائين پنهنجي ڪنن سان نہ ٻڌندو

فريدا :- ظاهر آهي تہ ماٿهو ڪليا هوندا .... لورينزو تون مصور آهين .... ليڪڪ آهين .... تون تہ سڏي ليڪ بہ ڪيڙي نٿو سگهين

لارنس :- ها پر مان ڏنگي ڏڌي ليڪ ڪيڙي تہ سگهان ٿو.... اهوئي سبب آهي جو مان اهڙي تصوير ناهي سگهان ٿو جنهن ۾ زندگي هجي .... پلا ڏسڻ واراگهٽا هئا....

برٽا :- وڏي گوڙ ڪانپوءِ دروازي تي رسو ٻڌي ماٿهن کي اندر اچڻ کان روڪيو ويو

لارنس :- گوڙ ....! ڇاجو گوڙ ؟

فريدا :- هن جن جي خوشي تہ ڏس.

لارنس :- ٻڌاءِ تہ چا ٿيو ؟

برٽا :- عورتن جي ڪلب جي هڪ ميمبرياڻيءَ "آدم ۽ حوا" واري تصوير کي ڪٽڻ جي ڪوشش ڪئي (لارنس ڪل ۾ ٻڌي وڃي ٿو)

فريدا :- لورينزو .... هاڻي صبر ڪر ڪٿي

برٽا :- ان واقعي جي ڪري پوليس کي ڏيان ڏيڻو پيو

لارنس :- پوليس ! (اٿي بيهي ٿو) هن منهنجي تصويرن کي ڇا

ڪيو. باهر ڏنائون .... تباهر ڪيائون ....

برٽا :- نہ نہ . اسان تصويرن کي باهر ڏيڻ خلاف منع نامون حاصل ڪري ورتو

لارنس :- تصويرون محفوظ آهن نہ ؟

برٽا :- ها . بلڪل محفوظ آهن

فريدا :- تون ڪرسيءَ تي ويهہ، نہ تہ توکي بستري تي ليٽائيو پوندو (هن کي ڏکو ڏيڻي ويهارڻ جي ڪوشش ڪري هتي لارنس ڪاوڙجي ڪيس چمات هڻي ڪڍي ٿو)

برٽا :- لورينزو !

لارنس :- مون تي رعب ٿي رکي .... منهنجي ڪمزوريءَ جو مذاق ٿي اڏائي .... مون کي بستري تي ليٽائيندي .... مون کي هٿ ۾ لاٿئہ تہ مزو چکائيندو سانءَ

فريدا :- لارنس ويهي رهہ نہ تہ وري رت ايندءِ

(لارنس ٿوريءَ دير لاءِ هن کي ڏسي ٿوءِ پوءِ فرمانبرداريءَ سان ويهي ٿو)

لارنس :- اها لوئي وري مون کي پاراءِ .... سڄ ساڻو ٿيندو ٿو وڃي. سنهري وارن واري نوجوان ديوتاکي اوندهہ جي رنڊيءَ ورغلائڻ ٿي

فريدا :- هاڻي پڌ .... هي سڄ لهڻ تي پنهنجا ڪلاسيڪ جملا چوڻ وارو آهي (احتياط سان هن جي متان شال وجهي ٿي)

لارنس :- ها تہ پوءِ تصويرون .... ڏاڍيون سٺيون ڪٽي نہ هيون پر انهن ۾ غضبناڪ زندگي هئي

برٽا :- انهن تصويرن ۾ تون آهين .... پر لورينزو تون مصوري ڪرڻ چو ٿو چاهين ؟

لارنس :- مان لکڻ چو ٿو چاهيان . ان لاءِ جو مان آرٽسٽ آهيان .... آرٽسٽ ڪير هوندو آهي .... اهڙو ماڻهو جيڪو ڏاڍي گهرائي ۽ شدت سان زندگيءَ سان پيار ڪندو آهي .... اهڙو ماڻهو جيڪو ان وقت تائين زندگيءَ

سان پيار ڪندو آهي جيستائين هو زندگيءَ کان نفرت نہ ڪرڻ لڳي ۽ پنهنجون ملیون پيڪوڙي زندگيءَ کي ڏڪ نہ هڻي، جيئن ٿوري دير اڳ مون فريداکي ڏڪ هنيو .... زندگيءَ کي اهو احساس ڏيارڻ لاءِ تہ هو اڃا سندس چالبازيون سمجهي ٿو ۽ اڃا تائين سندس آقا آهي .... (لڙائيل ٻيلي روشني گهٽ ٿيندي ٿي وڃي) فريدا.... برٽا، مون پنهنجي فن جي ڪشادن ۽ قربائتين پانهن کي پري پري پکيڙڻ ٿي چاهيو .... ايترو وسيع ٻٽائڻ ٿي چاهيو تہ جيئن اهي پانهون ساري ڏرتيءَ ساري زندگيءَ ۽ ساري ڪائنات کي پاڪر ۾ پرين .... پر زندگيءَ ۾ اونهائيءَ تائين اندر وڃڻ لاءِ رڳو پيار ڪافي نہ آهي ان ڪري مون مٽ پيڪوڙي، زندگيءَ کي ڏڪن تي ڏڪ هنيا .... رڳو لفظ ڪافي نہ آهن .... مون کي رنگ بہ گهرجن .... مون رنگن جي چونڊ ڪئي ۽ ائين پيش ڪيم جيئن مان لکندو هيس .... غضبناڪ ٿي، شدت سان ۽ بنا ڪنهن شرم جي .... هيءَ زندگي آهي .... مون هنن کي ٻڌايو، تہ اهائي زندگي آهي. حيرت ناڪ، اونداهي ۽ هولناڪ .... هنن منهنجي ڪتابن تي بندش وڌي ۽ هو منهنجي تصويرن کي ساڙڻ ٿا چاهين .... اهو ائين آهي جيئن اوهين سڄ کي پهريون پيرو ڏسندا آهيو ۽ هوا اوهان کي انڌو ڪري ڇڏيندي آهي .... زندگي انڌو ڪندڙ آهي ....

(ڪرسيءَ تي اڳيرو ٿي) سڄ هيٺ ٿو لهي .... اوندهہ جي رندي هن کي ورغلائي ٿي

فريدا :- ڪن بند ڪري ڇڏ .... هاڻي هو چوڻ وارو آهي

لارنس :- هن سڄ کي جهلي ورتو آهي .... ٻئي همبستري ٿا ڪن .... سڄ ساڻو ٿي ٻيو آهي .... رندي هن جو ست چوسي ورتو آهي هاڻي هوءَ کيس تباهہ ڪرڻ شروع

ڪندي .... هوءَ هن کي ڇڙڪائي ٿي .... پر هو هن جي
اندر ۾ نه رهندو. هو هن جي پيٽ مان اپري ايندو ۽
پوءِ روشني ٿيندي .... هيس هر گهالهه ۾ آخرڪار روشني
ٿيندي ۽ مان ان روشنيءَ جو پيغمبر آهيان
(ڏکيائيءَ سان اٿي ٿو)

برٽا :- لورينزو !

فريدا :- لارنس. خيال ڪر

لارنس :- بڪواس بند ڪر مون کي هٽ نه لاءِ
(ڇڙندو ڇاڙندو وڏي دريءَ ڏانهن وڃي ٿو)
آخرڪار روشني ٿيندي .... روشني !.... روشني !!
(هن جو آواز وڏي ٿو وڃي ۽ هو. انجڻ جي نمبن
وانگر هٽ ٿو پکيڙي)
عظيم روشني .... عظيم، انڌو ڪندڙ، ڪائناتي روشني!
۽ مان .... مان ان روشنيءَ جو پيغمبر آهيان
(ڏند پيڪوڙي ڇڙي ٿو)

فريدا :- لارنس !

برٽا :- (دهلجي) هي ڇا آهي

فريدا :- رت

برٽا :- لورينزو .... (ڇڙپي هن ڏانهن وڏي ٿي. فريدا هن کي
زور سان جهلي ٿي)

لارنس :- اوهين ٻئي مون کان پري رهو .... مان هي سڀ اڪيلو
برداشت ڪرڻ ٿو چاهيان .... جيستائين سڀ ڪجهه
ختم نه ٿي وڃي پنهنجي جاءِ تان نه چرجو (لارنس
آهستي آهستي زمين تي ائين ڪرڻ ٿو لڳي جڻ ڪو
اڻ ڏٺل هٿ هن کي پاڻ ڏانهن ڇڪيندو هجي) پر هاڻي
به هو پٺ کي مضبوطيءَ سان جهلي هاڻ جي ڪوشش
ٿو ڪري)، ساهه کڻڻ جي ڪوشش ۾ سهڪي ٿو....
آخر دروازي تائين پهچي، دروازو کولي ٿو) منهنجي

پٺيان نہ اچجو .... (باهر هليو وڃي ٿو)

برٿا :- (فريڊا کان پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪري ٿي) مون کي ڇڏ .... مون کي ڇڏ .... مان هن وٽ وڃڻ ٿي چاهيان ....

فريڊا :- مون هن سان واعدو ڪيو آهي .... ڪابہ عورت نہ....

برٿا :- تون وڃ

فريڊا :- نہ ڪوبہ نہ .... ڪوبہ هن وٽ نٿو وڃي سگهي .... نہ تون .... مان .... ڪابہ عورت نہ ....

برٿا :- هو اڪيلو مري نٿو سگهي .... مان هن کي اڪيلو مرڻ نہ ڏينديس .... ڪو هن کي اڪيلو مرن نہ ڏيندو ....

فريڊا :- .... (اندر جي ايذاءُ سان) پر مان کيس اڪيلو مرڻ ڏيندس .... مون ساڻس واعدو ڪيو آهي .... مان هن کي ائين ڪرڻ ڏيندس.

(هوا جي جهوٽي سان دروازو کلي ٿو وڃي .... ٻاهر سامونڊي ڇولين جو شور آهي .... فينڪس وارو ريشمي بينر ڦڙڪندو هيٺ اچي ڪري ٿو .... برٿا ذري گهٽ ٻاهر نڪرڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿي ؛ پر فريڊا پنهنجي وحشي انداز سان کيس ٻيهر روڪي ٿي .... انهيءَ ڇڪتاڻ ۾ ليمپ لڏي ٿو ۽ ڀڙڪي وسامي ٿي وڃي .... برٿ دهشت مان دانهن ٿي ڪري ۽ فرش تي ڪري سڏڪا ٿي ڀري ٿوريءَ دير لاءِ بلڪل ماٺ ڇانيل رهي ٿي ۽ پوءِ لارنس جو هلڪو آواز ڄڻ ڪنهن ڏورانهين هنڌان ٿو اچي ....)

لارنس :- فر.... يڊا.

(فريڊا يڪدم روئندڙ برٿا کي ڌڪو ڏيئي پاڻ کان پري ڪري ٿي ۽ تکي آڏامندڙ پکيءَ جي آڏام وانگر ڄڻ تيز آڏامي ٻاهر ٽيريس ڏانهن وڃي ٿي)

فريڊا :- (دهشت ۾ بي انداز پيار ۽ پاٻوهہ مان) مان اچان ٿي.... مان اچان ٿي.... منهنجا لوريزو .... مان ....

مشتاق شوري، جو گهيراءُ

پنج سال اڳ (۱۹۷۷ ع) جڏهن مشتاق شورو ڊگهي موڪل تي چاهشوري آيل هو. تڏهن مشتاق جوگهيرائو ڪيوسين. اڻن ادبين کان- هڪ سوال پَر رائٽر جي حساب سان- سوال هٿ ڪري، مشتاق جي حوالي ڪياسين. اهو لکيل مواد پنج سال هڪ رسالي وٽ پيو رهيو- ۽ انهن ۾ ايتري اخلاقي جرات نه هئي، جو نه ڇپڻ جي حالت ۾ اهو مواد موٽائي ڏين. اسان جي ليکڪ کي سندس لکڻين جي عيوض آجورو نه، فقط هڪ اعزازي ڪاپي ملندي آهي (ٽريجڊي!) ان حالت ۾ اڪثر ادبين وٽ پنهنجين لکڻين جي صرف هڪڙي ڪاپي هوندي آهي، جيڪا به هو ڇپڻ لاءِ ڏيئي ڇڏيندو آهي. ان حالت ۾ جتي اها اڪيلي ڪاپي، نه ڇپي وڃي؛ نه موٽائي وڃي، يا ماڳهين گم ڪئي وڃي، تہ ان ايڏي وڏي نقصان جو ذميوار ڪير ٿيندو؟- ۽ ان جو پورائو ڪير ۽ ڪيئن ڪندو! اهو تہ محض اتفاق آهي جو ان ليک جي رف ڪاپي هٿ چڙهي ويئي.

لکيل ست ڪي اهميت آهي- پر ڇپيل ست کي وڌيڪ اهميت آهي. جا شئي پنج سال اڳ ڇپجي وڃڻ ڪپي ها- سا اڄ اسين ڇپيون پيا. سنڌي ڪهاڻي- ڪلا ۽ ناتي- انهن جوابن جي اهميت ان ڪري به گهڻي آهي، جو سنڌي ڪهاڻيءَ جا لکي ويئي/لکجي پيئي، بابت ننگر سچ چوڻ جو ڪم جو ڪم هو- ۽ مشتاق اهو جوڪم جو ڪم ڪيو. ۽ ان انهيءَ لکيل کي ڇپڻ ان کان وڌيڪ جوڪم جو ڪم هو- جو اسين ڪيون پيا!

- سحر امداد

عبدالقادر جوڻيجو : چيو وڃي ٿو ته سنڌي ادب ۾ ترقي پسند تحريڪ کي ختم ڪرڻ ۾ "ورجاءُ" جو به هٿ آهي. ان جاءِ تي جديد لاڙا پيدا ٿيا جن ۾ توهان جو به ڪيترو حصو آهي. پر هاڻ محسوس ڪيو پيو وڃي ته اهي ادبي لاڙا شدت سان "ورجاءُ" جو شڪار ٿي رهيا آهن. اوهان جو ڇا خيال آهي ؟

سنتاڪ شورو : آئون تنهنجي سوال جي بنياد سان Agree نٿو ڪريان، ڇو ته ترقي پسند ادب ان ڪري ختم نه ٿيو جو اُن ۾ ورجاءُ هو/ آهي. سنڌيءَ ۾ ترقي پسند تحريڪ ورهاڱي کان ڪجهه وقت اڳ ۾ شروع ٿي، ورهاڱي جي ڪري سنڌ ۾ان سنڌي ،دبل ڪلاس جي نڪري وڃڻ جي ڪري، ان تحريڪ کي ڪاپاري ڏڪ لڳو. ان ڪارڻ سنڌ ۾ حقيقي معنيٰ ۾ ترقي پسند ادب پيدا نه ٿي سگهيو. ڪجهه ترقي پسند اديب هٿا/ آهن، جن ٿاقوڙا هنيا. پنهنجو نالو چمڪائڻ لاءِ عالمي ادب تان نقل ڪري، پاڻ کي پڌائي، ساٿا ٿي مري ويا ۽ هاڻي ادب سان مستر بيشن پيا ڪن.

پر اصل ڳالهه هيءَ آهي ته مجموعي طرح دنيا جي ترقي پسند ادب سان گڏ پارت ۾ لکجندڙ سنڌي ترقي پسند ادب، جنهن کي حقيقي ترقي پسند ادب ڪوئي سگهجي ٿو، زندگيءَ ۾ حقيقتن کان پري پجندڙ هو/ آهي. ان ۾ پرچار وڌيڪ ۽ ڪلا گهٽ هئي/ آهي. ترقي پسند ليکڪن جي ذهن ۾ صرف Illussions هٿا. اُهي هن ڌرتيءَ جا نه ٻر آسمان تي رهندڙ، مٿي اُڏامندڙ، هڪ ٻئي سياري جي مخلوق هٿا/ آهن. هنن جي حيثيت ڪوهه ۾ رهندڙ ڏيڏر جهڙي هئي/ آهي، جنهن جي سڄي دنيا ڪوهه ئي آهي. هر شئي کي حقيقت کان ڌار ڪري نظريي جي آڌار تي پرکيندا رهيا.

مثال طور رنديءَ جي ڪردار کي پيش ڪرڻ جو انداز لڳ ڀڳ سڄي دنيا جي ترقي پسند ليکڪن وٽ ٿوري گهڻي فرق

سان هڪ جهڙو آهي. انهن جي اڳيان هر رنڊي (آئون هتي لفظ هر کي انڊر لائين ٿو ڪريان) فلاسافرن جيان سوچي ٿي، پنهنجي اهڙي زندگيءَ کان نفرت ٿي ڪري؛ هڪ آئيڊيل زندگي گهارڻ ٿي چاهي. هوءَ چاهي ٿي سندس گهر هجي، مڙس هجي، ٻار هجن. هيءَ زندگيءَ جا حال ۾ مٿس مڙهي ويئي آهي سا نفرت جهڙي، ڪراهت ڀري، مڪروهه ۽ بدصورت آهي، ان جو هن کي ڇتو احساس آهي. ان کان به وڌيڪ اهميت ڀري ڳالهه جا ترقي پسند ادب ۾ اهم آهي سا آهي رنڊيءَ جو ڪنهن ترقي پسند اديب سان پيار ڪرڻ جي چڪر ۾ رهڻ.

جڏهن ته حقيقتون ائين نه آهن، جيئن ترقي پسند ادب ۾ گهلي آنديون ويون آهن، حقيقتون بلڪل اُبتڙ هيون/ آهن. پر اهي ليکڪ جن وٽ سماج کي بدلائڻ، ڳاڙهو انقلاب آڻڻ، باوقار ۽ جرئتمند هيرا تخليق ڪرڻ جو وسيلو رهيو، سي ان حقيقت کان بي خبر رهيا ته سندن تخليق ڪيل مهان ڪردار مري چڪا آهن ۽ انهن جي لاشن مان بدبوءِ اچي رهي آهي. هنن جا نڪ ٻوٽيل رهيا ۽ هو "دادا ڪامريڊ" جا ڪردار تخليق ڪندا رهيا.

ترقي پسند ادب جا هيرا، رنڊيون؛ هاري؛ پورهيت؛ چور ۽ ڳنڍيڇوڙ ڳالهائڻ ٻولهائڻ، ڪلچر ۾ نهايت ئي مٿئين سطح تي نظر ٿا اچن.

ترقي پسند ادب مري چڪو آهي. ان جي موت جو ڪارڻ ان سان جذباتي اميدون ڳنڍڻ هو ۽ نه ورجاءُ.

جديد لاڙا/ نئون ادب ـ ترقي پسند ادب جي- جاءِ تي يا ان جي ٽڪر ۾ پيدا نه ٿيو آهي. ان جا ڪارڻ بلڪل الڳ ۽ ٻيا آهن.

اوائلي صورت ۾ نئين ادب يورپ ۾ ٻن مهاڀاري لڙاين جي ڪري پيدا ٿيل مخصوص بيچينيءَ؛ ڇڪتاڻ؛ هڪ نئين خطرناڪ ۽ ڀيانڪ لڙائيءَ جي ڊپ؛ موتمار هٿيارن جي ايجاد؛

شديد سماجي آٽل پٽل ، اختيار پسند ، گروهم پرست ۽ شخص دشمن نظريز جي پر مار ۾ Self جي گم ٿي وڃڻ، هڪ فرد هڪ شخص جي وجائجي وڃڻ جي نتيجي ۾ دهيل، ٽٽل، جهيڙي دانهن جي صورت ۾ جنم ورتو. نئون ادب شخص جو "کجهه به نه" خلاف احتجاج آهي. اهو شخص جي مرده، گريل، سڙيل لاش تي ماتم آهي.

۽ هاڻي سڄي دنيا جون حالتون، لڳ ڀڳ ساڳيون اهڙيون منجهيل ۽ برداشت کان ٻاهر آهن. چو ته سماجي ، سياسي ، — اخلاقي قدرن جي ذليل شڪست ، — اِستبلشمنٽ ، اخلاق، شخص دشمن نظرين جي قيد ، شخص اڳيان هن ڪائنات جي سڄي حقيقت کولي ظاهر ڪري ڇڏي آهي. هو چاڻي چڪو آهي ته ڪائنات جي جوڙجڪ ۽ اسين جيڪا زندگي گهاريون پيا سا Quite intolerable آهي. شخص کي بنا ڪنهن ڪارڻ جي دنيا ۾ پٽڪڻ لاءِ اڇلايو ويو آهي. اهو احساس وڌيڪ پريشان ڪندڙ آهي ته هو خوامخواه چئني طرفن کان دنيا ۾ گهريل آهي. هن جون سڀ راهون موت ڏانهن وڃن ٿيون ، جيڪو آٽل ۽ بي رحم آهي. ڪامٽو جي درامي "ڪالي گلا" جو ڪردار "ڪالي گلا" چئي ٿو:

"Men weep because the worlds all wrong!"

اهڙي حالت ۾ ڪوبه نظريو، سوچ شخص کي آٽت نٽو ڏيئي. خود سارتر جو "هستي واد" نظريو به اڄ بيڪار ۽ بي اثر بنجي ويو آهي. ان ڪري سارتر ۽ ٻين هستي وادين جي هستي واد کي رابرٽ ميوزل، بيڪيٽ، ساروت ۽ بات نئون موڙ ڏنو آهي.

اڄ جو ليڪ بي رحم حالتن ۽ هن دور جي Sufferings کان Poisoned آهي. هن وٽان شخصي تجربن ، ذاتي بوريت، نااسيا ، خوف ، ڳٽني ، ناڪامين ، مايوسيءَ اڪيلائپ، اڻ ڪنڊڙ تڪليفن ، ڏکن ، تباهي ، بربادي ، فنا، بي يقيني ۽ غير سلامتيءَ

جو ٽٽل لفظن ۾ ٽٽل اظهار ٿئي ٿو. هن جي اڳيان شخص پاڻ به وڃائجي ويو آهي. هن جي هستيءَ جو نه جهڙو حصو رهجي ويو آهي.

ان ناتي ۾ جيڪڏهن سنڌي ڪهاڻيءَ کي کڻجي ته اها ڪنهن به صورت نئين ناهي. سنڌ ۾ نئين ساهت جو ٺيڪ جنم نه ٿيو آهي. هتي نئون ادب ڪچو ڄاول ٻار آهي. اسان وٽ صرف لکڻ جي ٽيڪنيڪ، اُبتي ۽ ٽٽل ٻوليءَ کي ئي جديد لاڙا سمجهيو وڃي ٿو؛ ان جو ڪنٽينٽ، ڪنهن به طرح نئون ناهي. اهو Objective يا روايتي يا رومانيت واد يا ٻيو ڪجهه آهي. سنڌيءَ ۾ نئون ادب ڪي قدر بانبڙا پائڻ جهڙو آهي ته ڀارت جي سنڌي ليکڪن وٽ ئي آهي. اهڙي حالت ۾ وقت کان اڳي سنڌ ۾ "نئين" جي نالي سان سڏجندڙ ساهت بابت ڪا فتويٰ ڏيڻ، الزام هڻڻ، غلط ٿيندو.

ٻي طرح آئون اهو مڃڻ لاءِ هرگز تيار نه آهيان ته ڪنهن به ادبي لاڙي جي موت ۾ ورجاءُ جو به هٿ ٿئي ٿو. ڇا زندگي خود به ورجاءُ ناهي؟ هر شيءِ ساڳي. زندگي اڳواٽ طئه ٿيل ميڪينڪل عمل هيٺ هلندڙ؛ کائڻ؛ پيئڻ؛ سمهڻ؛ سخت پورهيو ڪرڻ، ٻار پيدا ڪرڻ ۽ آخر ۾ مري وڃڻ.

آسٽريليا جي طنزنگار ڪارل ڪارسد هڪ ڀيري لکيو هو ته: "منهنجو ويساهه آهي ته ڪجهه ٿئي نٿو؛ رڳو ڪي جملا پاڻ مرادو پيا دهرائين."

قاسم ٻگهيو: زندگي خود هڪ سوال آهي، ڇا تو اهو محسوس ڪيو آهي؟ جي ها ته ان جو جواب؟

مشتاق شورو: ها ان کان به اڳتي اهو به ته اسين ڇا آهيون؟ اسان جو مقدر ڇا آهي؟ اسان کي ڪنهن ۽ ڇو ٺاهيو آهي؟

جواب ناهي. گهٽ ۾ گهٽ مون وٽ ته ناهي ڪامٽو جي "فال" جو ڪردار "Judge Penitent" Self styled Jeen Baptiste Clamence چوي ٿو: "زندگي ڪوڙ آهي، جنهن کي موت ظاهر ڪريو ڇڏي."

لال پشپ لکيو آهي ته: "اڄ جي زندگي هڪ اڻ لکيل ڪويتا آهي. ان جو پورو چٽو عڪس سولو ناهي."

آئون ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو آهيان ته ڪٽي ائين ته ناهي ته شخص جي زندگي ڪنهن ٻي شيء جو نالو آهي. ڪوبہ جواب خود ۾ مڪمل ۽ اطمينان جوگو نہ آهي. انساني عقلي قوتون ايتريون ته محدود آهن جو ڪوبہ ڏوس نتيجو انسان جي پڪڙ ۾ اچڻو ناهي. سائنس ان سوال کي وڏيڪ ڪامپليڪيٽڊ بنايو آهي. مذهب، روايت، سماج ۽ قدرن وٽ بہ ان سوال جو جواب ناهي. ٻيو ته ڇهيو پر خود شخص جو ذاتي تجربو بہ ان ڏس ۾ مدد ڪرڻ لاءِ تيار ناهي.

جڏهن ته سڄي ڪائنات بي معنيٰ، بي ترتيب ۽ غير مناسب آهي ۽ ان کي سمجهڻ جي جدوجهد ڪاهن بہ ڪامياب ٿيٽي ناهي، چاڪاڻ ته ان جو ڪو مفهوم ئي ناهي، جنهن جي ڳولا ڪجي، ته پوءِ ان ۾ حادثي طور پيدا ٿيل زندگيءَ جي سوال هجڻ جي ڳولا ڇا ضروري آهي؟

اهو چاڻندي بہ اسين انهن سوالن جي جوابن لاءِ پريشان آهيون، جيڪي موجود ناهن.

امداد حسيني: لکڻ - نہ لکڻ. وچ ۾ ڊيش (—) وٽيءَ کي ڪيئن ٿو ڪپي سگهجي؟ (—) يا (.) يا ماڳهين (.)؟

مشتاق شورو: نہ - مون کي خبر ناهي، پر (—) جي اڳيان (.) جي لڳي وڃڻ جي پاسيبلٽي کي رد آئون نہ ڪندس.

شوڪت شورو: تو لکڻ ڇو ڇڏي ڏنو آهي؟

مشتاق شوروَ لکڻ مون ان کري ڇڏي ڏنو جو مون کي لکڻ جي پويان ڪوبہ ڪارڻ نظر نٿي آيو ، سواءِ ان جي تہ مون هيل تائين جيڪي ڪجھ لکيو آهي سو رڳو مشهوري ، نالي جي بک ، ڪجھ بنجڻ لاءِ ئي لکيو آهي ۽ ٻيو ڪجھ بہ نہ ۔

Illussions منهنجي ذهن ۾ هٽا ۔ سنڌي ادب ۾ انقلاب آڻڻ ۔ سنڌ ۾ نئين ڪهاڻيءَ جي شروعات ڪرڻ جو ڀرم ڪٽي پاڻ پڌائڻ ۽ عظيم ليکڪ بنجڻ جي گهيري ۾ آڻون رهيس ۔ جڏهن مون محسوس ڪيو تہ مون سنڌي ادب کي اهڙو ڪجھ بہ نہ ڏنو آهي جو غير معمولي هجي يا جنهن کي ڪا حيثيت ڏيئي سگهجي ، تڏهن لکڻ پاڻهي ڇڏائجي ويو ۔ مون نہ ڇڏيو ۔

آڻون جڏهن بہ پاڻ کي نئين ڪهاڻيءَ جي ناتي ۾ ڪٽان ٿو تہ هيل تائين لکيل سڀني ڪهاڻين کي بس اون ڪرڻ تي مجبور ٿي ٿو وڃان ، ڇو تہ آڻون پنهنجين ڪهاڻين ۾ اڃا پيڙا نہ آڻي سگهيو هوس جا اڄ جو شخص ٿوڪي ٻيو ۔ پر ڪڏهن اڄ جي شخص جي پيڙا کي ، ڀرپور نموني لکڻ ۾ آڻي سگهان ان احساس کي ڪٽي وري لکڻ چاهيان ٿو ، جي لکي سگهيس تہ ! آڻون سمجهان ٿو تہ لکڻ ٻيو ڪجھ نہ پر رفيوج آهي ۔ ليکڪ خارجي دٻاون ۾ دٻجي گم ٿي ويل Self کي اظهار ڏيئي ٿو ۔

هڪ سوال جو آدرشي زندگيءَ سان معنائن ۽ مقصدن جي ڇڪ لٽڪائي گهمندڙن وٽان اڪثر ڪري پڇيو ويندو آهي تہ جڏهن زندگي خود بي معنيٰ بي مقصد آهي تہ ٻوءِ لکڻ کي اهميت؟ اوهين چا لاءِ ٿا لکو؟ شايد ڪٿي انهن سوالن جي پرمار ۾ مون ڪان لکڻ ڇڏايو هجي ۔

پر لکڻ بہ تہ بي معنيٰ ۽ بي مقصد ئي آهي ۔ ائين جيئن زندگي ۔ آڻون هاڻي سوچيان ٿو تہ لکڻ جي ٻويان ڪنهن ڪارڻ جو هجڻ ضروري ناهي ۔ ڇو تہ فتح شڪست ٻئي فضول آهن ،

ماڻهو پوءِ به انهن لاءِ وڙهي ٿو. جمهوريت ۽ ڊڪٽيٽر شپ ٻئي بي معنيٰ آهن. پوءِ به ماڻهو جابر حڪمرانن خلاف بغاوت ڪري جان ڏين ٿا. آزادي ۽ غلامي اهميت وڃائي چڪا آهن، پوءِ به ماڻهو غلاميءَ خلاف احتجاج ڪري ٿو. اهي سڀئي عمل اسان کي اهو پختو يقين ٿا ڏيارين ته جيئڻ سان نڀاهڻ اسان جي لاچاري آهي. خودڪشي نه ڪرڻ شخص جي نجي بزدلي آهي. ان لاءِ ٻئي شخص کي ريزن پڇڻ جو حق ناهي. ان ناتي ۾ منهنجي لکڻ کي اهميت ته ناهي، پر شايد هاڻي لکڻ منهنجي مجبوري بنجي ويو آهي.

عبدالجبار جوڻيجو : سنڌي افسانو ڪيتري قدر هڪ ڪامياب نثري صنف جي حيثيت وٺي بيٺو آهي ۽ ڪهڙن افسانا نگارن جي فن کي اوهين اهميت ڏيندا ۽ ڇو ؟

مشتاق شورو : سنڌي ڪهاڻي نظرين، آدرشن جي دٻائن ۾ گهٽجي، ٻوساٽجي وئي آهي. ان ڪري ئي سنڌي ڪهاڻيءَ جو ڪوبه لاڙو ڪامياب نثري صنف نه بنجي سگهيو.

آئون سمجهان ٿو ته سنڌي ڪهاڻيءَ جي نڙيءَ تي ننهن ڏيڻ ۽ ان جي هر لاڙي جي سڪرات واري حالت جا ڪارڻ سماجي ۽ سياسي وڌيڪ آهن، ٻين جي ڀيٽ ۾.

سنڌي ڪهاڻي شروع ۾ جيئن اُڀري سا آئون سمجهان ٿو ته غير معمولي هئي. ان دور ۾ (منهنجو رايو ان دور ۽ حالتن ۾ سنڌي ڪهاڻيءَ جي جنم سان واسطو رکي ٿو. ان ڪري آئون "ان دور" کي انڊر لائين ڪريان ٿو) "ادو عبدالرحمان" "هي رانجهو سنڌي رمز" (امر لال هنگوراڻي) "منجري ڪولهڻ" (ليکو تاساڻي) ٻيون به ڪجهه ڪهاڻيون جيڪي هن وقت مون کي ياد ناهن، ان دور جي لحاظ کان تمام اهم هيون.

١٩٤٧ع جي ورهاڱي نه رڳو سنڌي سماج کي ٽوڙي وڌو پر نئين ڄاول سنڌي ڪهاڻيءَ کي به ڪاپاري ڌڪ هنيو. مڊل ڪلاس جيڪو ڪنهن به سماج جي ڪريم هوندي آهي، سنڌ

تنهن کان محروم ٿي ويئي. ان جي جاءِ غير سنڌي مڊل ڪلاس والاري، جنهن جي نتيجي ۾ سنڌ مان سنڌي مڊل ڪلاس جي پيدا ٿيڻ جون سموريون واٽون بند ٿي ويون.

شوڪت حسين شوري ماڻڪ جي ناولٽ "لڏهندڙ نسل" تي تنقيد ڪندي لکيو آهي تہ "اڄڪلهه ريت هندستان جي ورهاڱي سڌ کي هڪ اهڙو ثقافتي نقصان پهچايو، جيڪو اڄ ثقافتي انتشار جي صورت اختيار ڪري چڪو آهي."

ورهاڱي کانپوءِ پيدا ٿيل خال کي پرڻ لاءِ هڪ هٽ ٽوڪي موقعي پرست ڳاڙهي ٽهي آپري. ۽ اها پنهنجين جاهليت وارين حرڪتن جو شڪار ٿي رهي ويئي. وچئين دور جي ليکڪن ۾ سڀ کان اهم ڪهاڻيڪار جمال ابڙو هو، جنهن مئل سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ نئون ساهه وڌو. ان دور جو اهوئي هڪ ليکڪ آهي جنهن کي حوالي طور ڪٽي سگهجي ٿو. جمال جي ليکڪ جي موت ۾ جمال جي خوشامندڙين ترقي پسند اديبن جو هٿ آهي. جن ڪيس سنڌي ڪهاڻيءَ جو آبو، عظيم ليکڪ ۽ پيو الاءِ چاچا جا لقب ڏيئي، سندس ڪهاڻين جي چند چاڙ نہ ڪئي. جمال تي تنقيد کي گناهه ٺهرايو ويو. ان ڪري پڙهندڙن اڳيان جمال جي ٻوليءَ جي قلابازين ۽ لفظن جي جگليءَ ۾ سندس کوکلا ڪردار لڪي ويا. ان کان به وڌيڪ جمال ادب کي انقلاب جو هٿيو سمجهي ويٺو.

فرئنڪ او ڪونور پنهنجي ڪتاب "Study of short story : lovely voice" ۾ لکيو آهي تہ : "ڪهاڻيڪار بنيادي طور تي سماج جي ڪنهن خاص Submerged طبقي (چاهي اهو اخلاقي طور، چاهي راجينتي طور، چاهي دماغي طور يا شعوري طور Submerged هجي) جو نمائندو هوندي به، هڪ اڪيلو آواز آهي."

ٻيراڻيءَ جو ليکڪ نظريئي ۾ اردگرد گهمندي اڪيلو آواز بنجي نہ سگهيو. ۽ هن سماج طرفان سونپيل Collective

Conscious ۽ ان تخليق ڪري ان کي سماج جي پلي لاءِ سماج اڳيان Subordinate ڪيو.

جيئن ته سماج کي انفرادي شعور نه هوندو آهي. سماج جي مسئلن جو اظهار مجموعي سطح تي ٿيندو آهي. جمال مجموعي شعور سان نباهڻ لاءِ مسئلن جي اظهار سان گڏ ڪيترن هنڌن تي انهن جو حل ٻڌائڻ به ضروري سمجهيو (ڪهاڻي "ڪارو منهن").

جمال انهن تقاضائن کي پورو ڪرڻ لاءِ Supplier بنجي ويو. ان ڪري پڙهندڙ ۽ جمال جي وچ ۾ Personel touch نه رهيو. جمال چاتو- ان جو احساس نه ڪيو، جنهن ڪري هو انفرادي سطح تي پڙهندڙ سان Communicate نه ڪري سگهيو. منهنجي نظر ۾ جمال جي ليکڪ جي موت جو اهوئي ڪارڻ آهي.

ٻئي طرف سنڌ ۾ان تڙيل سنڌي ليکڪ ڏارين ڏرتيءَ تي پير نه ڪوڙي سگهيو. پوءِ به انهن جيڪي ڪجهه ڏنو سو بهترين ادب ۾ شامل ٿئي ٿو. جيڪڏهن مجموعي سطح تي سنڌي ڪهاڻيءَ کي حوالي طور کڻو آهي ته پوءِ رگهو ڀارت ۾ ٻي لکيل سنڌي ڪهاڻيءَ کي کڻو پوندو. باقي سنڌ ۾ لکيل گهڻي ڀاڱي پرتيءَ جو مال آهي.

نئين ڪهاڻيءَ جو ساڳيو ٻي حال آهي. جيڪا هن وقت بانبڙا ٻڌي پاڻي ۾ پوءِ به سنڌي ڪهاڻي / ادب کي جي پڙهڻ لائق بنائي رکيو آهي ته: "نديءَ ۾ لڙهندڙ گل"، "چاندوکي ۽ زهر" "پيار ۽ پاپ" جي ليکڪ موهن ڪلپنا، "دائرو"، "هن جي آتم جو موت"، "ڏڌهن ۽ هاڻي" جي لعل پشپ، "ڪنڌهر" جي ليکڪ گني سامتاڻي، "ٻيلي ماس جي ٽڪر"، ۽ ٽڪر، ٽڪر، ٽڪر" جي ليکڪ انند ڪيماڻي، "پرپا ۽ ڪرانتي" جي ڪي. ايس. ڀالاڻي، "ڪچا ڏاڳا" جي شيام جٽسنگهاڻي، "خالي هٿ" جي موهن ديپ، "هن جي اندر جو جاڙو" ۽ "سخت ڇهري وارو ماڻهو" جي ايشور چندر، "وشواس جو

موت" جي هريش واسوائي، "هڪ سمنڊ ۽ هيڪلو روح،" "ڪاري رات رت ڦڙا" ۽ "وهندڙ پاڻي" جي ليکڪ شوڪت حسين شوري، "قربت" ۽ "لڙهندڙ نسل" جي ماڻڪ، "جيون ڪوئي جهوٽو آهي" جي علي بابا، "واٽون راتيون ۽ رول" جي عبدالقادر جوڻيجي- ۽ ا ر جليل، عبدالحق عالماڻي، ٺاڪر شرما، تنوير جوڻيجو، نسيم کرل، خيرالنساء جعفري ئي بنائي رکيو آهي.

سنڌي ادب ۾ هاڻي، هن وقت، جنهن ليکڪ مون تي تمام گهڻو گهرو اثر ڇڏيو آهي، جنهن کان شايد آئون گهڻو ۽ ڪافي حد تائين متاثر ٿيو آهيان. سو آهي ائبسرڊ پلي رائيٽر ۽ ڪهاڻيڪار "پريم پرڪاش" اهو ليکڪ ئي سنڌيءَ ۾ نئين ادب جي گهرجن کي سمجهي سگهيو آهي.

آئون هتي سنڌ ۾ ڇپيل هڪ تازي ڪهاڻيءَ جو ذڪر ڪندس. ڪهاڻي منهنجي نظر ۾ اهم آهي ان ڪري ان جي ڇنڊ ڇاڻ تمام ضروري آهي. اها ڪهاڻي آهي خيرالنساء جعفري جي "١٩٦٧، ١٩٦٨، ١٩٦٩" ليکڪا جنهن موضوع کي ڇهيو آهي سو آئون سمجهان ٿو ته جديد آهي. اها ڪهاڻي روايتي بنجڻ کان بچي وڃي ها؛ جيڪڏهن ليکڪا ڪردارن کي، جتي اهي مڪمل روپ ۾ اگهاڙا ٿيڻ چاهين ٿا، زوري ڪپڙا نه پارائي ها. ڪردار ڪهاڻيءَ جي Situation جي گهرج پٽاندر نه پر ليکڪا جي مرضيءَ تي چرندا، ڦرندا، ڳالهائيندا نظر ٿا اچن. ڪهاڻيءَ جي پڇاڙي لڳي ٿو ته ليکڪا جي هٿن مان کسڪي ويئي آهي ۽ ڪهاڻي سڄي جي سڄي اتي ئي ٽٽي روايتي ڪهاڻيءَ جو روپ ڌاري ڪنهن حد تائين رواجي ڪهاڻي بنجي ويئي آهي.

ليکڪا ذهن ۾ اڳ ۾ سوچيل رٿا هيٺ "شميءَ" کي ولين، "عليءَ" کي دوکيباز ۽ نيم آدرشي، نيم فرئنڪ "نيئور" کي ڪنهن حد تائين غلطي ڪندڙ، پر معصوميت ۽ سادگيءَ وچان ٺهرائي، ڪهاڻيءَ ۾ خوامخواه ڊرامو پيدا ڪري، جڙتو بنجڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. سڀ کان چڀندڙ ڳالهه اها آهي

تہ گھڻو سوچيندڙ ، عمل ڪندڙ پنهنجين دلين جي پٺيرائيءَ ۾ سارتر جا حوالا کڻي ايندڙ "ڀنئور" ۾ عورتپڻو ، سهڻ جي حد کان وڌيڪ آهي.

علي بابا : انڊلٺ ۾ ڇپيل موهن ڪلپنا ۽ تنهنجي ڪهاڻيءَ ۾ پلاٽ، ٻوليءَ، سبجيڪٽ کان وٺي بيهڪ جي نشانين تائين ڪو خاص فرق نہ هو. ايتري تائين جو ٻنهي ڪهاڻين جي "مان" جي کيسي ۾ ڏوڪڙ بہ لڳ ڀڳ ساڳيا آهن. ڇا ٻن جاڙين ڪهاڻين جو جنم بہ ٿي سگهي ٿو؟

مشتاق شورو : آئون تو طرفان مڙهيل الزام کي مڃن لاءِ هرگز تيار ناهيان. توکان اڳ اهو الزام گهڻن طرفان هنيو ويو هو. مون انتي ڌيان نہ ڏنو جو مون ڄاتو ٿي تہ ماڻهو انهن ٻن مختلف ڪهاڻين جي پويان مختلف Appraoch ، رد عملن ۽ Situation کي سمجهي نہ سگهيا آهن. وضاحت جي ضرورت محسوس مون نہ ڪئي. سوال اهم ان ڪري آهي جو اهو مسئلو هاڻي تو طرفان اٿاريو ويو آهي. ڳالهہ اها ناهي تہ تون منهنجو پيارو ۽ گهاٽو دوست آهين پر ڳالهہ اها آهي تہ تون انهن ماڻهن مان آهين جن مون کي شايد ڪنهن حد تائين سمجهيو آهي.

جيئن تون خود بہ ڄاڻين ٿو تہ اسان وٽ پڙهندڙ موجود ڪونهن. اسان وٽ جيڪي ادب پڙهن ٿا سي يا تہ خود نيم ليکڪ آهن يا ليکڪ ٿيڻ جي چڪر ۾ آهن. هن وقت، هنن حالتن ۾ اسين ليکڪ ئي هڪ ٻئي جا پڙهندڙ آهيون ، اسان جي اڳيان ڪابہ روايت ڇڏيل ناهي ۽ اسين هڪ ٻئي جون لکڻيون رڳو ان ڪري ٿا پڙهون تہ جيئن ڄاڻي سگهون تہ سنڌي ماهت ۾ ڇا پيو وهي واپري. اهوئي ڪارڻ آهي، سنڌي ليکڪ،سنڌي ليکڪ جي ڪاپي نٿو ڪري، ڪاپي جي اسان ڪرڻ بہ چاهيون ٿا تہ اسان کي فرانس، جرمني ۽ آمريڪا جي ليکڪن جي پويان ڊوڙڻو ٿو پوي. آئون جي ائين چوان تہ سنڌي ادب جو گهڻو حصو انهن ملڪن جي ادب جي ڪاپي آهي تہ غلط نہ ٿيندو.

جيڪڏهن پنهنجي ۽ موهن جي ڪهاڻي پڙهندڙن کي هڪجهڙيون لڳن ٿيون ۽ واقعي هڪجهڙيون آهن ته به آئون ان کي حادثو نه چوندس. آئون هتي اها گالهه مڃي ٿو هلان ته مون پنهنجي ڪهاڻي لکڻ کان اڳ موهن جي ڪهاڻي پڙهي هئي. ٿي سگهي ٿو ته ان ڪهاڻيءَ جو ڪنهن فارم ۾ مون تي اثر رهيو هجي. جي آهي ته گهڻ ۾ گهٽ شعوري سطح تي ناهي. مون هڪ ڏار موضوع کي چهيو آهي. موهن جي ڪردار جي ٻيڙا بيروزگاريءَ جي حالت مان پيدا ٿيندڙ آهي. هو روزگار لاءِ رلي ٿو، پوگي ٿو. هو رستن تي رلندي، لوڪل گاڏيءَ جو انتظار ڪندي ۽ لائبريريءَ ۾ ويهندي صرف پوگي ۽ تڙپي ٿو. پاڻ کي گهٽ ۽ ڪمتر محسوس ڪرڻ جو احساس انهن حالتن مان جنم ورتل آهي، جڪي سندس چوڌاري آهن ۽ جن ۾ هو جي رهيو آهي. هو پنهنجي سڄي ٻيڙا ۽ درد ناڪ حالت جو ظاهري علاج نوڪريءَ کي سمجهي ٿو.

مون Identity جي ڳولا ۾ اڄ جي انسان- بنا نالي، بنا چهري واري؛ اوندهين گهٽين ۾ رلندڙ انسان ۽ سچ کي اظهار ڪيو آهي، جنهن جي چهري جا نقش ڪتجي ويا آهن. ان جو ڪو علاج ناهي. وچايل Self هٿ ڪرڻ ناممڪن آهي. مون اهوئي چوڻ چاهيو آهي.

شايد ان ڪهاڻيءَ جو پهريون خيال مون کي Geen Grenier جي ڪتاب "The disappearance of man from art" پڙهڻ سان آيو، جنهن ۾ هن هڪ هنڌ تي لکيو آهي:

We now walk in a universe where is no echo of 'I' .The Image of the self held in the past eras has been effacted from the universe in which even nature seems to be an abstraction.

مون Self جي موجود نه هڻي، انساني لاچاريءَ، ماٺهو جيڪو ڪجهه ٿيڻ چاهي ٿو، اهو ناهي- ۽ هستيءَ کي اکوڙي ڇڏيندڙ حالتن جي دٻاون کان پڄي ويل ڏارن کي پنهنجي

کهاڻيءَ ۾ اظهار ڏنو آهي. جيڪڏهن آئون اهو کجهه ظاهر ڪرڻ ۾ ناڪام رهيو آهيان تہ پوءِ مون کي پاڻ تي رحم کائڻ گهرجي.

ظفر حسن : (الف) سنڌي ادب ۾ جنس (Sex) جي موضوع تي لکڻ جا ڪٿين مثال موجود آهن؛ پر انهن مان ڪي فحش نويسي (Pornography) جي درجي ۾ مجموعي طرح يا انهن جا ڪي پاڳا اچن ٿا يا نہ؟

(ب) توهان پسي ڳاڙهاڳل (رسول بخش پليجو) پوسات ۽ ريشمي وار (غلام نبي مغل) ؛ اوشواس جو جنم (وشنو پناڻيا) ؛ گرپ جو تيج، جيون ڪوئي جهوٽو آهي (علي بابا) کهاڻين ۽ امداد جو نظم : تنهنجي ڪپڙن جا اهي ريشمي گهنج اطلسي رنگ / جن جا بخيا منهنجي هر گهور تي ابڙي ٿا وڃن / پوءِ ان گهور کي ڪهڙو نہ چگو نالو ڏئي / تنهنجي دل ۾ نہ جي جاڳي ٻوي هي شوق هوس .... جي باري ۾ ڪهڙي راءِ رکو ٿا؟

مشتاق شورو : تنهنجي پڇيل سوالن مان سڀ کان پهرين سوال اهو ٿو پيدا ٿئي، تہ سيڪس جي موضوع تي تخليق ڪيل لکڻين لاءِ سيڪس ۽ فحاشيءَ جي حد بنديءَ جو معيار ڪهڙو آهي؟ ڪابہ لکڻي ڪهڙي حد تي اچي فحش ٻڌجي ٿي وڃي؟

اصل ۾ اسان جو فحاشيءَ ڏانهن Attitude سماج جي ناهيل Values سان جڙيل آهي. جيڪڏهن اهڙي لکڻي قدرت سان ٽڪر ۾ بيٺل نظر اچي ٿي تہ ان کي فحاشيءَ جي درجي ۾ شامل ڪيو ويندو آهي. ڪو وقت هو جو رومانيت واد لکڻين کي بہ فحاشيءَ جي قطار ۾ بيهاريو ويندو هو.

برٽش ڪورٽن ۾ ڊي. ايڇ. لارينس جي ناول Lady Chatterly's Lover تي فحاشيءَ جي الزام ۾، زولا کي "نانا" لکڻ تي فحاشيءَ جي الزام ۾ نوبل پرائيز کان محروم رکيو ويو. گستاڤ فلابرٽ تي "ميڊم بواري" لکڻ جي ڪري گارين

جو وسڪارو لاڻو ويو. اڄ اهي شيون عالمي ادب جون لکڻيون سمجهيون وڃن ٿيون.

جيڪڏهن ڊي. ايڇ. لارينس پنهنجي ناول ۾ اهي ٽڪرا شامل نه ڪري ها جن جي ڪري مٿس فحاشيءَ جو الزام لڳايو ويو تہ پوءِ ڇا ناول کي اها حيثيت رهي ها جيڪا ان کي اڄ عالمي ادب ۾ آهي. ظاهر آهي تہ ائين ڪرڻ سان ناول جي مڪمل ڪردار جي نفسياتي پهلوءَ ۽ ان جي حالت ۾ پورو نمونو ظاهر نہ ٿي سگهي ها ۽ ناول کوکلو بنجي وڃي ها.

آئون ان خيال سان بہ Agree نٿو ڪريان تہ هر اها لکڻي فحش آهي، جنهن سان پڙهندڙ جو ڏيان جنسي لذتيت ڏانهن ڇڪجي وڃي؛ يا جن ۾ جنسي لذتن يا فرسٽريشن کي وڌاءُ سان پيش ڪيو ويو هجي. اهو مدار پڙهندڙ تي آهي تہ هو اهڙي لکڻي پڙهڻ وقت، جنسي لذت تي ٿو سوچي يا ان جي Situation تي جنهن هيٺ اها شيءِ لکي وئي آهي. جيستائين وڌاءُ جو تعلق آهي تہ ڏسڻو آهي تہ ان لکڻيءَ جي Situation جي ضمانت ڇا آهي؟ پورپور اظهار ڪرڻ وقت جيڪڏهن تز ۽ اگهاڙن لفظن جي ضرورت پوي تہ انهن کي پردن ۾ لڪائڻ سان ظاهر آهي تہ Situation پورپور نمونو اظهار پاڻي نہ سگهندي. صرف ڪوڪلائپ ئي ظاهر ٿيندي.

عام طرح سيڪس سان واسطو رکندڙ عملن جي اوڪ ٻوڪ کي فحاشي سڏيو وڃي ٿو، پر سوال اهو آهي تہ ڇا سيڪس ڪرڻ فحاشي آهي؟ يا اهڙو گناهہ ٻريو ڪم آهي؛ جنهن تي پردا وڌا وڃن. جي فحاشيءَ جي پرک جي ڪسوٽي اهائي آهي تہ پوءِ دنيا جي ادب جو تمام وڏو حصو فحاشيءَ جي درجي ۾ ٿو اچي.

سنڌي ادب ۾ سيڪس جي موضوعن تي اڪيلي ڪن لکڻين کي مجموعي طرح يا انهن جي ڪن پاڳن کي آئون فحاشيءَ جي درجي ۾ آڻڻ نہ سڏيندس، ڇو تہ فحاشي رليٽو آهي؛ مٽيريل

فارم ۾ موجود ناهي ، مڃيل ناهي . فحاشي Establish ڪرڻ لاءِ ڪوبہ دليل قطعي ناهي ۽ نہ ئي ٿي سگهي ٿو، ان ڪري انهن لکڻين جي ڪن پاڻ ڪي يا مجموعي طرح ردي سڏي سگهجي ٿو ؛ جن ۾ رسول بخش پليجي جي ڪهاڻي "پسي ڳاڙها گل" ؛ وشنو جي "وشواس اوشواس" غلام نبي مغل جي "پوسات" اچن ٿيون؛ جو تہ انهن ۾ سيڪس سان واسطو رکندڙ ڪهاڻيءَ جي ڪردارن يا Situation جي ڏيکاءَ نہ آهي، پر ليکڪن طرفان مڙهيل آهن. جيڪي ليکڪ جي بيمار؛ پروڙيءَ ؛ مردهہ ذهن جي عڪاسي ڪن ٿا. وشنوجي ڪهاڻي، ڪهاڻي نہ پر سيڪس ڪامينٽري آهي.

سڪندر امداد : توتي الزام آهي تہ تو سنڌي پوليءَ کي بگاڙيو آهي !

مشتاق شورو : آئون ان الزام کي قبول ٿو ڪريان؛ ڇوتہ اڄ جي زيرو ڊگريءَ تي پهتل؛ سماج- دنيا جي ليکڪ جي هٿن هيٺ ڪردار؛ هڪ فرد؛ هڪ شخص ڪسڪي ويو آهي. مهان شخصيت؛ هيرو مري چڪو آهي؛ ان کي جنم ڏيندڙ خالق بہ مري چڪو آهي. شخص؛ واقعا ؛ حالتون سڀ پنهنجي معنا وڃائي چڪا آهن . اونهي ڪاهيءَ ۾ ڪرندڙ انسان جي حالت جي احساس جي دانهن اڄ جي ليکڪ وٽان اظهار پائي ٿي . ان ڏانهن ، احساس کي Communicate ڪرڻ لاءِ دنيا جي ڪنهن بہ پوليءَ ۾ پورا لفظ ناهن، دنيا جون سموريون پوليون ايتريون تہ روايتي ۽ اٽپوريون آهن، جو اڄ جي وجايل شخص جي حالت، کي پوري طرح اظهار نٿو ڏيئي سگهجي. اڄ جي ليکڪ جي ضرورت اڳيان پوليون بي وس ۽ لاچار آهن . مجبورن ليکڪ کي پنهنجا فريز ۽ لفظ گهڙڻا ٿا پون . جنهن پوليءَ ۾ هو پاڻ کي اظهار ڏيئي ٿو، ان کي ٽوڙڻو ٿو پوي. پوليءَ کي ٽوڙڻ اڄ جي ليکڪ جي ضرورت آهي. ڪن حالتن ۾ جڏهن پولي اظهار لاءِ بلڪل ناڪاره بنجي وڃي ٿي ۽ ليکڪ پاڻ کي بيوس پائي ٿو تہ ان کي سوال؛ عجب جي نشانين؛ فل استاپ

ڪاما، سيمي ڪولن؛ ڊيش؛ خالن جو سهارو وٺڻو ٿو پوي.

يورپ ۾ ۽ فرانس ۾ خاص طور تي ساهت کيتر ۾ هر نئون تجربو ڊرامي وسيلي، ايڪٽ ذريعي اظهار پائي ٿو. ڇوته صرف ڊسڪرپشن ۾ موجوده روايتي؛ ائپورين ٻولين ۾ ڪاوڙ؛ نفرت؛ ناسيا، بي يقيني، غير سلامتي؛ ڊپ؛ ڇتن احساسن؛ ذهني انتشار جي اظهار جي گنجائش ناهي. لعل پشپ لکيو آهي ته "اڄ جي ڪهاڻي ٽٽل ليکڪ جي ٽٽل جذبن جو ٽٽل لفظن ۾ ٽٽل اظهار آهي."

ڌڙڪندڙ جذبن جي
جيئري جاڳندي شاعري

سوچ کي لوڇ

ذوالفقار راشديءَ
جو
مجموعه ڪلام

شاعريءَ جي پڙهندڙن لاءِ آملهه سوکڙي

ونگار وهندڙ ليکڪ / ولي رام ولڀ

مان ”ٽکڙ پبليڪيشن“ جي آفيس جي مهورت جي هن شڀ گهڙيءَ تي اوهان کي واڌايون ڏيندي هي مضمون انگريزيءَ ۾ پڙهڻ جي اجازت وٺان ٿو. اسان جي سنڌي ليکڪن کي وقت بوقت گهڻائي پيچيده مسئلا درپيش ايندا رهن ٿا، جن مان هڪ آهي رسالن، ڪتابي سلسلن ۽ پبليڪيشنن جي ايڊيٽرن ۽ مرتبن جي سرد مهري. اهي ليکڪن جون لکڻيون پنهنجن رسالن، ڪتابي سلسلن ۽ پبليڪيشنن ۾ پيش ڪري پاڻ ته ڏوڪڙ ڪمائين ٿا پر ليکڪن کي ٽڪو به اجوري طور ڏيڻ لاءِ تيار ناهن. شايد اهي سمجهن ٿا ته ليکڪ جو نالو ڇپجڻ ڪافي وڏو انعام آهي باقي ڏوڪڙن کي هو ڇا ڪندو- انهيءَ سان سندس ڪهڙو واسطو؟ ايڊيٽرن ۽ مرتبن کي پنهنجي ڳالهه مڃائڻ ۽ سمجهائڻ ۾ اسڦل ٿي، ليکڪن جو لڏو گنڀرتا سان منظم ٿيڻ لاءِ سوچي رهيو آهي جيئن پنهنجو حق حاصل ڪري سگهي.

ڪتاب لکندڙ ليکڪن توڙي رسالن، ڪتابي سلسلن ۽ پبليڪيشن ۾ لکندڙ ليکڪن جي مسئلن تي ڪوبه سوچڻ لاءِ تيار ناهي- ڪابه گلڊ، ڪابه سنڌي ادبي سنگت نه؛ پر ليکڪن جي نئين پيڙهي، جنهن سان امداد حسينيءَ جو سورهيه ۽ گونج دار آواز شامل آهي، اڳڀرو وڌي آئي آهي جيڪا پنهنجن حقن جي سنڀال ڪرڻ پنهنجو فرض سمجهي ٿي.

اسان جي ادبي حلقي ۾ آهستي آهستي تبديلي ايندي پيئي وڃي ۽ ڪن پبليڪشنن ليکڪن کي سندن لکڻين جو اجورو ڏيڻ شروع ڪري ڏنو آهي جنهن جو مثال هيءَ ”ٽکڙ پبليڪيشن“ آهي.

چاموٽ فلمز پاران "حاضر سائين" کان پوء پيو شاهڪار
"سهڻا سائين"

اداڪار : تهمينہ ، نيني ناز ، صلاح الدين تنيو ، غفار پٺي ، بينا، نور محمد لاشاري، روشن عطا ۽ ساقي ۽ نذر

کهاڻي، اسڪرين پلي ۽ ڊائريڪشن : ايس-گل

مڪالما : قمر شهباز .

گيت : امداد حسيني- **سنگيت :** گل حيدر

پلوڙ آجرڪن لاء
حاجي الله ڏنو سنز جي
آجرڪ سينٽر
دڪان نمبر ؟ ۽ ٢
حاجي محمد حسين ڪلاٿ مارڪيٽ
سري گهاٽ ، حيدرآباد سنڌ
تي اچو